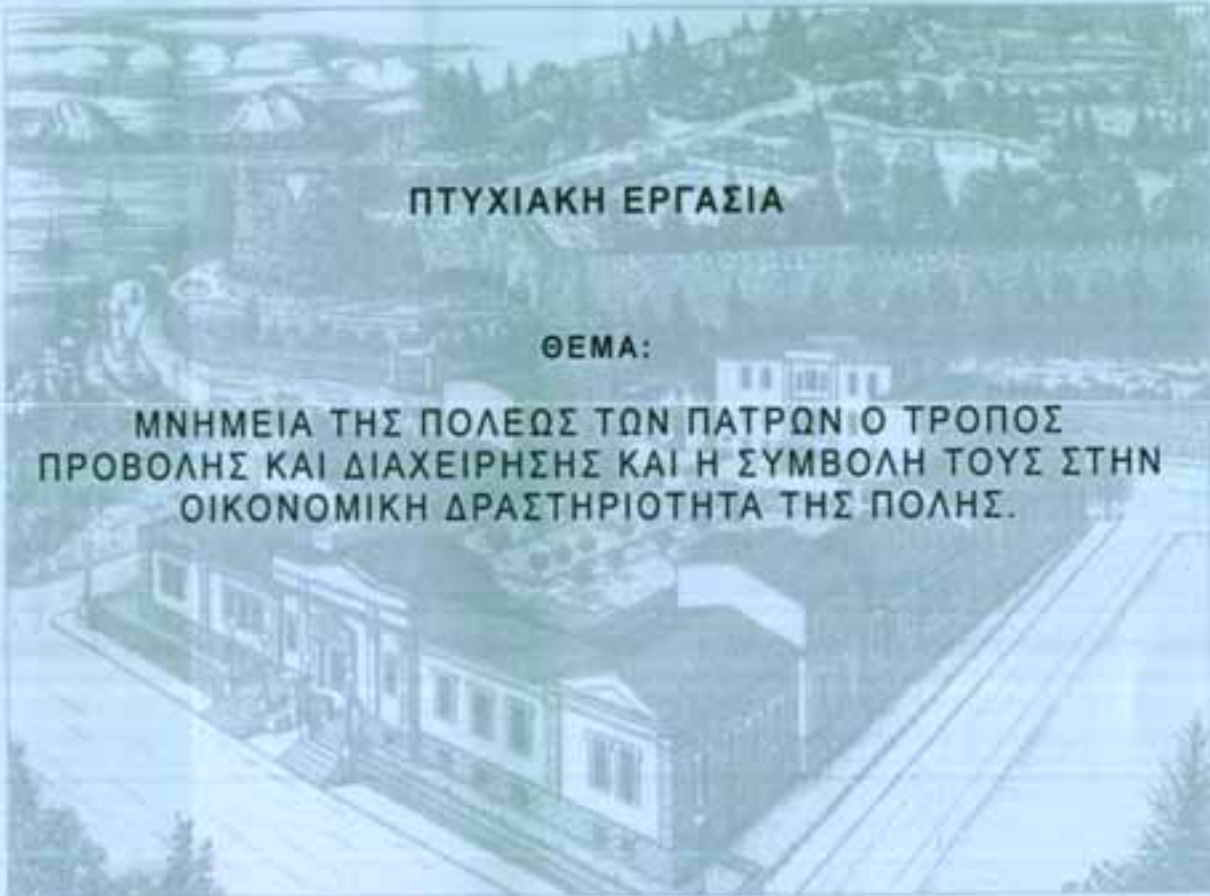

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ Ο ΤΡΟΠΟΣ
ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.**

Σπουδαστές :

Βούλγαρης Χ. Λεωνίδα

Θεοδωρακόπουλος Ι. Θεόδωρος

Επιβλέπων Καθηγητής :

Γούλα Αλεξάνδρα

Καθηγήτρια Τ.Ε.Ι

ΠΑΤΡΑ 2002

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	6064
----------------------	------

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφ.		Σελ.
	ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ	1
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
	ΠΑΤΡΑ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	3
1.1	Προϊστορικά και Αρχαία Χρόνια	3
1.2	Ρωμαϊκά Χρόνια	11
1.3	Βυζαντινά Χρόνια	14
1.4	Φραγκο-Ενετικά Χρόνια	16
1.5	Παλαιολόγοι	17
1.6	Τουρκοκρατία	20
1.7	1821. Η Ωρα Της Λευτεριάς	22
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
	ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ & ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ	27
2.1	Ο Αρχαιολογικός Χώρος ΒΟΥΝΤΕΝΗΣ	27
2.2	Το Πηγάδι Του Αγίου Ανδρέα	29
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
	ΡΩΜΑΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ	31
3.1.1	Το Αρχαίο Ωδείο	31
3.1.2	Οικονομικό Συνεισφορά	36
3.2	Ρωμαϊκό Αμφιθέατρο – Στάδιο	40
3.3	Η Γέφυρα Του ΜΕΙΛΙΧΟΥ	43
3.4	Το Ρωμαϊκό Μαυσωλείο	45
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
	ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ	48
4.1	Το Κάστρο Της ΠΑΤΡΑΣ	48
4.1.1	ΚΑΣΤΡΟ. Οικονομικά Στοιχεία	52
4.2	Το Μοναστήρι Του Γηροκομείου	54
4.2.1	Οικονομική Συνεισφορά Του Μοναστηριού	58
4.3	Ο Βυζαντινός Ναός Αγ. Νικολάου	61
4.4	Το Ρωμαϊκό Υδραγωγείο	63
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	
	ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	65
5.1	Το Κάστρο Του Ρίου	65
5.2	Το Χαμάμ	77
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ	
	ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ	80
6.1	Οι Ιεροί Ναοί Του Αποστόλου Ανδρέα	80

6.2	Ο Νέος Μεγαλόπρεπος Ναός	82
6.2.1	Η Οικονομική Συνεισφορά Του Ιερού Ναού	85
6.3	Το Δημοτικό Θέατρο <<ΑΠΟΛΛΩΝ>>	87
6.3.1	ΘΕΑΤΡΟ ΑΠΟΛΛΩΝ. Οικονομικά Στοιχεία	91
6.4	Το Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο	92
6.5	Η Δημοτική Βιβλιοθήκη	94
6.6	Η Αγγλικανική Εκκλησία	97
6.7	Το Υδροηλεκτρικό Εργοστάσιο <<ΓΛΑΥΚΟΣ>>	99
6.8	Το Σπίτι Του Παλαμά	102
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ	
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΚΡΙΤΙΚΗ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	104
7.1	Η Κατάσταση των Μνημείων σήμερα.	104
7.2	Κριτική.	105
7.3	Προτάσεις.	107
7.3.1	Ειδικά Μέτρα για κάθε Μνημείο.	107
7.3.2	Γενικά Μέτρα.	110
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	112
	Χάρτης της Πόλης των Πατρών.	113
	Πίνακας Πληθυσμού της Πάτρας.	114
	Κάτοψη και Τομή Ρωμαϊκού Μουσουλίου.	115
	Κάτοψη περιοχής Ρωμαϊκού Αμφιθεάτρου.	116
	Έσοδα τριετίας από Φεστιβάλ Πατρών.	117
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	118

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τους καθηγητές μας κ. Χατζίνα Σωτήριο, κυρ. Γούλα Αλεξάνδρα για τις πολύτιμες οδηγίες και κατευθύνσεις που μας έδωσαν καθώς και για την αμέριστη συμπαράστασή τους για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας.

Το ενδιαφέρον θέμα που επέλεξαν και κληθήκαμε να διαπραγματευτούμε μας έδωσε την δυνατότητα και την ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά με την σειρά μας τον πολιτισμό και την ιστορία της πόλης μας και να θαυμάσουμε την πνευματική καλλιέργεια των προγόνων μας που κατόρθωσαν να δημιουργήσουν τόσα πολλά και σημαντικά μνημεία και να μας παραδώσουν αυτήν την σημαντική πολιτιστική κληρονομιά.

Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε :

Την κυρία Αγγελοπούλου Δ. Πρόεδρο της Δ.Ε.Π.Α.Π. καθώς και τους αρχαιολόγους των εφορειών αρχαιοτήτων για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Οι σπουδαστές :

Βούλγαρης Λεωνίδας
Θεοδωρακόπουλος Θεόδωρος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γεωγραφικός προσδιορισμός

Η Πάτρα είναι η τέταρτη πόλη της Ελλάδας μετά την Αθήνα, τον Πειραιά και την Θεσ/νίκη, με πληθυσμό (απογραφή 1991) 154.161 κάτοικους και πληθυσμό πολεοδομικού συγκροτήματος 171.806 κατ. Είναι η σπουδαιότερη πόλη της Πελοποννήσου και όλης της Δυτικής Ελλάδας σε όλη την έκταση του Ιονίου. Είναι επίσης η πρωτεύουσα του νομού Αχαΐας στα όρια του οποίου υπάρχει μια ακόμη αξιόλογη πόλη, το Αίγιο.

Η Πάτρα βρίσκεται στη ΒΔ πλευρά της Πελοποννήσου, στο ~~μυχό του Πατραϊκού κόλπου. Η έκταση του σχεδίου πόλης είναι~~ 24.000 στρέμματα ενώ η έκταση των διοικητικών ορίων του Δήμου είναι 59.000 στρέμματα.

Είναι κτισμένη σε πεδινό τοπίο, το οποίο περιορίζεται από σειρά λόφων του Παναχαϊκού όρους (Καβουκάκι, Αρόη, Γηροκομείο, Εσχατοβούνι, Κάστρο, Μακριά Ράχη), των οποίων το ύψος κυμαίνεται από 60-185 μ. Η μορφή των λόφων αυτών είναι πολύ ακανόνιστη και τέμνονται από χαράδρες, που απολήγουν σε ασβεστολιθικούς γκρεμούς.

Η Πάτρα χωρίζεται στην Άνω (παλιά) και στην κάτω (νέα) πόλη. Η Άνω είναι κτισμένη γύρω από τον λόφο του κάστρου και έχει μέσο ύψος 53 μ. Η κάτω πόλη είναι κτισμένη σε πεδιάδα, που στενεύει στο βόρειο μέρος ενώ προς τον νότο απλώνεται και κλίνει ελαφρά προς την θάλασσα. Το συντομότερο πεζοπορικό ανέβασμα από το κέντρο της νέας πόλης στην παλιά πόλη είναι οι σκάλες: Αγ. Νικολάου (193 σκαλιά), Γεροκωστοπούλου (61 σκαλιά), και Πατρέως (94 σκαλιά). Με αυτοκίνητο το ανέβασμα γίνεται καλύτερα από τους δρόμους 25^{ης} Μαρτίου και Δημ. Γούναρη.

Για την προέλευση της ονομασίας της Πάτρας έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Η επικρατέστερη αποδίδει την ονομασία στον Πατρέα, τον ηγέτη της αποικίας Αχαιών Λακεδαιμονίων, ο οποίος γύρω στις αρχές του 11^{ου} αι. π.Χ., κυρίευσε την Ιωνική Αρόη, την κατοίκησε και την ονόμασε Πάτρα από το όνομά του.

Άλλη γνώμη δέχεται πως η ονομασία προέρχεται από τα ευγενή γένη, τα οποία ονομάζονταν «Πάτραι», (από τέτοιο γένος καταγόταν και ο Πατρέας). Άλλη δέχεται πως προήλθε από την λέξη «πάτρα» (στην Ιωνική πάτρη) που σημαίνει πατρίδα. Τέλος μπορεί να προήλθε από την λέξη «πατριά», που σημαίνει το ειδικό γένος τη μεγάλη οικογένεια.

Η ιστορία της πόλης της Πάτρας, όπως θα δούμε και πιο κάτω, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας του Ελλαδικού χώρου, και η πόλη έχοντας ενεργή συμμετοχή σε κάθε ιστορική φάση και δρώμενο, αντανακλά σήμερα με την ποσότητα και την ποιότητα των μνημείων της, το μακραίωνο παρελθόν της.

Στα μνημεία της πόλης ο σημερινός επισκέπτης μπορεί να πραγματοποιήσει ένα νοερό ταξίδι σχεδόν 3.500 χρόνων. Όπως όλοι γνωρίζουμε ο πολιτισμός είναι ένα από τα σημαντικότερα εξαγώγιμα προϊόντα της Ελλάδας, το οποίο οφείλουμε να το εκμεταλλευτούμε ανάλογα. Στην Πάτρα σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη μια σημαντική προσπάθεια ώστε να αποκαλυφθούν και να αξιοποιηθούν τα μνημεία όλων των ιστορικών περιόδων. Η προσπάθεια αυτή οφείλει να κορυφωθεί έως το 2006 ώστε η πόλη να μπορέσει, με την ευκαιρία της ανάδειξης της σε πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης, να διαφημίσει τον ελληνικό πολιτισμό σε όλο τον κόσμο.

Ο θεσμός αποτελεί μοναδική ευκαιρία προβολής, και η πόλη δεν έχει το περιθώριο να την αφήσει να πάει χαμένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΑΤΡΑ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ.

1.1 Προϊστορικά και αρχαία χρόνια

Στα Προϊστορικά και αρχαία χρόνια, στη θέση της σημερινής Πάτρας (περιοχή Κάστρου) υπήρχε ένας οικισμός τον οποίο, κατά την παράδοση ίδρυσε ο Έυμηλος, που έγινε και πρώτος βασιλιάς του. Οι λίγοι κάτοικοι του οικισμού αυτού είχαν ως μόνη τους ασχολία την βοσκή προβάτων. Στα τέλη περίπου του 15^{ου} π.Χ αι. επισκέφθηκε τον Έυμηλο ο Τριπτόλεμος γιος του βασιλιά της Ελευσίνας Κελεού, και δίδαξε στους κατοίκους την καλλιέργεια των δημητριακών. Από την καλλιέργεια της γης ο μικρός οικισμός ονομάστηκε Αρόη, γιατί «αροη» θα πει καλλιεργήσιμη γη. Παράγεται δε από το αρχαίο ρήμα «αρωω», που σημαίνει αροτριώ, οργώνω, καλλιεργώ.

Με το πέρασμα των χρόνων και την αύξηση των κατοίκων ιδρύθηκαν οι οικισμοί Άνθεια και Μεσσάτιδα. Οι οικισμοί αυτοί τοποθετούνται, υποθετικά ο μεν πρώτος στην περιοχή Άνω Συχαινών-Βούντενης, ο δε δεύτερος στην περιοχή της Αχαΐα Κλάους. Στην Μεσσάτιδα κατά την τοπική μυθολογία ανατράφηκε ο Διώνυσος ο οποίος λατρευόταν από τους τρεις οικισμούς ως Μεσατέυς, Ανθέυς, Αροέυς.

Οι κάτοικοι των τριών οικισμών είχαν κοινό κέντρο λατρείας τον ναό της Τρικλαρίας Άρτεμης. Αργότερα προστέθηκε και η λατρεία του Ευρύπηλου, μνημείο του οποίου υπήρχε στην ακρόπολη της Αρόης (σημερινό κάστρο).

Ύστερα από την κάθοδο των Δωριέων στην Πελοπόννησο (1104 π.Χ. μέσω Ρίου) οι Αχαιοί της Αργολίδας και της Λακωνίας, διωγμένοι από τους κατακτητές εγκατέλειψαν την πατρίδα τους και με αρχηγό τον βασιλιά Τισαμενό, γιο του Ορέστη και εγγονό του Αγαμέμνονα, τράβηξαν βόρεια και έφθασαν στην Ιωνική Αιγιαλεία (περίπου η σημερινή Αχαΐα) όπου κατοικούσαν οι Ίωνες. Πριν μπουν στην χώρα έστειλαν κήρυκες ζητώντας να γίνουν σύνοικοι

τους. Οι αρχηγοί των Ιώνων, φοβούμενοι μήπως με το ανακάτεμα των δυο λαών εκλέγει βασιλιάς ο Τισαμενός που διακρινόταν για την ανδρεία του και για την ευγένεια του, δεν δέχτηκαν το αίτημα των αχαιών και τους αντιμετώπισαν με πόλεμο. Στη διάρκεια του πολέμου σκοτώθηκε ο Τισαμενός και αντικαταστάθηκε μάλλον από τον Πρευγένη, γιο του Αγήνορα. Αποτέλεσμα του πολέμου ήταν η επικράτηση των Αχαιών και η αναγκαστική φυγή των Ιώνων στην Αττική (Αρχές 11^{ου} αι. π.Χ) Από τότε η παλιά Πελασγική και αργότερα Ιωνική Αιγιαλεία πήρε το όνομα Αχαΐα και οι κάτοικοι της ονομάστηκαν Αχαιοί.

Οι Αχαιοί με κλήρο τη χώρα και εγκαταστάθηκαν στις δώδεκα ιωνικές πόλεις (Πελλήνη, Υπερησία, Αίγειρα, Αίγες, Ελίκη, Βούρα, Κερύνεια, Αίγιο, Ρύπες, Φαρές, Τρίταια, Ωλενο, Δύμη), χωρίς να κάνουν καμία αλλαγή στα ονόματα τους ούτε στη διαίρεση της χώρας. Βελτίωσαν όμως τις πόλεις, καθεμία από τις οποίες περιελάμβανε λόγω της πυκνής κατοίκησης, επτά η οκτώ δήμους.

Αργότερα ο γιος του Πρευγένη, Πατρέας ως αρχηγός λακεδαιμονικής αποικίας, κυριεύσε την Αρόη και την περιοχή της, στην οποία υπήρχαν και οι αγροτικοί οικισμοί Άνθεια και Μεσάτιδα. Αποίκησε μόνο την Αρόη που διέθετε φρούριο, (1082 η 1041 π.Χ) την μεγάλωσε και την ονόμασε Πάτρα από το όνομα του. Υποστηρίζεται πως ο πληθυντικός του ονόματος «Πάτραι» προέρχεται από την συνοίκηση της Αρόης και μερικών άλλων συνοικισμών. Ο Πausανίας θεωρεί σαν πυρήνα της Πάτρας τους τρεις αγροτικούς οικισμούς Αρόη-Άνθεια-Μεσάτιδα, ενώ ο Στράβωνας λέει πως ο Πατρέας συνένωσε πολιτικά επτά αγροτικούς οικισμούς της περιοχής. Η πολιτική αυτή ένωση πιστεύεται πως έγινε στα μέσα του 6^{ου} π.Χ. αι. Το γεγονός ότι στην περιοχή της Αρόης ήρθαν μόνο οι Λάκωνες του Πρευγένη και του Πατρέα, δείχνει πως κατά το μοίρασμα της χώρας οι Αχαιοί της Λακωνίας εγκαταστάθηκαν στην Δυτική Αχαΐα και οι Αχαιοί της Αργολίδας στην Ανατολική.

Η άψογη διοίκηση του Πατρέα και των διαδόχων του έφερε ευημερία και ησυχία στην Πάτρα και στους κατοίκους της. Όσπου γύρω στα 800 π.Χ. η τυραννική συμπεριφορά των διαδόχων του τελευταίου βασιλιά Ωγυγου ανάγκασε τους Αχαιούς να ξεσηκωθούν

να τους ανατρέψουν και να αλλάξουν το πολίτευμα τους σε Δημοκρατία. Αργότερα ίδρυσαν μια οργάνωση με θρησκευτικό κυρίως χαρακτήρα, την οποία ονόμασαν «*Κοινό των Αχαιών*» και είχαν για πρωτεύουσα την Ελίκη και μετά την καταστροφή της το (373 π.Χ.) το Αίγιο. Την οργάνωση αυτή, γνωστή και ως 1^η Αχαϊκή Συμπολιτεία, (έπαψε να υπάρχει μετά την μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ.) αποτελούσαν δώδεκα πόλεις την *Αχαϊκή δωδεκάπολη*. Είναι η πρώτη κοινοπολιτεία στον κόσμο και αυτό τιμάει ιδιαίτερα την Πάτρα και την Αχαΐα ολόκληρη. Το *Αχαϊκό κοινό* είχε ως μέλη του γεωγραφικές περιοχές.

Αυτό το πρώτο δημοκρατικό πολίτευμα των Αχαιών απόκτησε τόση φήμη, λόγω των σοφών του θεσμών, ώστε όταν οι Ιταλιώτες ήρθαν σε ρήξη με τους Πυθαγόρειους (6^{ος} π.Χ. αι.) από αυτό δανείστηκαν τους περισσότερους νόμους τους. Αλλά και οι Θηβαίοι και οι Λακεδαιμόνιοι μετά την μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) λόγω της διαφωνίας τους ως προς την νίκη, τους Αχαιούς από όλους τους Έλληνες όρισαν ως δικαστές της διαφωνίας τους, όχι για την δύναμή τους (είχαν την μικρότερη δύναμη σε όλη την Ελλάδα), αλλά για την πίστη τους και την καλοκαγαθία τους.

Οι Αχαϊκές πόλεις ως τα μέσα περίπου του 5^{ου} π.Χ. αιώνα κρατούσαν άψογη ουδετερότητα και δεν συμμετείχαν στα όσα γίνονταν στον Ελλαδικό χώρο. Στους πρώτους αιώνες της Συμπολιτείας παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των Αχαϊκών πόλεων με αποτέλεσμα την δραστηριότητά τους στον αποικισμό του 8^{ου} και 7^{ου} αιώνα (π.χ. ίδρυση της Σύβαρης στην Κάτω Ιταλία από αποίκους των Αιγών, της Ελικής και της Βούρας, ίδρυση του Κρότωνα από κατοίκους των Ρύπων). Κυριότερα χαρακτηριστικά της Συμπολιτείας αυτής εκτός από τον φιλειρηνισμό των κατοίκων, ήταν η ισότητα των Αχαϊκών πόλεων και οι κοινές γιορτές, που γίνονταν στην Ελίκη και μετά τον καταποντισμό της (373 π.Χ.) στο Αίγιο, στον ναό του Ομαγύριου Δία.

Στα μέσα του 5^{ου} π.Χ. αιώνα παρατηρήθηκε μια μεταβολή στην εξωτερική πολιτική της Συμπολιτείας. Διακόποντας την παλιά τακτική της ουδετερότητας άρχισε να συμμετέχει στα διάφορα ελλαδικά θέματα. Το 462 π.Χ. η Αθήνα έχοντας στο πλευρό της και

το Άργος που πρόσφατα είχε γίνει σύμμαχος της, εκμεταλλευόμενη την εξάντληση και την αδυναμία της Σπάρτης απ' τον τρομερό σεισμό του 464 π.Χ. της κήρυξε τον πόλεμο. Γύρω στα 455 π.Χ. η Αθήνα είχε κυριαρχήσει σε μεγάλο μέρος της Πελοποννήσου (Αχαΐα, Τροιζηνία) και είχε επεκτείνει την επιρροή της στο Ιόνιο.

Το 445 π.Χ. κουρασμένη η Αθήνα από τις πολεμικές συγκρούσεις (το Άργος είχε φύγει από την συμμαχία της και είχε κλείσει ειρήνη με την Σπάρτη) αλλά και γιατί είδε πως η Ελλάδα είχε ανάγκη επείγουσας ειρήνης, έκλεισε τις Τριακοντούτεις Σπονδές με την Σπάρτη. Οι Αθηναίοι αποχώρησαν από την Πελοπόννησο και οι Αχαϊκές πόλεις αποδόθηκαν στους Αχαιοούς.

Κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο (431-404 π.Χ.) η Πάτρα και όλη η Αχαΐα (εκτός από την Πελλήνη που είχε συμμαχήσει με την Σπάρτη και την Κόρινθο) κρατούσε ουδέτερη στάση, και μόνο στο τέλος του πολέμου προσχώρησε στην Πελοποννησιακή συμμαχία. Στη διάρκεια του πολέμου αυτού συνέβησαν στην Πάτρα και στον κόλπο της, τα εξής δυο αξιοσημείωτα γεγονότα: α) Η ναυμαχία της Πάτρας στο κέντρο του Καλυδώνιου (Πατραϊκού) κόλπου, (429) μεταξύ του Αθηναϊκού και του Πελοποννησιακού στόλου (νίκησαν οι Αθηναίοι) Βέβαια η Πάτρα δεν είχε καμία σχέση με τη ναυμαχία, αναφέρεται όμως το γεγονός γιατί ο Πελοποννησιακός στόλος που είχε έρθει από την Κόρινθο, αγκυροβόλησε στο λιμάνι της και ξεκίνησε νύχτα με προορισμό τη μεταφορά στρατευμάτων στην Ακαρνανία, την οποία οι Πελοποννήσιοι προσπαθούσαν να κατακτήσουν. β) Η ένωση με μακρά τείχη της Πάτρας με την Θάλασσα το 419. Σ' αυτό έπεισε τους Πατρινοούς ο Αθηναίος στρατηγός Αλκιβιάδης, όταν με την στρατιά του επισκέφθηκε την Πάτρα, με σκοπό να ζητήσει την συμμαχία της. Ο Αλκιβιάδης ήθελε τα τείχη γιατί είχε στο νου του την χρησιμότητα της Πάτρας για τις επιχειρήσεις στη Δύση. Οι Πατρινοί άκουσαν μεν τις συνετές συμβουλές του Αλκιβιάδη (έφτιαξαν τα τείχη-πιθανό να μην τελείωσαν ποτέ), δεν προσχώρησαν όμως στην Αθηναϊκή Συμμαχία.

Οι Αχαιοί ως σύμμαχοι της Σπάρτης (395-390 π.Χ.) έλαβαν μέρος στον Κορινθιακό πόλεμο και πολέμησαν στη μάχη της Νεμέας (394 π.Χ.) στην οποία ηττήθηκαν από τους Θηβαίους. Τέσσερα

χρόνια αργότερα (390 π.Χ.) επιχείρησαν την πρώτη και μοναδική τους κατακτητική τους επιχείρηση στην Ακαρνανία και κυρίευσαν την Καλυδώνα. Στην συνέχεια με την βοήθεια της Σπάρτης, πολέμησαν εναντίον όλων των Ακαρνάνων που τους βοηθούσαν οι Αθηναίοι και οι Θηβαίοι. Οι Ακαρνάνες νικήθηκαν και αναγκάστηκαν να ζητήσουν την συμμαχία της Σπάρτης.

Το 367 π.Χ. η Αχαΐα αναγνώρισε την Θηβαϊκή ηγεσία, λόγω αδυναμίας να αντισταθεί στις μεγάλες δυνάμεις Στερεοελλαδικών και Πελοποννήσιων (αρχηγός ο Επαμεινώνδας). Οι Θηβαίοι ύστερα από απαίτηση των Αχαιών διατήρησαν τα αριστοκρατικά καθεστώτα των Αχαϊκών πόλεων, τα οποία κατάργησε αργότερα το Βοιωτικό κοινό, εξορίζοντας τους Αχαιούς αριστοκράτες και επιβάλλοντας καθεστώς δημοκρατικό. Σύντομα όμως οι αριστοκράτες κατάλυσαν τις δημοκρατίες, εγκατέλειψαν την Βοιωτική συμμαχία και συμμαχούσαν με την Σπάρτη.

Στη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.) μεταξύ Θηβαίων-Σπαρτιατών και Μαντινέων οι Αχαϊκές πόλεις πολέμησαν εναντίον των Θηβαίων. Λίγο καιρό μετά την μάχη έκλεισαν συμμαχία με τους Αθηναίους, τους Αρκάδες, τους Ηλείους και τους Φλειασίους. Στον Γ' Ιερό ή Φωκικό πόλεμο (355-346 π.Χ.) οι Αχαιοί ως σύμμαχοι των Φωκέων.

Το 340 π.Χ. πήραν μέρος στην αμυντική συμμαχία για την αντιμετώπιση του Φιλίππου, ο οποίος απειλούσε την ελευθερία της νότιας Ελλάδας, και πολέμησαν στη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.). Κυρίαρχοι του πολέμου αναδείχτηκαν οι Μακεδόνες. Υπογράφηκε ειρήνη και τα κράτη της νότιας Ελλάδας (πλην Λακεδαιμονίας και Κρήτης) καθώς και τα νησιά αποτέλεσαν κοινή συμμαχία με ηγεμόνα τον Φίλιππο και μετά τον θάνατο του, τον Αλέξανδρο.

Το 334 π.Χ. ιππείς Αχαιοί πήραν μέρος στο εκστρατευτικό σώμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά των Περσών. Στη διάρκεια της εκστρατείας αυτής, όλη σχεδόν η Αχαΐα, η Ήλιδα και μέρος της Αρκαδίας με την παρακίνηση της Σπάρτης, επαναστάτησαν κατά των Μακεδόνων (331 π.Χ.). Οι επαναστάτες νικήθηκαν στην μάχη της Μεγαλόπολης και η επανάσταση απέτυχε.

Μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλέξανδρου στη Βαβυλώνα (323π.Χ.) οι Έλληνες της Νότιας Ελλάδας που είχαν υποταχθεί στους Μακεδόνες, επαναστάτησαν με πρωτοπόρους τους Αθηναίους ελπίζοντας στην απελευθέρωσή τους. Επειδή η κύρια σύγκρουση έγινε στην περιοχή της Λαμίας, ο πόλεμος ονομάστηκε *Λαμιακός* (323-322 π.Χ.). Οι Αχαϊκές πόλεις αν και δεν αναμείχθηκαν στον πόλεμο αυτό, έχασαν την ελευθερία τους και η Συμπολιτεία τους διαλύθηκε. Η Αχαϊκή Δωδεκάπολη έπεσε σε διχόνοια και παρακμή και καθεμιά από τις πόλεις της κοίταζε το συμφέρον της. Τότε άλλες από τις Αχαϊκές πόλεις δέχτηκαν μακεδονικές φρουρές και άλλες κυβερνήθηκαν από τύραννους, που τους περισσότερους διόρισαν οι Μακεδόνες ηγέτες.

Όταν άρχισε η παρακμή του μακεδονικού κράτους λόγω της εισβολής των Γαλατών στη Μακεδονία, οι Αχαϊκές πόλεις Δύμη, Πάτρα, Τριταία και Φαρές, πήραν την πρωτοβουλία για την ίδρυση νέας Αχαϊκής Συμπολιτείας (280 π.Χ.) με δεσμούς θρησκευτικούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς.

Το 279 οι Πατρινοί μόνοι από τους Αχαιοούς, έστειλαν στρατό και πολέμησαν μαζί με τους φίλους τους Αιτωλούς, κατά των Γαλατών στο Κάλλιο της Φωκίδας και αναδείχτηκαν νικητές. Κατά τον Πausανία ο πόλεμος στο Κάλλιο, παρά την ήττα των Γαλατών, προξένησε μεγάλες ζημιές στους Πατρινοούς. Οι περισσότεροι κάτοικοι της Πάτρας επειδή πιέζονταν από την φτώχεια, εγκατέλειψαν την πόλη και εγκαταστάθηκαν ως γεωργοί στην ύπαιθρο και στις γύρω πολίχνες, ώσπου τους ξανάφερε ο Αύγουστος. Η μαρτυρία αυτή του Πausανία ενισχύεται και από τις ανασκαφές, οι οποίες έδειξαν αραίωση των τάφων το πρώτο τέταρτο του 3^{ου} π.Χ. αι.

Η κρίση όμως της Πάτρας κατά τον 3^ο π.Χ. αι. δεν οφειλόταν μόνο στον Γαλατικό πόλεμο, αλλά και στους διάφορους ληστρικούς πολέμους όπως ο συμμαχικός πόλεμος με τους Αιτωλούς (220-217) καθώς και στις πειρατικές επιδρομές από την Ιλλυρία και την Κρήτη, οι οποίες ερήμωναν τα παράλια της ΒΔ Πελοποννήσου και ιδιαίτερα την Πάτρα που ήταν ο λιμενικός σταθμός των Αχαϊκών πόλεων

Στην νεοϊδρυθείσα Αχαϊκή Συμπολιτεία προσχώρησαν, μέσα σε οκτώ χρόνια οι πόλεις: Αίγιο, Βούρα, Αίγεια, Λεόντιο, Πελλήνη, Κερύνεια, που μαζί με τις ιδρύτριες αποτέλεσαν την *Αχαϊκή Δεκάπολη* (οι άλλες πόλεις δεν αναφέρονται). Εκείνο που έδωσε την πρώτη ώθηση για την δημιουργία της Συμπολιτείας, ήταν η ζωηρή επιθυμία των πόλεων να απαλλαγούν από τους τύραννους ή από τις Μακεδονικές φρουρές που υπήρχαν στις πόλεις τους.

Σιγά σιγά ολόκληρη σχεδόν η Πελοπόννησος (εκτός από την Σπάρτη, την Ήλιδα, την Τεγέα, τη Μαντίνεια και τον Αρκαδικό Ορχομενό), καθώς και τα Μέγαρα, η Αίγινα και η Σαλαμίνα (σύνολο 43 πόλεις) προσχώρησαν στη Συμπολιτεία, η οποία αναδείχτηκε η σπουδαιότερη δύναμη της κύριας Ελλάδας. Η προσχώρηση των παραπάνω πόλεων και περιοχών στην Αχαϊκή Συμπολιτεία έγινε μέσα σε μεγάλο χρονικό διάστημα και ύστερα από πολλές προσπάθειες και πολεμικές συγκρούσεις. Στην επιτυχία του αντικειμενικού της σκοπού η Συμπολιτεία χρησιμοποίησε δυο πολύ δυνατούς συνεργάτες, την ισότητα και την φιλανθρωπία.

Κρίση στην Αχαϊκή Συμπολιτεία ήρθε με την επανάσταση του βασιλιά της Σπάρτης, Κλεομένη (227/6 π.Χ.) ο οποίος μετά την κατάληψη πολλών εδαφών της Συμπολιτείας, κατόρθωσε να εισβάλει στο κύριο Αχαϊκό έδαφος και να νικήσει τους Αχαιοίς στο *Εκατόμβαιο* κοντά στην πόλη Δύμη (Φθινόπωρο του 226 π.Χ.) Το 225 κυρίευσε τις πόλεις Πελλήνη, Φενεό, Καφυές, Άργος, και στη συνέχεια προσχώρησαν σ' αυτόν οι πόλεις Κλεωνές, Φλειούς, Επίδαυρος, Τροιζήνα, Ερμιόνη και Κόρινθος (εκτός από το φρούριο). Μπροστά στον κίνδυνο της κατάρρευσης της Αχαϊκής Συμπολιτείας ο αρχηγός της στρατηγός Άρατος συμμάχησε με τον βασιλιά της Μακεδονίας Αντίγονο Δώσωνα (καλοκαίρι του 224 π.Χ.). Αποτέλεσμα της συμμαχίας αυτής ήταν η εισβολή του Αντίγονου στην Αρκαδία, η νίκη του στη μάχη της Σελλασίας (Ιούλιος του 222 π.Χ.) και η κατάληψη της Σπάρτης. Η συμπολιτεία και κάθε πόλη ξεχωριστά, απέδωσε εξαιρετικές τιμές στον Αντίγονο και επέτρεψε την εγκατάσταση Μακεδονικών φρουρών στον Ακροκόρινθο και στις πόλεις Ορχομενό και Ηραία.

Στην διάρκεια του Συμμαχικού πολέμου (220-217 π.Χ.) η Αχαϊκή Συμπολιτεία ως σύμμαχος των Μακεδόνων, βρέθηκε σε πόλεμο με την Αιτωλική Συμπολιτεία (οι δυο Συμπολιτείες είχαν διακόψει τις φιλικές τους σχέσεις το 228 π.Χ.). Τότε οι περιοχές της Πάτρας, των Φαρών και της Τριταίας έπαθαν φοβερές καταστροφές από τον στρατό του Αιτωλού στρατηγού Δωρίμαχου. Αυτός στάλθηκε από την κυβέρνηση του μέσω Ρίου, στη Φιγάλεια, συμμάχου τότε των Αιτωλών, με την δικαιολογία να προφυλάξει την χώρα και την πόλη των Φιγαλέων, στην πραγματικότητα όμως για να κατασκοπεύει την Πελοπόννησο.

Στους πολέμους μεταξύ Φιλίππου του Ε΄ βασιλιά της Μακεδονίας και Ρωμαίων (211-204 π.Χ.) οι Πατρινοί και οι άλλοι Αχαιοί τάχθηκαν με το μέρος των Μακεδόνων. Κατά την τελευταία περίοδο των πολέμων αυτών (198 π.Χ.) οι Αχαιοί, αποκλεισμένοι από Ρωμαϊκές δυνάμεις (στόλος στις Κεχρεές, στρατός στη Στερεά Ελλάδα απέναντι από το Αίγιο), αναγκάστηκαν να συμμαχήσουν με τους Ρωμαίους (στρατηγός της Συμπολιτείας ο Αρίσταινος).

Μετά την ήττα του Φιλίππου του Ε΄ στη μάχη των *Κυνός Κεφαλών* (197 π.Χ.) η Πάτρα και οι άλλες Αχαϊκές και Ελληνικές πόλεις, κηρύχθηκαν στη γιορτή των *Ισθμίων* (196 π.Χ.), αυτόνομες, με πολιτική και διοικητική ανεξαρτησία.

Στην διάρκεια της συμμαχίας με τους Ρωμαίους σημειώθηκαν ανήκουστες συμφορές στους Αχαιούς. Ο Καλλικράτης από το Λεόντιο που ήταν κρυφός φίλος των Ρωμαίων και αντίπαλος του στρατηγού Λυκόρτα, κινούμενος από φιλοδοξία κατηγορήσε στους Ρωμαίους 1000 εξέχοντες Αχαιούς. Η κατηγορία ήταν ότι οι χίλιοι αυτοί, ύστερα από οδηγίες του Λυκόρτα, υποστήριζαν τον τελευταίο βασιλιά των Μακεδόνων Περσέα (171-168 π.Χ.) στους πολέμους του εναντίον τους. Οι Ρωμαίοι σε σύνοδο που κάλεσαν στο Αίγιο το 167 π.Χ. αποφάσισαν την αποστολή των χιλίων κατηγορούμενων στη Ρώμη για δίκη. Ανάμεσά τους ήταν και ο Πολύβιος, πατέρας του Λυκόρτα και κατόπιν ιστορικός.

Όταν το 151 π.Χ. γύρισαν από την εξορία της Ρώμης οι 300 από τους χίλιους Αχαιούς (οι άλλοι είχαν πεθανει από τις βαριές

δουλειές στα λατομεία και από τα βασανιστήρια –δίκη δεν έγινε ποτέ) και διηγήθηκαν τις περιπέτειες, οι συμπατριώτες τους Αχαιοί μίσησαν τους Ρωμαίους, διέλυσαν τη συμμαχία τους και άρχισαν την αντίστασή τους εναντίον τους.

Ως το 225 π.Χ. η ανώτερη αρχή της Συμπολιτείας ήταν δύο στρατηγοί και από το χρόνο αυτό ένας μόνο στρατηγός, ο οποίος βοηθιόταν από άλλους άρχοντες.

Ψυχή των Αχαιών σε όλη τη δράση της Συμπολιτείας, στα χρόνια 251-183 π.Χ., ήταν ο Αρατος (276-213 π.Χ.) και ο Φιλοποίμην (253-183 π.Χ.).

Ο Πατριώτης

1.2 Ρωμαϊκά Χρόνια

Οι σκληροί και αιματηροί αγώνες της Αχαϊκής Συμπολιτείας και όλων των Ελλήνων κατά των Ρωμαίων για να διατηρήσουν την ελευθερία τους δεν έφεραν καρπούς. Η μια μετά την άλλη οι ελληνικές πόλεις παραδίδονταν. Στη *Λευκόπετρα* του Ισθμού οι Πατρινοί, Αιγιάτες και οι Δυμαίοι έδωσαν σκληρό αγώνα (146 π.Χ.) Όμως οι Ρωμαϊκές λεγεώνες και οι επίλεκτοι Ρωμαίοι του Μόμμιου τους νίκησαν. Για την ήττα και την καταστροφή που ακολούθησε φέρνει, κατά τον Πολύβιο, βαριά την ευθύνη ο στρατηγός Δάιος

αρχηγός της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Ύστερα από την ήττα αυτή η Αχαΐα έγινε δούλη των Ρωμαίων, οι Αχαϊκές πόλεις αμέσως μετά την υποταγή τους υποχρεώθηκαν να γκρεμίσουν τα τείχη τους και να παραδώσουν τα όπλα και η Αχαϊκή Συμπολιτεία καταργήθηκε. Ο πληθυσμός της μειώθηκε αισθητά και η πόλη έχασε την ευημερία της. Παρόλα αυτά η Αχαΐα είχε την ύψιστη τιμή ότι αντέταξε την τελευταία ελληνική άμυνα κατά των Ρωμαίων με ζωντανά παραδείγματα ανδρείας και φιλοπατρίας.

Αργότερα άγνωστο πότε ακριβώς, η Αχαϊκή Συμπολιτεία ανασυστάθηκε και λειτούργησε ως το 267 μ.Χ., μόνο ως συνέδριο των Αχαϊκών πόλεων και μερικών της Δ. και Β. Αρκαδίας.

Στα πρώτα χρόνια της Ρωμαϊκής σκλαβιάς η Πάτρα και οι άλλες Αχαϊκές πόλεις υπόφεραν αρκετά. Κύρια μετά την ανάμιξη τους στους εμφύλιους πολέμους των Ρωμαίων, με σκοπό την ανεξαρτησία τους, και την συμμετοχή τους στον Α΄ Μιθιδρατικό πόλεμο εναντίον των Ρωμαίων (86 π.Χ.) και τη νίκη των τελευταίων, η σκλαβιά τους έγινε πιο μαρτυρική. Από τα χρόνια όμως του Οκταβιανού Αύγουστου (29-14 π.Χ.) τα πράγματα άλλαξαν προς το καλύτερο. Οι Αχαϊκές πόλεις άρχισαν να ανακουφίζονται. Περισσότερο η Πάτρα και το Αίγιο που διέθεταν λιμάνια (όλες οι αχαϊκές πόλεις τάχθηκαν από τους Ρωμαίους στη δικαιοδοσία της Πάτρας). Η Πάτρα αυξήθηκε σε πληθυσμό με την μεταφορά σ' αυτήν παλαίμαχων της μάχης του Ακτίου, των κατοίκων των Ρυπών (30 π.Χ.) και άλλων γειτονικών πόλεων. Έγινε στρατιωτική αποικία με την επωνυμία (Αποικία Αυγουσταία Αρόη της Πάτρας) και οι Πατρείς από όλους τους Έλληνες, έλαβαν το προνόμιο να είναι ελεύθεροι. Το 67 μ.Χ. ο Νέρωνας ανακήρυξε ελεύθερους όλους τους Έλληνες της Αχαΐας και της Πελοποννήσου. Τρία χρόνια αργότερα ο διάδοχός του Ουεσπιανός αφαίρεσε αυτή την ελευθερία. Δεν αφαίρεσε όμως την ελευθερία της Πάτρας, επειδή ήταν ελεύθερη πριν το Νέρωνα.

Στην διάρκεια των αυτοκρατορικών χρόνων (27 π.Χ.-476 μ.Χ) η Πάτρα στολίστηκε με διάφορα αρχοντόσπιτα, με Γυμνάσιο, με Ωδείο, με Αμφιθέατρο, απόχτησε Υδραγωγείο κι έγινε μεγάλο κοσμοπολίτικο κέντρο. Αναπτύχθηκε η υφαντουργική βιοτεχνία (χρήση του βύσσου, που καλλιεργούσαν στην Ήλιδα) και έγινε ο

πόλος έλξης των γύρω πληθυσμών. Στην γενικότερη εξέλιξη της Πάτρας έπαιξε σημαντικό πόλο η εγκατάσταση σ' αυτήν ρωμαϊκής αποικίας και η εδραίωση, μετά την ναυμαχία του Ακτίου, της ρωμαϊκής ειρήνης. Ο πληθυσμός της άρχισε να αυξάνει αισθητά και το λιμάνι της έλαβε αξιόλογη ανάπτυξη. Ως τον 3^ο αιώνα η Πάτρα υπήρξε μεγάλο τραπεζιτικό κέντρο, αφού στο νομισματοκοπείο της κόβονταν νομίσματα, κυρίως Ρωμαίων αυτοκρατόρων.

Μέρος μεγάλης ψηφιδωτής σύνθεσης που στέλλει τα δάπτετα οικοδομήματα, των ρωμαϊκών χρόνων. Διακρίνονται απροσφόρα δύο πυγμάχοι, στη μέση διαφωτισι φαναγομένος αθλητής, και δεξιά αθλητής του «σπίλιτη» ήρσμου (Αρχαιολ. Μουσείο Πάτρας)

Τότε την Πάτρα την περίλαμπρη και πολυάνθρωπη πόλη, επισκέφτηκαν ο Κικέρωνας, ο Ευαγγελιστής Λουκάς, ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα, ο Ρωμαίος άρχοντας Γαίος Μέμμιος, ο οποίος είπε πως «η Πάτρα είναι ένας τόπος εφάμιλλος με τον παράδεισο όπου αναπαύονται οι άθνατοι», ο Πλούταρχος, ο περιηγητής Πausανίας. Όταν την επισκέφτηκε ο Pausanias (173 ή 174 μ.Χ.) η Πάτρα ήταν ένα μεγάλο κοσμοπολίτικο κέντρο.

Απ' όλες τις επισκέψεις αξιολογότερη υπήρξε η επίσκεψη του Απόστολου Ανδρέα που ήρθε να διδάξει την διδασκαλία του Χριστού Έφτασε στην Πάτρα σε περίοδο ηθικής παρακμής. Με την διδασκαλία του την ίδρυση της πρώτης χριστιανικής εκκλησίας και το σταυρικό του θάνατο (μάλλον το 66 μ.Χ. 30 Νοεμ.), έσπειρε στις ψυχές των Πατρινών το σπόρο του χριστιανισμού.

1.3 Βυζαντινά Χρόνια

Από το 330 μ.Χ. η Πάτρα άνηκε στο Ανατολικό Ιλλυρικό τμήμα, που περιλάμβανε πολλές ελληνικές επαρχίες (Μακεδονία, Λάρισα, Δυρράχιο, Κόρινθο, νησιά Αιγαίου, Κρήτη) με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη. Κατά το χωρισμό του Ρωμαϊκού Κράτους σε Ανατολικό και δυτικό το Ανατολικό Ιλλυρικό παρέμεινε πολιτικά στη διοίκηση του Βυζαντίου, ενώ εκκλησιαστικά ήταν στη δικαιοδοσία του Πατριάρχη της Κων/λης.

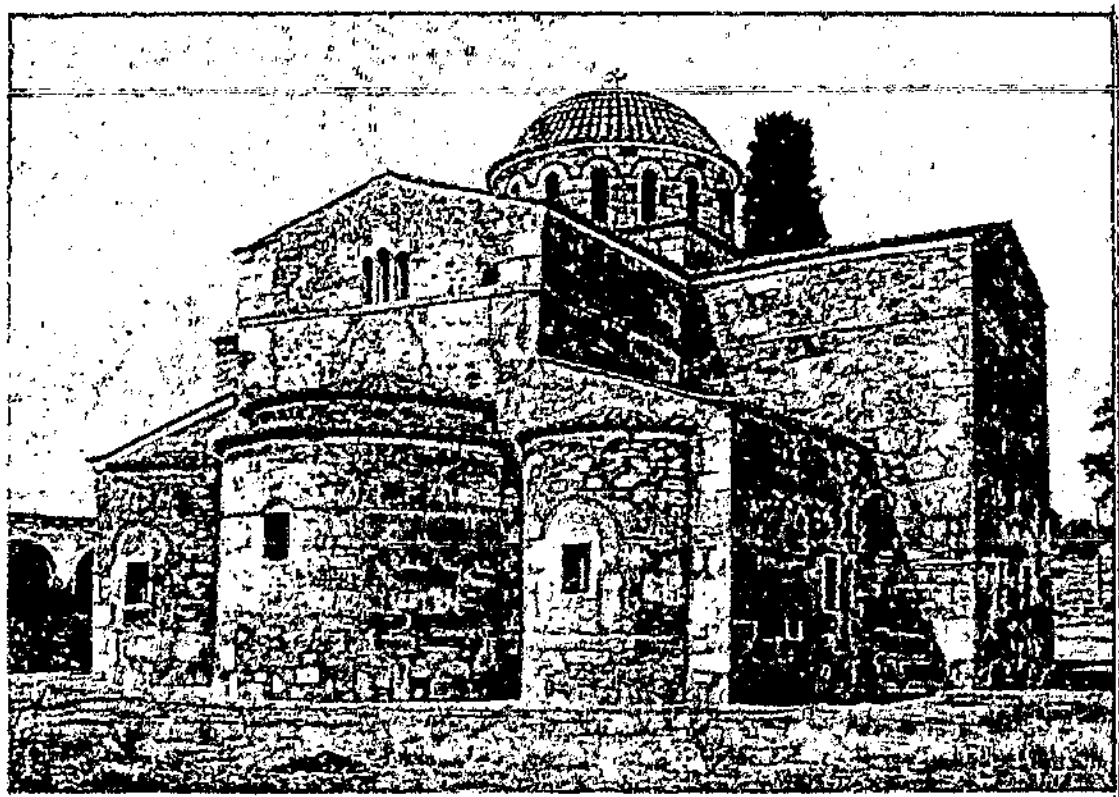
Σκληρά δοκιμάστηκε η Πάτρα, η Αχαΐα και όλη η Πελοπόννησος, από τους Γότθους του Αλάρικου (τέλη 4^{ου} αι.). Οι κάτοικοι, όσοι δεν μπόρεσαν να φύγουν στα γύρω βουνά ή στα Εφτάνησα, σφάγηκαν ή έγιναν δούλοι. Τριάντα χρόνια μετά ο Θεοδόσιος ο Β΄, για να ανακουφίσει καταστραμμένη Πάτρα, μείωσε τις φορολογικές υποχρεώσεις των κατοίκων της, καθώς και των κατοίκων της Αχαΐας.

Από της αρχές του 5^{ου} αι. η Πάτρα, χάρη στον πλούτο της, την ευημερία της, την ομορφιά των κτισμάτων της, αλλά και την ομορφιά και γραφικότητα του τοπίου, έγινε υποχρεωτικός σταθμός, όσων ταξίδευαν από την παλιά στη νέα πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας (από τη Ρώμη στην Κων/λη). Κι αυτοί ακόμη οι Πάπες της ρώμης, που ταξίδευαν για την Κων/λη, προσκαλεσμένοι των αυτοκρατόρων, στάθμευαν στη πόλη του Πατρέα, στην πόλη του Πρωτόκλητου.

Στις αρχές Ιουλίου του 551 μ.Χ. ένας δυνατός σεισμός ταρακούνησε συθέμελα την Πάτρα και έριξε σε ερείπια τα λαμπρά της οικοδομήματα. Την ξεθεμελίωσε, της άνοιξε βαθιές πληγές κατα-

στροφής και ολέθρου. Χιλιάδες οι νεκροί και απερίγραπτο το πένθος,

Θα αναστηθεί, όμως, και πάλι θα μεγαλοουργήσει. Το φρούριο που έφτιαξε ο Ιουστινιανός, αμέσως μετά των σεισμό, στο λόφο της Ακρόπολης, εκεί που άλλοτε υπήρχε η Αρόη, είναι το πρώτο δείγμα της ανάστασής της. Ακολουθήσαν, αναστάσιμα δείγματα, οι ναοί του Αγίου Ανδρέα, των Αγίων Αποστόλων, το αρχιερατικό οίκημα και τα παλάτια των αρχόντων. Οι γεωργικές και βιοτεχνικές ενασχολήσεις των κατοίκων της, και κυρίως η μεταξουργία, θα βοηθήσουν αρκετά, ώστε να αναδειχθεί αργότερα σε μια φημισμένη μεγάλη πολιτεία.

Βυζαντινός Ναός της Παναγίας – Κατασκευαστικέ από τον Πρωτοσπαθάριο Λέοντα το 873-874

Από το τέλος του 6^{ου} αι. η Πάτρα δέχεται επιδρομές Αράβων και Σλάβων. Σοβαρά απειλήθηκε η πόλη το 805 μ.Χ. όταν την πολιορκήσαν οι Άραβες της Αφρικής μαζί με τους Σλάβους της Πελοποννήσου. Οι πολιορκημένοι στο κάστρο έδιναν την μάχη τους κά-

τω από δυσμενείς συνθήκες πείνας, δίψας και περιορισμού. Στο τέλος πραγματοποίησαν την ηρωική τους έξοδο, η οποία κατέληξε σε μεγάλη νίκη. Η νίκη αυτή αποδόθηκε σε θαύμα του πολιούχου Απόστολου Ανδρέα.

Στη διάρκεια της βασιλείας του Νικηφόρου Α΄ (802-811μ.Χ.) η Πάτρα πολιορκήθηκε από τον αραβικό στόλο, ενώ το 881 μ.Χ. λεηλατήθηκε από τον εξωμότη ναύαρχο Φώτιο, που ήρθε με πειρατικό στόλο από την Κρήτη. Αργότερα λεηλατήθηκε από τους Βούλγαρους (981 και 985 μ.Χ.), ξανά από τους Σαρακηνούς (1031 μ.Χ.), από τους Νορμανδούς (1147 μ.Χ.), από τον Δόγη της Ενετίας Δομένικο Μικαέλι, και τους βασιλιάδες της Δύσης, που με την ευλογία του Πάπα ξεκίνησαν για να ελευθερώσουν τα Ιεροσόλυμα και λεηλάτησαν τους θησαυρούς και τους τόπους της βυζαντινής ορθοδοξίας.

1.4 Φραγκο – Ενετικά Χρόνια

Πόλος έλξης των διάφορων βαρβάρων η όμορφη και πλούσια Πάτρα. Δέχτηκε πολλές και συνεχόμενες πολιορκίες και λεηλασίες, τις οποίες ξεπέρασε και στάθηκε, ως τα τέλη του 11^{ου} αιώνα, υπερήφανη, αρχόντισσα πόλη του Βυζαντίου.

Δυσοίωνος, όμως, ανάτειλε ο 13^{ος} αιώνας. Οι, δήθεν, χριστιανοί σταυροφόροι, με το σταυρό στα στήθη και το σπαθί στα χέρια, επιτέθηκαν λυσσαλέοι εναντίον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, πολιορκήσαν και κυρίευσαν την πρωτεύουσα της. Κούρσεψαν, άρπαξαν, λεηλάτησαν, ατίμασαν, βεβήλωσαν ναούς, κατάλυσαν τη χιλιόχρονη μεγάλη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Απ'αυτή τη μάστιγα, που δεν είχε γνωρίσει ο ελληνισμός, δεν ξέφυγε η πλούσια και όμορφη Πάτρα. Στις 3 Μαΐου του 1205, ένα σχεδόν χρόνο μετά την πτώση και την καταστροφή της Κων/λης, πολιορκήθηκε και κυριεύτηκε, ύστερα από σκληρό αγώνα, από τους Φράγκους του Γοδεφρείδου Βιλλαρδουίνου και του Γουλιέλμου Σαμπλίτη.

Μετά την πτώση της Πάτρας ολόκληρη η Αχαΐα, μαζί και η Δυτική Πελοπόννησος, ως τα μεσημβρινότερα ακρωτήρια της Μεσ-

σηνίας και της Λακωνίας, έπεσαν στα χέρια των Φράγκων και αποτέλεσαν, όλα μαζί αυτά τα μέρη, το «Πριγκιπάτο της Αχαΐας ή του Μορέως» με πρωτεύουσα την Ανδραβίδα, χωρισμένο σε δώδεκα βαρονίες. Η βαρονία της Πάτρας, που δόθηκε στο βαρόνο Γουλιέλμο Αλαμάνο, διατηρήθηκε ως το 1430 μ.Χ., που την κυριέψε ο Κων/νος Παλαιολόγος.

Μετά την κατάκτηση της Αχαΐας οι Φράγκοι διόρισαν Λατίνο αρχιεπίσκοπο, τον Αντελμο, και μεγάλωσαν και ανύψωσαν το βυζαντινό κάστρο της Πάτρας, χρησιμοποιώντας υλικά αρχαίων ναών, αγάλματα, τεμάχια σαρκοφάγων, μαρμάρινες πλάκες κ.λπ. Άνοιξαν δε στις τρεις πλευρές του βαθιά τάφρο και τοποθέτησαν μπροστά στην ανατολική πύλη κινητή γέφυρα.

Δύο ολόκληρους αιώνες κράτησε αυτή η χριστιανική λαίλαπα. Όμως, η Πάτρα κράτησε ασυμβίβαστο και αδούλωτο το ορθόδοξο φρόνημά της.

Στα 1408 μ.Χ. Η Πάτρα παραχωρήθηκε στους Ενετούς με πενταετές ενοίκιο, για να ξαναέρθει στο Λατίνο αρχιεπίσκοπο το 1413 μ.Χ. Το 1417 μ.Χ. δόθηκε και πάλι, μαζί με την περιοχή της, στους Ενετούς, που την κράτησαν μόνο δυο χρόνια και την ξανάδωσαν το 1419 μ.Χ. στο Λατίνο αρχιεπίσκοπο, ο οποίος την έχασε οριστικά μερικά χρόνια αργότερα.

1.5 Παλαιολόγοι

Το 1427 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Ιωάννης Η΄ ο Παλαιολόγος κατέβηκε στην Πελοπόννησο συνοδευόμενος από τον αδελφό του Κων/νο και τον Γεώργιο Σφραντζή. Πρώτος τους στόχος ήταν η Πάτρα. Το καλοκαίρι του 1428 μ.Χ. στρατοπέδευαν τους Μύλους (Μπεγουλάκι) και ετοιμάζονταν για κατάληψη της πόλης και του φρουρίου της, που το υπερασπιζόταν ο τελευταίος αρχιεπίσκοπος Μαλατέστα. Δεν ήθελαν να επιχειρήσουν βίαιη κατάληψη της Πάτρας και του κάστρου της οι Παλαιολόγοι. Γι' αυτό άρχισαν τις συνεννοήσεις για την παράδοσή τους χωρίς μάχες και καταστροφές. Όμως, κανένα θετικό αποτέλεσμα δεν έφερναν αυτές οι συνεννοήσεις. Και επειδή ο χρόνος κυλούσε και δεν χωρούσε άλλη

καθυστέρηση, άρχισαν την πολιορκία και το πρωί της 5^{ης} Ιουνίου του 1429 τα στρατεύματα τους μπήκαν στην πόλη και την ελευθέρωσαν. Ο ελευθερωτής δεσπότης Κων/νος Παλαιολόγος επισκέφτηκε και προσκύνησε τον πολιούχο Άγιο Ανδρέα και από εκεί, συνοδευμένος από τους πρόκριτους και πλήθος λαού, κατευθύνθηκε προς τον ναό του Αγίου Νικολάου, στα ριζά του κάστρου. Ο δρόμος που περνούσε ήταν στρωμένος με λουλούδια, ενώ οι Πατρινοί τον έραιναν με ροδόσταμο και πέταλα ρόδων. Ψηλά από το φρούριο οι άνθρωποι του αρχιεπισκόπου χτυπούσαν την πανηγυρική πομπή, χωρίς όμως, να την βλάπτουν.

Ένα χρόνο μετά, το Μάιο του 1430, έπεσε και το κάστρο. Δεν άντεξαν περισσότερο οι υπερασπιστές του αρχιεπισκόπου Μαλατέστα. Εξασθενημένοι από την πείνα και τις κακοπάθειες και απογοητευμένοι από την αδύνατη βοήθεια των καταλανικών γαλερών που έστειλε ο Πάπας, παράδωσαν το φρούριο.

Ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, ο τελευταίος Αυτοκράτορας του Βυζαντίου.

Ακολούθησαν τα θλιβερά γεγονότα των εσωτερικών πολέμων και του αδελφοκτόνου διχασμού και κύρια η εμφάνιση των μοιραίων ανθρώπων, των Τούρκων του Μουράτ Β΄, που σπώντας την άμυνα των Παλαιολόγων στον Ισθμό (1446 μ.Χ.), ήρθαν και κυριέψαν την Πάτρα, την οποία λεηλάτησαν και έκαψαν. Όμως, η γερή άμυνα του κάστρου ανάγκασε τον Μουράτ να λύσει την πολιορκία και να κάνει ειρήνη με τον Κων/νο (1447μ.Χ.). Έτσι η επίμονη αντίσταση των υπερασπιστών του πατρινού κάστρου έσωσε την Πελοπόννησο από την φυλή γενικότερα από τον εκσλαβισμό.

Η αρχή του τέλους ήταν, με το πέσιμο της πρωτεύουσας του Βυζαντίου από τον Μωάμεθ Β΄ (29 Μαΐου 1453) και ο θάνατος του αυτοκράτορα Κων. Παλαιολόγου. Ο θρήνος που ξέσπασε στους δρόμους της Πόλης και στην Αγία Σοφία, άρχισε να απλώνεται σε όλη την αυτοκρατορία. Μέρα με την μέρα οι ελληνικές πολιτείες έπεφταν ακέφαλες και το μισοφέγγαρο αντικαθιστούσε τον Τίμιο Σταυρό. Από αυτή την αιμοβόρική ασιατική λαίλαπα δεν ήταν δυνατό να γλιτώσει η ωραία πόλη του Πατραϊκού. Το Μάιο του 1458 αυτοπροσώπως ο Μωάμεθ Β΄ κατέβηκε στην Πελοπόννησο με σκοπό να την κυριέψει. Οι έλληνες αντιστάθηκαν γενναία, αλλά νικήθηκαν από τα περισσότερα και καλύτερα οπλισμένα τουρκικά στρατεύματα. Η Πάτρα και ολόκληρη σχεδόν η Πελοπόννησος υποδουλώθηκε. Ο Μωάμεθ υπόγραψε συνθήκη με τους Παλαιολόγους, κι αφήνοντας διοικητή της Αχαΐας τον Ομάρ, έφυγε για την Κων/λη. Τον επόμενο χρόνο (1459 μ.Χ.) ο Θωμάς Παλαιολόγος παραβιάζοντας την συνθήκη κυριέψε τα Καλάβρυτα και πολιορκήσε το κάστρο της Πάτρας. Ο Μωάμεθ ξανάρθε το Μάιο του 1460 κι αφού κυριέψε τα εδάφη του δεσπότη του Μιστρά Δημ. Παλαιολόγου, στράφηκε εναντίον του Θωμά. Έλυσε την πολιορκία του κάστρου της Πάτρας και κυριέψε, στη συνέχεια, τα υπόλοιπα κάστρα της Αχαΐας και της Ηλείας. Ο Θωμάς Παλαιολόγος δραπέτευσε στη Δύση, παίρνοντας μαζί του τη Σεπτή Κάρα του Αποστόλου Ανδρέα, την Οποία παράδωσε στον Πάπα Πίο τον Β΄.

1.6 Τουρκοκρατία

386 χρόνια η όμορφη πρωτεύουσα του Μοριά έμεινε «σκλάβα των Τούρκων». Από τα χρόνια της σκλαβιάς τους οι Πατρινοί άρπαξαν τα όπλα για να διώξουν τον εχθρό. Πρώτη τους προσπάθεια το επαναστατικό κίνημα του 1466. Σε αυτό οι Έλληνες με αρχηγό τον οπλαρχηγό Μιχαήλ Ράλλη και με τον Ενετό γενικό προνοητή Πελοποννήσου Ιάκωβο Βαρβαρίγο κυρίεψαν την Πάτρα, την οποία έχασαν γρήγορα, και πολιορκήσαν το κάστρο της.

66 χρόνια αργότερα (Οκτ.1532) πήραν οι Πατρινοί μια ανάσα λευτεριάς, καθώς το ισπανικό στράτευμα του ναύαρχου Ανδρέα Ντόρια κυρίεψε την Πάτρα και το κάστρο της, αναγκάζοντας τους Τούρκους να φύγουν στη Ναύπακτο. Ανάσα μικρή, αφού σε έξι μήνες (Απρ. 1533) οι Τούρκοι, ενισχυμένοι με δυνάμεις που ήρθαν από την Κωνσταντινούπολη, έδιωξαν τους Ισπανούς και ξαναπήραν την Πάτρα, την οποία λεηλάτησαν, σκότωσαν πολλούς κάτοικους της και ανάγκασαν άλλους να φύγουν για πάντα.

Μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) οι Πατρινοί, παρακινούμενοι από τον επίσκοπο τους Γερμανό τον Ά, επαναστάτησαν και πάλι. Στη φοβερή μάχη που έγινε στην παραλία, κοντά τον ναό του Αγίου Ανδρέα, οι Τούρκοι νικήθηκαν και διώχθηκαν. Ήρθαν όμως, περισσότεροι το 1572 μ.Χ. και ξαναυποδούλωσαν την όμορφη πολιτεία, την οποία λεηλάτησαν και αιχμαλώτισαν τους κατοίκους της.

Το 1595 μ.Χ. ο ισπανικός στόλος λεηλάτησε τον Μοριά και έκανε στάχτη την Πάτρα, ενώ το 1603 μ.Χ. η Πάτρα λεηλατήθηκε από τους ιππότες της Μάλτας.

Πολύ αργότερα, το 1684 μ.Χ., η σκλάβα Πάτρα γνώρισε μια άλλη ανάσα, που αυτή την φορά κράτησε 28 χρόνια. Ήταν μια ανάπαυλα στη μακρόχρονη κυριαρχία των Οθωμανών. Αυτή την χρονιά ο Ενετός στρατάρχης Φραγκίσκος Μοροζίνι, ο επικαλούμενος Πελοποννησιακός, πήρε ύστερα από πολιορκία και σκληρές μάχες δύο ημερών, την Πάτρα και το κάστρο της, αναγκάζοντας τους Τούρκους να φύγουν στο Ρίο.

Το 1714 μ.Χ. (27 Ιουλίου, ώρα 10 το πρωί) ένας δυνατός σεισμός προξένησε σοβαρότατες καταστροφές στην Πάτρα. Έτσι μισογκρεμισμένη την βρήκαν οι Τούρκοι τον επόμενο χρόνο, που την ξανάκαναν δική τους.

Όλοι αυτοί οι πόλεμοι, οι λεηλασίες, οι αρρώστιες, ερήμωσαν την Πάτρα. Από τους 25.000 κατοίκους που είχε στα πρώτα χρόνια της σκλαβιάς της, μόνο 1615 απόμειναν ! (Πολλοί είχαν φύγει σε διάφορα μέρη).

Σε όλη την διάρκεια της υπεραιώνιας Β΄ τουρκοκρατίας, οι Πατρινοί μόνο μια φορά ένωσαν τις καρδιές τους να χτυπούν χαρούμενα. Ήταν το 1770 μ.Χ. όταν τα στρατεύματα των αδελφών Ορλώφ, συνεργαζόμενα με τους Πατρινούς και τους νησιώτες (Κεφαλλονίτες, Ζακυνθινούς) πολιορκήσαν το κάστρο, στο οποίο είχαν καταφύγει οι Τούρκοι με τις οικογένειές τους.

Δεν ήρθε όμως, η χαρά. Ήρθε ο άγριος θάνατος!... Η ορλωφική επανάσταση της Πάτρας καταπνίγηκε στο αίμα, το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής (13 Απρ.), καθώς οι Τούρκοι, ενισχυμένοι από την φρουρά της Γαστούνης και τους Αλβανούς Δουλιχινιώτες που έφτασαν από το Μεσολόγγι, μπήκαν στην πόλη, και αφού ενώθηκαν με την φρουρά του κάστρου, έσφαξαν τους κατοίκους και έβαλαν φωτιά στα σπίτια. Και η καταστροφή είχε φοβερότερη συνέχεια, καθώς τα άτακτα στρατεύματα των Τουρκαλβανών λυμαίνονταν, για μια δεκαετία, στην περιοχή και το Μοριά ολόκληρο. Η πόλη της Πάτρας καρβουνιασμένη, σχεδόν από τη φωτιά εκείνης της Μεγάλης Παρασκευής, θα ξανακαεί το 1779 μ.Χ. !

1.7 1821. Η ώρα της λευτεριάς

Όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου η επανάσταση άρχισε στη γή της Αχαΐας, στις 21 Μαρτίου 1821. Στην Πάτρα ο αναβρασμός του ξεσηκωμού ήταν έκδηλος ένα μήνα νωρίτερα. Οι πατρινοί αρνήθηκαν, στις 20 Φεβρουαρίου, να πληρώσουν το συνηθισμένο χαράτσι και τις άλλες βαριές εισφορές για εφόδια που προορίζονταν για τον τουρκικό στρατό που πολεμούσε τον Αλή πασά. Οι Τούρκοι ανησύχησαν από την στάση των Πατρινών και η ανησυχία τους ενισχύθηκε περισσότερο, λίγες μέρες αργότερα, με την άρνηση του Παλαιών Πατρών Γερμανού να πάει στην Τριπολιτσά, όπου τον είχε καλέσει ο καϊμακάμης Σελήμ, καθώς και με τα γεγονότα της περιοχής των Καλαβρύτων.

Σε αντίποινα της άρνησης των Πατρινών Τούρκοι χωροφύλακες και φορατζήδες μπήκαν, στις 20 Μαρτίου, στα μαγαζιά και άρπαζαν ότι έβρισκαν. Οι Πατρινοί δεν έφυγαν, όπως άλλες φορές. Έμειναν και αντιδρούσαν βουβοί. Οι Τούρκοι προσπαθούσαν να τους διαλύσουν πυροβολώντας για εκφοβισμό. Δύο ομάδες, «οπλισμένοι» με ότι φανταστεί κανείς, έπεσαν πάνω στους Τούρκους. Ακολούθησε σύγχυση και ταραχή. Οι Τούρκοι κλείστηκαν στο κάστρο με τις οικογένειές τους. Οι Πατρινοί, και κύρια οι Φιλικοί, περίμεναν οδηγίες από τον Γερμανό. Αυτή η αναμονή, για το ποιος θα ανάψει το φτιλί της επανάστασης, έληξε από ένα απλό επεισόδιο των Τούρκων, το οποίο κατάληξε σε γενική σύρραξη, αποτέλεσμα του οποίου υπήρξε το κάψιμο της Πάτρας. Το μεσημέρι της 21^{ης} Μαρτίου, 100 περίπου Τούρκοι, που έρχονταν από το Ρίο για να ενισχύσουν τη φρουρά της Ακρόπολης, μπήκαν στην πόλη πυροβολώντας. Κάποιοι πήγαν σε ρακοπωλείο, κοντά στην ενορία της Αγίας Τριάδας, μέθυσαν, έκαψαν το σπίτι του Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου, αλλά βρήκαν αντίσταση. Από το φρούριο οι έγκλειστοι Τούρκοι να κανονιοβολούν. Από την όλη φασαρία των πυρών έφτασαν πολλοί ένοπλοι Πατρινοί και Εφτανήσιοι με επικεφαλείς τον Παναγιώτη Καρατζά, το Βαγγέλη Λιβαδά και τον Ν. Γερακάρη, και έτσι η σύρραξη γενικεύτηκε. Πρώτο θύμα της σύρραξης ήταν ο Κεφαλλονίτης Βασίλης Ορκουλάτος, ο οποίος σκοτώθηκε σε συμπλοκή στο Τάσι.

Από την επόμενη μέρα άρχισαν να φτάνουν και άλλες ελληνικές δυνάμεις (Παπαδιαμαντόπουλος, Ρούφος, Ζαίμης, Λόντος, Γερμανός, Φωτήλας κ.α.), οι οποίες ενώθηκαν με τις προηγούμενες και άρχισαν την πολιορκία του κάστρου. Οι Εφτανήσιοι μετέφεραν από ένα καράβι έξι κανόνια και τα τοποθέτησαν απέναντι από την ντάπια του Σαραγιού. Ο Λόντος και οι άντρες του άρχισαν το άνοιγμα λαγουμιού, το οποίο προχωρούσε με επιτυχία. Οι έγκλειστοι Τούρκοι ανταπέδιδαν τα πυρά αλλά ήταν αρκετά αδέξιοι. Τις μπάλες των πυροβόλων τους τις μάζευαν οι Έλληνες και τις γύριζαν πίσω με τα δικά τους κανόνια.

Μέρα με την μέρα η πολιορκία γινόταν ασφυκτικότερη και οι Τούρκοι πιεζόμενοι από την πείνα και την δίψα άρχισαν τις διαπραγματεύσεις για παράδοση, η οποία αναμενόταν από στιγμή σε στιγμή. Όλα όμως, άλλαξαν αστραπιαία, καθώς ο Γιουσούφ Πασάς, ειδοποιημένος από τον μισέλληνα πρόξενο της Αγγλίας Γκρήν, έφτασε στην Πάτρα (3 Απριλίου 1821, γιορτή των Βαΐων), την οποία έκαψε και ερήμωσε. Πανικοβλημένοι οι κάτοικοι έφυγαν προς διάφορες κατευθύνσεις. Στην παραλία, στα Ψηλά Αλώνια και αλλού, οι Τούρκοι χτυπούσαν τους άμαχους. Σκότωναν χωρίς διάκριση φύλου και ηλικίας. Παντού τρόμος και απελπισία. Ο πατρινός Γολγοθάς άρχιζε και θα κρατούσε πολύ...

Ύστερα από αυτά η πολιορκία του κάστρου δυσχεράνθηκε αρκετά. Άρχισαν συνέχεις διακυμάνσεις, ποτέ υπέρ των Ελλήνων και ποτέ υπέρ των αντιπάλων. Οι Τούρκοι στις αρχές Μαΐου ενισχύθηκαν από αλβανικές δυνάμεις και ένα μήνα αργότερα από τους Λαλαίους.

Η κατάσταση χειροτέρευε για τους Έλληνες το Σεπτέμβριο, με τον ερχομό του ενωμένου τουρκοαιγυπτιακού στόλου, καθώς και από κάποιες αντιζηλιές μεταξύ των προκρίτων και οπλαρχηγών. Παρόλα, όμως αυτά η αγωνιστικότητά τους συνεχίστηκε. Παράδειγμα, η νυκτερινή τους επίθεση, στις 21 Οκτωβρίου 1821, κατά την οποία αιφνιδίασαν τους Τούρκους, σκότωσαν αρκετούς και τους ανάγκασαν να κλειστούν στο κάστρο και στα γύρω οικήματα.

Τα γεγονότα της πτώσεως της Τριπολιτσάς (23 Σεπτ. 1821), του διορισμού του Κολοκοτρώνη ως αρχηγού της πολιορκίας της

Πάτρας και της αποτυχίας του τούρκικου στόλου στη ναυμαχία της Πάτρας, θορύβησαν τους Τούρκους, οι οποίοι ζήτησαν και έλαβαν νέα βοήθεια...

Ναυμαχία Πάτρας (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

Παρά τις μεγάλες νίκες των Ελλήνων στη Χαλανδρίτσα, στο Γηροκομειό και στο Σαραβάλι, η πολιορκία δεν παρουσίαζε πρόοδο. Αιτία οι διχόνοιες ανάμεσα στους πολιτικούς και στους στρατιωτικούς, που εκδηλώνονταν ιδιαίτερα στην αντίδραση της κυβέρνησης σε κάθε σημαντική επιχείρηση που αναλάμβανε ο Κολοκοτρώνης. Αποτέλεσμα αυτών των διχονοιών ήταν η απομάκρυνση του Κολοκοτρώνη, η χαλάρωση της πολιορκίας και τέλος η διάλυσή της (22 Ιουνίου 1822).

Μετά την αναχώρηση του Κολοκοτρώνη, οι Τούρκοι βγήκαν όλοι από το κάστρο και έκαψαν τις καλύβες των Ελλήνων στο Γηροκομειό, στο ληνό του Σαϊταγα, και στο Σαραβάλι, όπου κατάστρεψαν και το αρχηγείο.

Προσπάθειες πολιορκίας, από ξηρά και θάλασσα, της Πάτρας και του κάστρου της, έγιναν στα επόμενα χρόνια της Επανάστασης, χωρίς όμως αποτέλεσμα.

3 Οκτωβρίου 1828. Τα στρατεύματα του Γάλλου στρατηγού Μαιζόν, που από τον Αύγουστο του χρόνου αυτού είχαν αποβιβα-

στεί στη νότια Πελοπόννησο για να την ελευθερώσουν από τον Ιμπραήμ, αποβιβάστηκαν κοντά στη Πάτρα. Ο Τούρκος φρούραρχος της Πάτρας, έστειλε, την επόμενη της άφιξης των Γάλλων, αξιωματικούς για διαπραγματεύσεις. Μαζί τους ήταν και οι πρόξενοι Αγγλίας και Γαλλίας. Οι Γάλλοι έδωσαν 24ωρη προθεσμία στους Τούρκους για την παράδοση του κάστρου. Ο Τούρκος φρούραρχος αρνιόταν την παράδοση και τις δύο επόμενες μέρες. Όταν όμως, είδε τον Γαλλικό στρατό να πλησιάζει το κάστρο, στις 7 Οκτωβρίου το δειλινό, άνοιξε τις πύλες και υπόστειλε τη σημαία τους. Οι Γάλλοι μπήκαν στο κάστρο και ύψωσαν τις σημαίες των συμμαχικών δυνάμεων (Γαλλίας, Ρωσίας, Βρετανίας) και δίπλα την Ελληνική.

Συντάχτηκε πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής του κάστρου, και της πόλης, το οποίο υπέγραψαν οι Γάλλοι και οι Τούρκοι. Η επικύρωση του πρωτοκόλλου έγινε από τον στρατηγό Σκνειδέρο.

Μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου οι Τούρκοι έφυγαν και στην ελεύθερη Πάτρα ξαναγύρισαν οι Πατρινοί, και κυρίως τα γυναικόπαιδα, που από το 1821 είχαν καταφύγει στα γύρω μέρη (Ζάκυνθο, και άλλα νησιά του Ιονίου).

Στις 15 Αυγούστου 1829 οι Γάλλοι παράδωσαν το κάστρο, καθώς και εκείνο του Ρίου, στον Έλληνα φρούραρχο Ράικο, ο οποίος άρχισε τις επισκευές τους. Από τη μέρα εκείνη στα δύο κάστρα κυμάτιζε μόνο η Ελληνική σημαία, το σύμβολο των αγώνων και της λευτεριάς.

Η Πάτρα, ελεύθερη πια, μπήκε στον δρόμο της ανασυγκρότησής της. Τα διάφορα πολεμικά κ.λπ. γεγονότα (έξωση Όθωνα, Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, Β΄ Παγκόσμιος) την άγγιξαν, αλλά δεν της ανάκοψαν την δημιουργική πορεία.

Ήρθε, όμως, ο πόλεμος του 1940-1941. Οι σκληροί βομβαρδισμοί της Πάτρας από την πρώτη κιόλας μέρα (28 Οκτωβρίου) και η κατάληψη της από τα γερμανικά στρατεύματα (26-04-1941) στάματησαν κάθε δημιουργικό της έργο και την έριξαν στο πένθος, στην οδύνη, στην πείνα, στον μαρασμό.

Οι Πατρινοί, όλοι οι Έλληνες για να αποκτήσουν τη χαμένη τους λευτεριά κίνησαν το μεγάλο αντιστασιακό τους αγώνα που κατάληξε στη νίκη. Στις 4 Οκτωβρίου 1944 η Πάτρα λευτερώθηκε από τα χιτλερικά στρατεύματα και ξαναμπήκε, αργά αλλά σταθερά, στον δρόμο της νέας ανασυγκρότησής της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

2.1 Ο Αρχαιολογικός χώρος Βούντενης (Πατρινές Μυκήνες)

Κοντά στη Βούντενη, στον οικισμό Αμυγδαλιά 4,5 χιλιάμ, ανατολικά του νεκροταφείου της Πάτρας, βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Βούντενης. Πρόκειται για ένα μεγάλο μυκηναϊκό νεκροταφείο των υστερομυκηναϊκών χρόνων, του οποίου η έκταση υπολογίζεται στα 80 στρέμματα. Ένα τόσο μεγάλο νεκροταφείο προϋποθέτει την ύπαρξη στην περιοχή κάποιου άγνωστου μυκηναϊκού κέντρου.

Το νεκροταφείο εντοπίστηκε το 1987 ύστερα από μικρή λαθρανασκαφή. Το 1923 ο τότε έφορος Ν. Κυπαρίσσης ερεύνησε στην περιοχή αυτή ένα θαλαμωτό τάφο. Οι έρευνες δεν συνεχίστηκαν με αποτέλεσμα να ξεχαστεί η θέση. Από το 1987 μέχρι σήμερα, από τις ανασκαφές που κάνει ο προϊστάμενος της ΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων κ. Λάζαρος Κολωνάς, έχουν έρθει στο φως 45 θαλαμωτοί τάφοι λαξευμένοι στο μαλακό βράχο. Άλλοι από τους τάφους αυτούς έχουν κυκλική βάση και άλλοι παραλληλόγραμμη. Ανάμεσα στους τάφους έχει ερευνηθεί ένας μνημειώδης θαλαμωτός τάφος με παραλληλόγραμμη βάση, ο οποίος πρέπει να άνηκε στον άρχοντα της πόλης, αν δεν βρεθεί άλλος μεγαλύτερος.

Για τους τάφους και τα έθιμα ταφής, ο κ. Λάζαρος Κολωνάς, στην εργασία του «Τα ευρήματα της Βούντενης» αναφέρει :

«Οι τάφοι είναι λαξευμένοι σε επάλληλες σειρές στο μαλακό πέτρωμα, σε κοντινές μεταξύ τους αποστάσεις και με παράλληλη σχεδόν διάταξη. Διάδρομοι διακίνησης είχαν επίσης λαξευθεί στο στον μαλακό βράχο εγκάρσια προς τη διάταξη των ταφών. Καθώς είχαν οικογενειακό χαρακτήρα, κάθε τάφος περιείχε τα σκελετικά λείψανα

πολλών νεκρών τους οποίους συνόδευαν συνήθως πλούσια κτερίσματα (αγγεία, χάλκινα εργαλεία και όπλα, κοσμήματα κ.λπ.)»

«Οι νεκροί ετοποθετούντο στις συνήθεις στάσεις (πλάγια και ύπτια συνεσταλμένη) ενώ σπάνια αλλά όχι ανύπαρκτο είναι το φαινόμενο ταφής σε λάκκους στο δάπεδο του θαλάμου. Καύση νεκρού διαπιστώθηκε σε μία μόνο περίπτωση κι αυτή μάλλον μετά την αποσύνθεση των σαρκών, ενώ αρκετά συνηθισμένη από τον 12^ο αι. Π.χ. είναι η εκτάδην τοποθέτηση του νεκρού πάνω σε λεπτό στρώμα άψητου πηλού. Σε μια περίπτωση διαπιστώθηκε ομαδική ταφή πολεμιστών με τον οπλισμό τους, ενώ το σημαντικότερο ίσως εύρημα αποτελεί ο μνημειώδης λαξευτός τάφος του ηγεμόνα που αν και συλημένος από την τελευταία περίοδο της χρήσης του απέδωσε πολλά αγγεία, μεταξύ των οποίων ομάδα κυλίνων, χάλκινα εργαλεία, όπλα, χρυσά κοσμήματα και άλλα σημαντικά αντικείμενα μικροτεχνίας. Η χρήση του νεκροταφείου χρονολογείται μεταξύ των χρόνων 1450-1060/1040 π.Χ. το Δε πλήθος των ευρημάτων (ξεπερνούν μέχρι τώρα τα 1400) επιτρέπει την εξαγωγή βάσιμων συμπερασμάτων για όλες τις θεματικές ενότητες του μυκηναϊκού πολιτισμού της Αχαΐας».

Υπολογίζεται να βρεθούν 600–700 τάφοι και θα γίνουν προσπάθειες για την ανεύρεση και της Ακρόπολης της μυκηναϊκής πόλης, η τοποθεσία της οποίας έχει επισημανθεί.

Μυκηναϊκή Αιολοκρητική τριπίτη ποταμφορέας (14ος αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρως)

Αν ολοκληρωθεί η αποκάλυψη και διαμορφωθεί κατάλληλα ο χώρος, η Πάτρα θα έχει της δικές της Μυκήνες, που θα αποτελέσουν τον σπουδαιότερο τουριστικό χώρο της περιοχής και έναν από τους σημαντικότερους της Ελλάδας.

2.2 Το πηγάδι του Αποστόλου Ανδρέα.

Δίπλα στον παλιό Ναό είναι το πηγάδι του Αγίου Ανδρέα. Έτσι λέγεται από τον μεσαιώνα η άλλοτε πηγή της Δήμητρας, στην οποία λειτουργούσε και μαντείο, μόνο για αρρώστους. Στην αρχαιότητα στο χώρο της πηγής της Δήμητρας είχε κατασκευαστεί, από πελεκημένες πέτρες, ίδιου, περίπου, μεγέθους, υπόγειο θολωτό άντρο, το οποίο φωτιζόταν από 14 παράθυρα.

Η περιοχή της μαντικής πηγής ήταν ο τόπος που δίδασκε ο Απόστολος Ανδρέας και, όπως λεί μια παράδοση, δίπλα σε αυτή την πηγή θα σταυρώθηκε.

Το πηγάδι του Αγ. Ανδρέα

Το νερό του πηγαδιού του Αγίου Ανδρέα, που σύμφωνα με την παράδοση, επικοινωνεί με το νερό του πηγαδιού της Αγίας Αικατερίνης στην Άνω πόλη, πιστεύεται πως είναι αγίασμα και όποιος το πειθα αξιωθεί να το ξαναπιεί. Το χειμώνα, που τα νερά της πηγής είναι περισσότερα, το νερό του πηγαδιού ξεχειλίζει.

Στην είσοδο του πηγαδιού υπάρχει η παρακάτω επιγραφή (βυζαντινής εποχής), η οποία βρέθηκε το Γενάρη του 1876, όταν καθαριζόταν :

ΝΗΜΕΡΤΕΣ ΤΟΔ'ΥΔΟΡ / ΔΗΜΗΤΕΡΟΣ ΗΝ ΠΟΤΕ ΝΟΥΣΟΙΣ /
ΕΝΘΑ ΠΑΓΕΙΣ ΞΥΛΩ ΑΝΔΡΕΑΣ / ΠΑΤΡΑΣ ΑΜΦΙΒΕΒΗΚΕΝ

(Το θεραπευτικό για τις αρρώστιες τούτο νερό, ήταν κάποτε της Δήμητρας. Εδώ σταυρώθηκε και πέθανε ο Απόστολος Ανδρέας).

Κάτω από την επιγραφή αυτή, στο τόξο της εισόδου στο πηγάδι, διαβάζουμε την εξής επιγραφή η οποία είναι αντιγραφή της ομώνυμης επιγραφής στην Αγία Σοφία της Κων/πολης :

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΡΩΜΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

3.1.1 Το αρχαίο Ωδείο

Τα αρχαία ωδεία ήταν μικρά θέατρα με στέγη και χρησίμευαν για τους μουσικούς αγώνες και για τον δραματικό προαγώνα. Αργότερα λάβαιναν χώρα σ' αυτά και παραστάσεις τραγωδιών. Κατά τον Ησύχιο ο τόπος αυτός «εν ω οι ραψωδοί και οι κιθαρωδοί ηγωνίζοντο», είχε σχήμα θεάτρου με οροφή, για την ανάγκη της ακουστικής. Τα Ωδεία είχαν την διάταξη του αρχαίου θεάτρου με την ορχήστρα όπου γινόταν η παράσταση και το κυρίως θέατρο ή κοίλο, όπου κάθονταν οι θεατές και παρακολουθούσαν την παράσταση.

Το Αρχαίο Ωδείο της Πάτρας είναι το πιο αξιόλογο από όλα τα Ωδεία της Ελλάδας, εκτός του Ωδείου του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα. Το τελευταίο υπερέρχει από όλα τα Ελληνικά Ωδεία και στο μέγεθος και στην εμφάνιση «η χωρητικότητα του είναι διπλάσια από το Πατρινό Ωδείο» Το Ωδείο κατασκευάστηκε τον 2^ο αιώνα μ.Χ. Κάποιοι ερευνητές υποστήριξαν ότι είναι κτίσμα του 1^{ου} αι. π.Χ. και άλλοι του 1^{ου} αι. μ.Χ. Γεγονός είναι πως το Ωδείο είναι παλιότερο από το Ηρώδειο, το οποίο κατασκευάστηκε την δεκαετία του 160 μ.Χ. Ο Πausανίας που επισκέφτηκε την Πάτρα το 170 μ.Χ. το περιγράφει σαν το πιο αξιόλογο της Ελλάδας μετά από αυτό του Ηρώδη του Αττικού.

Το αρχαίο Ωδείο βρίσκεται στην Άνω πόλη, κοντά στην πλατεία 25^{ης} Μαρτίου (Αγίου Γεωργίου), και πλαισιώνεται από τους δρόμους: Γερμανού, Σωτηριάδη, και Παντοκράτορα. Από την κεντρική πλατεία Γεωργίου Α' φθάνει κανείς στο Ωδείο αφού διασχίσει την οδό Γεροκωστοπούλου και ανεβεί τις σκάλες της.

Κατατάσσεται στα Ρωμαϊκά μνημεία, δεν γνωρίζουμε όμως από ποιόν Ρωμαίο αυτοκράτορα αναγέρθηκε, ίσως από τον Αύγουστο.

Στα χρόνια του η Πάτρα έγινε σημαντική πόλη γιατί συμπεριφέρθηκε με μεγάλη εύνοια στους κατοίκους της. Εγκατέστησε αναγκαστικά από άλλες πόλεις, πολίτες εκεί, την έκανε πολυάνθρωπη, και ανακήρυξε τους κατοίκους της «ελεύθερους πολίτες». Η αναβίωση και ακμή της πόλης έγινε μετά την ναυμαχία στο Άκτιο το 30 π.Χ. Στην εποχή του Αυγούστου έγιναν πολλά έργα και είναι χαρακτηριστική η φράση των ιστορικών ότι παρέλαβε την Ρώμη πλινθόκτιστη και την μετέτρεψε σε μαρμαρόκτιστη. Εξαιτίας των στοιχείων αυτών, πιθανόν το Αρχαίο Ωδείο να κτίστηκε στα χρόνια του Αυγούστου. Στο επάνω μέρος του Ωδείου υπήρχε άγαλμα του Απόλλωνα, το οποίο έγινε από λάφυρα του πολέμου κατά των Γαλατών οπότε οι Πατρινοί, μόνοι από Αχαιούς, είχαν βοηθήσει τους Αιτωλούς.

Ένα μεγάλο μέρος του Ωδείου καταστράφηκε από πυρκαϊά τον 3^ο-4^ο μ.Χ. αιώνα, πιθανόν η καταστροφή να συνέβη με την επιδρομή των Ερούλων. Έκτοτε καλύφθηκε από χώματα και σχημάτισε λόφο 4 μέτρων ύψους από τον διερχόμενο δρόμο. Ονομάστηκε «λόφος του Στράνη» γιατί εκεί βρισκόταν παλιότερα η κατοικία του Σουηδού υποπρόξενου στην Πάτρα, Λουδοβίκου Στράνη, που καταγόταν από την Ζάκυνθο.

Την ύπαρξη του Ωδείου αναφέρει ο Πούκεβιλ το 1816. Επίσης ο Ντόνγουελ και ο Λήκ, γιατί ήταν ορατό σε πολλά μέρη. Το 1844 το επισκέφτηκαν ο αρχιτέκτονας Σεναβάρ, ο ζωγράφος και καθηγητής στην Λυών Ρειύ και ο Ντυλγκάμπιο, αρχιτέκτονας οι οποίοι περιγράφουν τα εσωτερικά μέρη του, τείχη, κόγχες, δωμάτια, και το αποκαλούν θέατρο.

Το Ωδείο αποκαλύφθηκε το 1889, όταν έσκαβαν για να πάρουν χώμα από το οικόπεδο Δημ. Πατρινού και να το μεταφέρουν για να επιχωματώσουν την αιμασία του λιμένα Πατρών, (αιμασία = λίθινο περίφραγμα χωρίς ασβέστη ή άλλη συγκολλητική ύλη). Με τις εργασίες αυτές αποκαλύφθηκε μεγάλο κτίσμα στην περιοχή. Κατ' αρχήν ήρθαν στο φως ρωμαϊκά νομίσματα, έπειτα μνήματα κοινά με ανθρώπινα οστά και σκεύη οικιακά. Σώθηκε σε καλή κατάσταση, ιδίως το κοίλο του με τις χτιστές σειρές των εδωλίων ως το διάζωμα. Η έρευνα όμως δεν ολοκληρώθηκε γιατί δεν θεωρήθηκε αξιόλογο και γιατί δεν υπήρχαν χρήματα. Το 1938 γίνεται ανασκαφή του Ωδείου από τον αρχαιολόγο Α. Σταυρόπουλο και το 1943 από τον έφορο αρχαιοτήτων Λίνο Πολίτη. Το 1957 ο Ν. Ζαφειρόπουλος φέρνει στο φως το ανατολικό τμήμα του μνημείου και αποκαλύπτει την σκάλα που οδηγεί στο διάζωμα του κοίλου. Το δάπεδο βρέθηκε να καλύπτεται με ψηφιδωτά και με απλή γεωμετρική διακόσμηση.

Κατά τις τελευταίες ανασκαφές ανακαλύφθηκαν τεμάχια των πλακών της ορθομαρμάρωσης του τοίχου της σκηνής. Το 1957 στη σκηνή που καθάρισε ο αρχαιολόγος Ν. Ζαφειρόπουλος βρήκε παλαιοχριστιανικό ναό, ο οποίος είχε συληθεί. Κατά τις ανασκαφές το Ωδείο βρέθηκε επιμαρμαρωμένο. Άλλοι πήραν λεία μάρμαρα, άλλοι κεφάλια λιονταριών από τις κλίμακες και μερικοί μετέφεραν μάρμαρα έξω από την πόλη. Το Ωδείο είχε πρόσοψη προς νότο, πράγμα που υποχρέωνε την ύπαρξη μόνιμου ή πρόχειρου στεγάστρου, γιατί ο ήλιος θα ενοχλούσε τους θεατές. Ο Πausανίας αναφέρει ότι το Ωδείο ήταν στεγασμένο. Σήμερα σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, είναι αδύνατο να επιβεβαιωθεί κάτι τέτοιο.

Το Ωδείο αποτελείται από την σκηνική κατασκευή και το κοίλο. Η σκηνική κατασκευή περιλαμβάνει την σκηνή με την υπερυ-

ψωμένη εξέδρα (χώρος δράσης) και το μετασκήνιο, (χώρος παραμονής και προετοιμασίας των ηθοποιών). Η προσπέλαση γίνεται από Νότια μέσω των παρασκηνίων. Το κοίλο είναι ημικυκλικό και διαιρείται σε δύο βασικές ζώνες εδωλίων. Η μετάβαση των θεατών στο κοίλο γίνεται με κλίμακες σε ακτινωτή διάταξη όπως σε όλα τα θέατρα της αρχαιότητας. Κάτω από το κοίλο υπάρχει στοά η οποία συνδέεται με τρεις κλίμακες με το κοίλο, και με τρία αντίστοιχα ανοίγματα με την έξοδο, οπότε οι θεατές μπορούσαν να βγουν από το θέατρο κατευθείαν, χωρίς να περάσουν από τις κύριες εισόδους. Λεπτομερής περιγραφή του Ωδείου κάνουν ο Άγγλος Frazer που το επισκέφθηκε το 1895, ο αρχαιολόγος Ε. Μαστροκώστας και η Ευγενία Γατοπούλου.

Η αναστήλωση του Ωδείου άρχισε το 1959 με πρωτοβουλία του αρχιτέκτονα Ιωάννη Βασιλείου και τις οδηγίες του καθηγητή Αν. Ορλάνδου και υπό την εποπτεία του Διευθυντή της αναστηλώσεως Ε. Στίκα και του αρχαιολόγου Ν. Γιαλούρη. Η αναμαρμάρωση των δυο ακέραιων κερκίδων του κοίλου, έγινε με δαπάνες του Ιωάννη Βασιλείου, των υπόλοιπων κερκίδων με δαπάνες των Πατριών μηχανικών Κωνσταντόπουλου και Παντελεάκη, του Υπουργείου Παιδείας και του Ε.Ο.Τ.

Το Ωδείο είναι ένα μνημείο, κόσμημα της πόλης των Πατρών, κατασκευασμένο από μάρμαρο λευκό και πρασινωπό της Καρύστου. Η χωρητικότητά του είναι 2200 άτομα περίπου. Το κοίλο του (διαμ. 50 μ.) διαιρείται σε δυο διαζώματα. Το κάτω αποτελείται από 4 κερκίδες που τις διακόπτουν 3 κλίμακες. Στα άκρα τους τα εδώλια καταλήγουν σε πόδια λιονταριού. Δεκαεπτά σειρές εδωλίων περιλαμβάνουν οι κάτω κερκίδες, ενώ το επάνω τμήμα είχε 6 κερκίδες με 5 κλίμακες και 10 σειρές εδωλίων. Η ημικυκλική του ορχήστρα (ακτίνα 5 μ.), που είναι επενδεδυμένη με μαρμάρινες πλάκες και χωρίζεται απ' το κοίλο με μαρμάρινο χαμηλό θωράκιο, οι πάροδοι, το προσκήνιο, η σκηνή και τα παρασκήνια, συνθέτουν όλα μαζί, την εικόνα ενός αρχαίου θεάτρου, με την διαφορά ότι το κοίλο του δεν είναι λαξευτό, ούτε στηρίζεται σε κάποιο φυσικό αντιστήριγμα. Για την στήριξη του κατασκευάστηκε αναλημματικός τοίχος, που δεν σώζεται σε όλο το ύψος του.

Με την επιμέλεια του Βασιλείου καθαρίστηκε η σκηνή, φάνηκαν οι δυο πάροδοι, καθώς και το προσκήνιο. Κατά την αναστήλωση του μνημείου επειδή υπήρχαν δυσκολίες για την αποκατάσταση του, ταξίδεψε ο Ι. Βασιλείου στην Ιταλία και στην Μικρά Ασία για να μελετήσει τα Ωδεία της Ρωμαιοκρατίας και κατά την επιστροφή του προσκόμισε πολύτιμες πληροφορίες.

Η Ακαδημία Αθηνών καθώς και ο δήμος Πατρών τίμησαν τον Ι. Βασιλείου για την σημαντική προσφορά του στο αξιόλογο αυτό μνημείο, το Ωδείο. Νεότερες έρευνες αρχαιολόγων μας βεβαιώνουν ότι υπάρχουν μερικά βασικά σφάλματα στην όλη πορεία της αναστηλώσεως του μνημείου. Υποστηρίζουν ότι έχουν καταπατηθεί κάποιοι νόμοι. Πάντως υπάρχει νόμος απαράβατος στην αρχαιολογία να μην επέλθει καμιά μεταβολή στο μνημείο από την αρχική του μορφή, από το αρχικό του σχέδιο.

Τελικά την δεκαετία του '60 έγινε, ύστερα από έγκριση του αείμνηστου Πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου, η απαλλοτρίωση και η κατεδάφιση των ξένων κτισμάτων του οικοδομικού τετραγώνου που βρισκόταν το μνημείο, και έτσι το οικοδομικό τετράγωνο μετατράπηκε σε αρχαιολογικό χώρο. Σ' αυτόν τον χώρο, με το αριστουργηματικό Ωδείο εκτίθενται έξι σαρκοφάγοι ρωμαϊκών χρόνων, δυο μεγάλα μισοκαταστραμμένα ψηφιδωτά, διάφορα μαρμάρια, τμήματα αρχαίου κτίσματος κ.λ.π.

Η διαμόρφωση του γύρω χώρου είναι διευθετημένη και τονίζει το μνημείο. Οι ρωμαϊκοί τάφοι και τα άλλα αρχαιολογικά ευρήματα που βρίσκονται κοντά στο Ωδείο τονίζουν περισσότερο την εποχή του.

3.1.2 Οικονομική συνεισφορά

Το αρχαίο Ωδείο είναι ίσως το πιο αξιόλογο πνευματικό κέντρο της Πάτρας και έχει τεράστιο θετικό ρόλο στην πνευματική και τουριστική ανάπτυξη της Πάτρας. Αποτελεί μαζί με το Κάστρο της πόλης και το παλιό δημοτικό νοσοκομείο, έναν από τους τρεις πόλους του ετήσιου Διεθνούς Φεστιβάλ Πάτρας. Στον χώρο του φιλοξενούνται και εμφανίζονται κάθε καλοκαίρι δεκάδες αξιόλογα ελληνικά και ξένα συγκροτήματα, (μουσικά, θεατρικά, χορευτικά) και δίνουν παραστάσεις, που τις παρακολουθούν χιλιάδες θεατές (Έλληνες και ξένοι).

Παρακάτω παραθέτουμε τρεις πίνακες οι οποίοι δείχνουν τον αριθμό των εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν στο Αρχαίο Ωδείο κατά την τελευταία τριετία καθώς και τα έσοδα που εισπράχθηκαν από αυτές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1

ΕΚΔΗΛΩΣΗ (έτος 1998)	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΣΟΔΑ (δρχ.)
«ΕΠΙΣΗΜΗ ΠΡΕΜΙΕΡΑ Δ.Φ.Π.»	47	235.000
Συναυλία «ΘΑΝΟΥ ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΥ»	469	2.295.000
Συναυλία «JOHN MAYALL»	741	2.593.000
«ΒΡΑΔΙΑ ΟΠΕΡΑΣ»	123	430.500
Συναυλία «NADIA WEINBERG»	61	213.500
Παράσταση «ΤΟ ΧΡΗΜΑ»	174	609.000
Συναυλία «LATIN CROSSINGS»	1.511	6.799.500
Συναυλία «BANSURI»	59	206.500
Συναυλία «ΔΙΟΝ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ»	1.176	4.116.000
Συναυλία «STEPHAN MICUS»	149	521.500
Συναυλία «JACK DE JHONETTE TRIO»	206	721.000
Παράσταση «LEBEN WILLICH»	127	444.500

Συναυλία «ΟΙ ΣΟΛΙΣΤ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟΥ»	60	210.000
«Ι. ΚΑΜΠΑΝΕΛΗΣ & Μ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ στο ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ»	230	806.000

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2

ΕΚΔΗΛΩΣΗ (έτος 1999)	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΣΟΔΑ (δρχ.)
Συναυλία «MANU DI BANGO»	251	564.750
Συναυλία «ΚΑΜΕΡΑΤΑ»	232	638.000
Συναυλία «Θ. ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΥ- PETRU GUELFUCCI»	210	577.500
Συναυλία «Μ.ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ & DEBORA MAYERS»	1.031	2.835.250
Συναυλία «ΜΥΘΟΙ & ΗΡΩΕΣ ΣΤΗ ΟΠΕΡΑ»	243	729.000
Συναυλία «ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ»	1.015	2.791.250
Συναυλία «MICHEL PORTAL»	104	260.000
Συναυλία «OSSIPON BALALAIKA ORCHESTRA & Γ. ΝΤΑΛΑΡΑΣ»	2.398	9.592.000
Παράσταση «MURAY LOUIS & NICOLAS DANCE COMPANY»	221	607.750
Συναυλία «ΟΙ ΣΟΛΙΣΤ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ & ΠΟΛΥΦΩΝΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ»	365	1.003.750
Συναυλία «DR. JOHN»	694	1.735.000
Παράσταση «ΑΙΩΡΗΣΕΙΣ»	156	390.000
Παράσταση «ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ»	1809	5.427.000

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3

ΕΚΔΗΛΩΣΗ (έτος 2000)	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΣΟΔΑ (δρχ.)
Παράσταση «ΠΕΡΣΕΣ»	1600	6.400.000
Συναυλία «ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ»	252	819.000
Συναυλία «JUAN JOSE MOSALINI»	594	1.930.500
Συναυλία «TRIO JACQUES LOUSSIER»	125	406.250
Συναυλία «NINA CORTI»	1.044	3.393.000
Παράσταση «ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΥΣΕΣ»	1.476	5.904.000
Συναυλία «ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΛΕΙΨΙΑΣ»	395	1.580.000

Εκτός όμως από τον Δήμο πολιτιστικές εκδηλώσεις στο Ρωμαϊκό Ωδείο διοργανώνουν και άλλοι φορείς ιδιωτικών συμφερόντων, όπως για παράδειγμα ο Οργανισμός Καλλιτεχνικών και Πολιτιστικών Εκδηλώσεων (Ο.Κ.Π.Ε). Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων του ο οργανισμός το ονομάζει επίσης Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας.

Ο (Ο.Κ.Π.Ε) πραγματοποιεί το μεγαλύτερο μέρος των εκδηλώσεων του, (85%) στο αρχαίο Ωδείο. Κατά την τελευταία τριετία πραγματοποιήθηκαν όπως θα δούμε και πιο κάτω αναλυτικά 77 εκδηλώσεις με μέση τιμή εισιτηρίου 4.000 δρχ. και εισπράχθηκαν συνολικά περίπου 384.000.000 δρχ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΣΟΔΑ
1998	32.415	129.660.000
1999	36.156	144.629.000
2000	27.429	109.716.000

Το αρχαίο Ωδείο της Πάτρας είναι ένα από τα σπάνια παραδείγματα μνημείου που παραμένει τόσο ζωντανό και συμμετέχει ενεργά στη ζωή της πόλης.

Συγκεντρωτικά όπως θα δούμε και πιο κάτω στο αρχαίο Ωδείο της Πάτρας πραγματοποιείται κάθε χρόνο ένας μεγάλος αριθμός εκδηλώσεων, με αξιοσέβαστη συνεισφορά τόσο σε πολιτιστικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο στην ζωή της πόλης. Τα έσοδα, λαμβάνοντας υπόψιν την τελευταία τριετία πλησίασαν το ποσό του μισού δισεκατομμυρίου δρχ. δείχνοντας την τεράστια προσφορά αυτού του μνημείου στην πόλη που το φιλοξενεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5

ΕΤΟΣ	ΑΡ. ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΣΟΔΑ
1998	37	37.121	149.860.500
1999	42	44.885	171.795.250
2000	29	32.915	130.148.750
ΣΥΝΟΛΟ	108	114.921	451.804.500

3.2 Ρωμαϊκό αμφιθέατρο-στάδιο

Στην οδό Ηφαίστου (μεταξύ των οδών Γεροκωστοπούλου και Πατρέως), στην πλαγιά που δημιουργεί η υψομετρική διαφορά του εδάφους, υπάρχουν τμήματα μεγάλης ρωμαϊκής κατασκευής, τα οποία ήρθαν στο φως τα έτη 1982-1983. Πρόκειται για ερείπια αμφιθεάτρου ή σταδίου (ίσως και ιπποδρομίου) της αυτοκρατορικής εποχής (μάλλον του 1^{ου} μ.Χ. αιώνα).

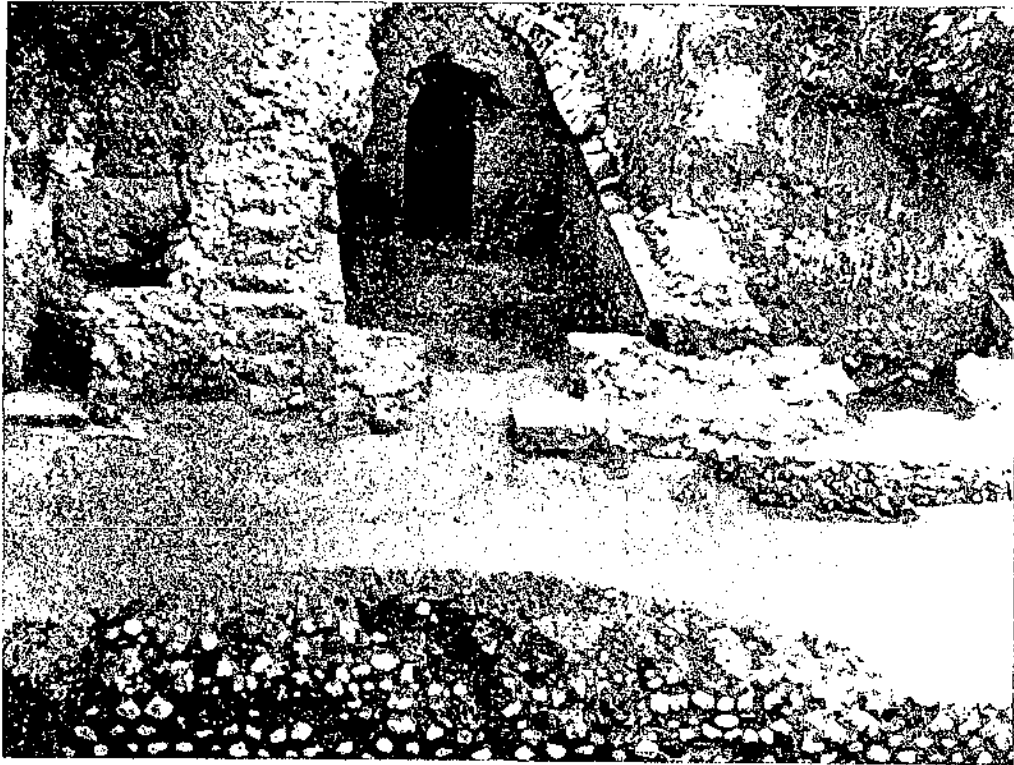
Τα ερείπια αποτελούνται από τμήμα τοίχου-ορίου της κονίστρας (δάπεδο θεάτρου), πλακόστρωτο διάδρομο, θολωτή είσοδο (6,60 X 3,65 μ.), και τμήματα άλλων, ίχνη κλιμάκων ανόδου στο κοίλο (χώρο θεατών), μια από τις οποίες (στη νότια άκρη) σώζει τέσσερα λίθινα σκαλιά. Πίσω από τις θολωτές εισόδους στην πλαγιά, δύο ή τρεις περιφερειακοί διάδρομοι. Το κτίριο προς τα ανατολικά (οδός 25^{ης} Μαρτίου) έκλεινε τοίχος με αντηρίδες. Τα ερείπια αυτά μπορεί να τα δει ο κάθε επισκέπτης από την οδό Ηφαίστου και από την οδό 25^{ης} Μαρτίου.

Το αμφιθέατρο ή στάδιο ή ιπποδρόμιο που έχει εντοπιστεί σε εφτά μέχρι σήμερα οικόπεδα, περικλείεται από τις οδούς 25^{ης} Μαρτίου, Παντανάσσης, Αλεξ. Υψηλάντη, με τμήματα προς την οδό Καραϊσκάκη και Γεροκωστοπούλου και τμήμα προς την οδό Ερμού. Το αμφιθέατρο ή στάδιο πιθανόν φιλοξένησε την εποχή των Ρωμαίων, αγώνες μονομάχων. Από τα ευρήματα που ήρθαν στο φως στην οδό Ηφαίστου αξιόλογα θεωρούνται:

Το μεγάλο ανάγλυφο της Νέμεσης (εποχής Αντωνίνων), τρεις εγχάρακτες και ενεπίγραφες στήλες με παραστάσεις μονομάχων που έχουν διαφορετικό οπλισμό, μια ζωφόρος με ανάγλυφα τρία ζεύγη αντιμέτωπων μονομάχων, μωσαϊκό που παριστάνει την τελική φάση αγώνα μεταξύ μονομάχων κ.α.

Στα άλλα τμήματα του αμφιθεάτρου αποκαλύφθηκαν τα εξής: Στην οδό Γεροκωστοπούλου 45Γ-47 μια θολωτή είσοδος σε όλο το μήκος της (12,70 μ.), αρχή θολωτής στέγασης, δάπεδο από πατημένη γη, τοίχος με επένδυση από ασβεστολιθικές πλάκες, πέτρινη σκάλα με 10 σκαλιά, διάδρομοι, στεγασμένη δίοδος κ.α. Πιστεύεται ότι κάτω από την οδό Γεροκωστοπούλου θα υπάρχει η αρένα (στην οδό αυτή υπάρχουν απαλλοτριωμένα οικόπεδα). Στην οδό

Γεροκωστοπούλου 56 και Ηφαίστου 43 αποκαλύφθηκαν τμήματα δυο κτιρίων μεγάλων διαστάσεων, τα οποία χώριζε χαλικόστρωτος διάδρομος στεγασμένος με θόλο.

Ρωμαϊκό Αμφιθέατρο. Θολωτή είσοδος

Στην οδό Αλεξ. Υψηλάντη και Παντανάσσης αποκαλύφθηκε το κάτω μέρος τοίχων της ΝΔ πλευράς του αμφιθεάτρου και αρχή καμπύλου τοίχου της νότιας στενής πλευράς. Ανάμεσα τους μια συμπαγή τοιχοποιία στήριζε σκάλα, από την οποία σώζονται ίχνη. Ανατολικά ανοιγόταν ο χώρος της αρένας, στρωμένος με αμμοχάλικο και μεγάλος χτιστός υπόνομος για την αποχέτευση, με κατεύθυνση από Αν. προς Δ. Το οικόπεδο έχει απαλλοτριωθεί και ο χώρος είναι στο μεγαλύτερο μέρος επιχωματωμένος. Φαίνονται τμήματα τοίχων με μορφή κηρύθρας (τετραγ. πλευρές με τεμάχια κεραμιδιών στις πλευρές τους).

Στην οδό Αλεξ. Υψηλάντη 182 βρέθηκαν στοιχεία που πιστοποιούν την πορεία της δυτικής πλευράς του Ρωμαϊκού αμφιθεάτρου. Ο χώρος σήμερα έχει κτισθεί. Στην οδό Πατρέως 87-89 και Αλεξ. Υψηλάντη, αποκαλύφθηκαν χώροι μεγάλου κτιρίου με τρεις

εισόδους που πλαισιώνονται με πέτρινες παραστάσεις. Οι εισοδοί οδηγούσαν σε μεγάλη αίθουσα της οποίας ο ανατολικός τοίχος, απέναντι από τις εισόδους είχε δυο ανοίγματα. Η μορφή της αίθουσας αλλοιώθηκε από μεταγενέστερη κατασκευή. Στον χώρο αυτό βρέθηκαν, κεραμικός κλίβανος (παλιότερος του κτιρίου), λυχνάρια που χρονολογούνται από τον 1^ο έως τον 3^ο αιώνα μ.Χ. πήλινη μήτρα για δίσκο λυχναριού με παράσταση Νίκης που κρατάει κλαδί φοίνικα και σφαίρα.

Το κεντρικό τμήμα με τρεις εισόδους στο υπόγειο της πολυκατοικίας. Η επίσκεψη του μπορεί να γίνει μετά από συνεννόηση με την ΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Στην οδό Γεροκωστοπούλου 46 και Αλεξ. Υψηλάντη αποκαλύφθηκαν υπόλοιπα τριών παράλληλων (από Δ προς Α) τούβλινων τοίχων. Τα δυτικά άκρα των τοίχων αυτών έχουν παραστάδες (τετραγωνικές κολώνες χωρίς ραβδώσεις) με επένδυση πέτρινων πλακών. Αποκαλύφθηκαν και δυο εισοδοί πλάτους 4,45 μ. οι οποίες άνηκαν στην δυτική πλευρά της αμφιθεατρικής κατασκευής. Σήμερα το οικόπεδο έχει απαλλοτριωθεί και ο χώρος έχει επιχωματωθεί.

Τον Δεκέμβριο του 1994 άρχισαν ορισμένες κατεδαφίσεις παλαιών απαλλοτριωμένων οικιών, στη ΒΑ πλευρά (οδός Ηφαίστου). Σήμερα οι κατεδαφίσεις έχουν σταματήσει λόγω των μαγαζιών που υπάρχουν στην περιοχή. Στόχος είναι να συνεχιστούν για να έρθει κάποτε στο φως το Ρωμαϊκό αμφιθέατρο και μαζί με το διπλανό Ωδείο να αποτελέσουν έναν ενιαίο αρχαιολογικό χώρο

3.3 Η Γέφυρα του Μειλίχου (γέφυρα Πausανία)

Στη ΒΑ συνοικία της Πάτρας «Νέος Δρόμος», μεταξύ της παλιάς και της νέας εθνικής οδού Πάτρας-Αθήνας, στη διασταύρωση των οδών Αρέθα και Παπαδιαμάντη (επί της Παπαδιαμάντη), στην παλιά κοίτη του ποταμού Μειλίχου (Βελβιτσαϊάνικο ποτάμι), υπάρχει περιφραγμένος αρχαιολογικός χώρος. Στον χώρο αυτό βρίσκεται ρωμαϊκή γέφυρα δύο καμάρων, με βάσεις από μεγάλες πελεκητές πέτρες και τούβλινα τόξα σύμφωνα με ανασκαφές που έγιναν. Για την κατασκευή της χρησιμοποιήθηκε χυτή τοιχοποιία και οπτοπλινθοδομή. Δίπλα ακριβώς βρίσκεται μια παλιότερη γέφυρα ενός τόξου, φτιαγμένη από μεγάλους πωρόλιθους. Το μήκος της γέφυρας είναι 21 m, το πλάτος 4,25 m και το ύψος της δεν ξεπερνά τα 4 m. Σώζονται και οι δύο (κύρια η ρωμαϊκή) σε πολύ καλή κατάσταση.

Η γέφυρα είναι γνωστή και με το όνομα «Γέφυρα του Πausανία», γιατί από αυτήν πέρασε ο περιηγητής (174 μ.Χ.) όταν, φεύγοντας από την Πάτρα, κατευθυνόταν προς το Αίγιο. Πάνω στην γέφυρα φαίνεται καλά η αρχαία πλακόστρωση του δρόμου Πάτρα- Αιγίου. Τον δρόμο αυτό τον έλεγαν αλλιώς και «VIA PUBLICA», που σημαίνει «δημόσιος δρόμος».

Γέφυρα Μειλίχου. *

Ο Μείλιχος είναι ένας ξηροπόταμος (χείμαρρος), που αρχίζει από τους δυτικούς πρόποδες του Παναχαϊκού, περνάει από τα πάνω και από τα κάτω Συχαινά, τη συνοικία της Πάτρας Αγυιά και χώνεται στον Πατραϊκό κόλπο. Πολύ πιο παλιά (στην αρχαιότητα), το τμήμα της κοίτης του κοντά στους πρόποδες, βρισκόταν νοτιότερα, δίπλα στο χωριό Μπάλα. Από όταν, όμως έπεσε ο λόφος Βίγλα και κάλυψε την αρχική κοίτη, ο ποταμός άλλαξε πορεία. Και μετά από μια μεγάλη πλημμύρα την κατάχωσε μαζί με την οδό και ο ποταμό άλλαξε κοίτη.

Όπως υποστηρίζεται από πολλούς κοντά στον Μείλιχο υπήρχε ο ναός της Τρικλαριάς Άρτεμης.

Το αρχικό όνομα του ποταμού ήταν Αμείλιχος (σκληρός), για τις θυσίες των δύο νέων (αγοριού-κοριτσιού) που γίνονταν κάθε χρόνο στο βωμό της Τρικλαριάς Άρτεμης. Η ιστορία των ανθρωποθυσιών αυτών είναι, περιληπτικά, η εξής: Στα πολύ παλιά χρόνια (εποχή Ιωνών) μια ιέρεια του ναού της Τρικλαριάς Άρτεμης, η Κομαιθώ, αγαπούσε έναν όμορφο νέο, τον Μελάνιππο. Επειδή οι γονείς τους δεν τους άφηναν να παντρευτούν, ικανοποιούσαν τον έρωτά τους κρυφά μέσα στον ναό. Η Άρτεμης οργίστηκε για αυτήν την ασεβή πράξη και έφερε αφορία της γης, αρρώστιες και θανάτους. Σύμφωνα με τον χρησμό, για να σταματήσει η οργή της Θεάς, έπρεπε να θυσιάσουν κάθε χρόνο στο βωμό της δύο νέους, τους πιο όμορφους. Θα σταματούσε δε η θυσία όταν κάποιος θα πρόσφερε δωρεάν στον ναό της Θεάς έναν ξένο Θεό.

Οι θυσίες συνεχίζονταν, ώσπου έφτασε στον ναό ο Ευρύπυλος (Θεσσαλός βασιλιάς), ο οποίος επέστρεφε από τον Τρωικό πόλεμο, δώρισε (σύμφωνα με τον χρησμό) στη Θεά λάρνακα (λάφυρο του πολέμου) με το άγαλμα του Διόνυσου. Μετά από αυτό ο Ευρύπυλος γιατρεύτηκε από την μανία που τον είχε κυριέψει και η Άρτεμης έδιωξε την οργή της. Οι ανθρωποθυσίες σταμάτησαν, η γη καρποφόρησε και οι θανατηφόρες αρρώστιες εξαφανίστηκαν. Από τότε ο ποταμός ονομάστηκε Μείλιχος, δηλαδή μειλίχιος, πράος, γλυκός.

3.4 Το Ρωμαϊκό Μαυσωλείο

Βρίσκεται στην οδό Ερμού 86-88, στο υπόγειο μιας οικοδομής. Αποκαλύφθηκε τυχαία το 1976, κατά τις εκσκαφές θεμελίων στις ιδιοκτησίες Σπυροπούλου-Παπαπαναγιώτου. Πρόκειται για ένα όμορφο οικοδόμημα με ψηλό πόδιο και ταφικό θάλαμο στον υπόγειο χώρο. Είναι κατασκευής ρωμαϊκής του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. και ανήκει στο ΒΑ νεκροταφείο της ρωμαϊκής Πάτρας. Από το μαυσωλείο αυτό σώθηκε ακέραιος μόνο ο ημιυπόγειος ταφικός θάλαμος και η απόληξη του ποδίου (σχήματος Π) στο δυτικό τμήμα του κτηρίου. Ο θάλαμος εσωτερικά (και στις τέσσερις πλευρές) φέρει ημικυκλικές κόγχες. Στην ΝΑ πλευρά υπάρχουν δύο κόγχες (μία αριστερή και μία δεξιά της εισόδου), ενώ σε κάθε μια από τις άλλες πλευρές υπάρχουν τέσσερις κόγχες. Οι κόγχες των μακρών πλευρών είναι βαθύτερες από εκείνες του ΝΑ και ΒΔ τοίχους και έχουν εντοιχισμένα στην ποδιά από τέσσερα πήλινα τεφροδόχα αγγεία η καθεμία, ενώ οι άλλες έχουν από δύο.

Οι τούβλινες προεξοχές (κυμάτια) που τριγυρίζουν την βάση της καμάρας και την βάση των τόξων διαιρούν την εσωτερική επιφάνεια του θαλάμου σε τρία μέρη: την οροφή, την ζώνη με τις κόγχες και το κάτω τμήμα των τοίχων. Τα μέτωπα των τόξων περιβάλλει ταινία τριγωνικής τομής (διαμορφωμένη, όπως τα κυμάτια, σε τούβλα που προεξέχουν από τον τοίχο), η οποία φτάνει ως τη βάση της γένεσης της καμάρας, όπου διακόπτεται από οριζόντιο γείσο (προεξοχή τοίχου). Με τον τρόπο αυτό οι τοίχοι ανάμεσα στις κόγχες διαμορφώνονται σε μικρές τετράγωνες κολόνες (πεσσίσκους), που στηρίζουν το ξοστοιχία.

Στην εποχή των πρώτων Χριστιανών ο θάλαμος χρησιμοποιήθηκε ως λατρευτικός χώρος. Οι Βυζαντινοί κατέργησαν την αρχική είσοδο και δημιούργησαν νέα στην ΝΔ άκρη της οροφής και ιστόρησαν τους τοίχους του θαλάμου με τοιχογραφίες, καλύπτοντας, για τον σκοπό αυτό, το παλιό επίχρισμα με παχύ στρώμα κονιάματος. Τον ημιυπόγειο ταφικό θάλαμο κάλυπτε ένα όμορφο οικοδόμημα, από το οποίο διατηρήθηκε μόνο το πόδιο.

Μικρογραφία του ταφικού θαλάμου του μαυσωλείου αποτελεί το ταφικό μνημείο της οδού Χαρ. Τρικούπη 28-30 (στο υπόγειο του κτιρίου), που βρέθηκε σε ανασκαφή θεμελίων οικοδομής (ιδιοκτησίας Ανδρέα Κεκάτου), το 1976. Στην περιοχή αυτή ήταν το ΝΔ νεκροταφείο της ρωμαϊκής Πάτρας, ενώ το τρίτο ρωμαϊκό νεκροταφείο (τρία εντοπίστηκαν) βρίσκονταν ΝΑ της πόλης.

Παρόμοιοι με τον νεκρικό θάλαμο του μαυσωλείου είναι και οι τρεις υπέργειοι ταφικοί θάλαμοι που βρέθηκαν στα Ταμπάχανα περιοχή στο τέρμα της οδού Γερμανού.

Δεν υπάρχουν σήμερα.

Αξιόλογο είναι και το ρωμαϊκό ταφικό μνημείο, στο υπόγειο της πολυκατοικίας της οδού Νόρμαν 88 (περιοχή Αγίου Διονυσίου).

Η επίσκεψη στο μαυσωλείο και στα άλλα ταφικά μνημεία, που διατηρούνται στα υπόγεια των οικοδομών, είναι προς το παρόν δύσκολη αν όχι αδύνατη. Ίσως γίνει δυνατή η επίσκεψη μετά από συνεννόηση με την ΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ

4.1 Το κάστρο

Το μεσαιωνικό κάστρο της Πάτρας, που τα τείχη του περικλείουν μια τριγωνική σχεδόν έκταση 22.725 τ.μ., βρίσκεται στην Άνω πόλη, στο λόφο που στη μακρινή αρχαιότητα υπήρχε ο οικισμός της Αρόης.

Από το κέντρο της πόλης φτάνει κανείς στο Κάστρο αφού διασχίσει την οδό Αγίου Νικολάου και να ανέβει τις σκάλες της. Μπορεί, βέβαια, να πάει και με αυτοκίνητο, ακολουθώντας διάφορους δρόμους.

Η επίσκεψη του Κάστρου είναι απαραίτητη για κάθε επισκέπτη της Πάτρας. Θα δει από κοντά έναν αρχαιολογικό χώρο (κάπως εγκαταλειμμένο, βέβαια), θα πάρει μια ολοκληρωμένη εικόνα της Πάτρας και του λιμανιού της και θα απολαύσει την απερίγραπτη φυσική ομορφιά του τοπίου. Αν ο επισκέπτης βρεθεί στο Κάστρο την ώρα του ηλιοβασιλέματος, θα μαγευτεί από τα χρώματα από τα χρώματα της δύσης.

Το Κάστρο πρωτοκατασκευάστηκε από τον Ιουστινιανό, μετά τον καταστροφικό σεισμό του 551, με υλικά προχριστιανικών οικοδομημάτων. Ήταν πολύ μικρότερο από το σημερινό. Στους βυζαντινούς αιώνες μέχρι τον ερχομό των φράγκων (1205), το πολιορκήσαν διάφοροι εχθροί (Σλάβοι, Σαρακηνοί, Βούλγαροι, Νορμανδοί κ.α.), χωρίς, όμως, να μπορέσουν να το πάρουν. Φοβερότερη από όλες ήταν η πολιορκία των Σλάβων και των Σαρακηνών του 805, που κατάληξε σε μεγάλη Ελληνική νίκη.

Το 1205 (Μάιος) το κυρίεψαν οι Φράγκοι σταυροφόροι, οι οποίοι το μεγάλωσαν, το ενίσχυσαν και άνοιξαν τάφρο στις τρεις πλευρές του (στη δυτ. δεν άνοιξαν γιατί υπήρχε η απότομη πλαγιά του λόφου). Τάφρο άνοιξαν και μέσα στο Κάστρο, μπροστά από το εσωτε-

ρικό οχυρό (Πύργο-Γούλα). Για το μέγλωμα του κάστρου χρησιμοποίησαν ποταμίσιες πέτρες της περιοχής και υλικά αρχαίων και χριστιανικών ναών (Αγίας Σοφίας του Κάστρου), μαρμάρινα αγάλματα, τμήματα σαρκοφάγων, μαρμάρινες πλάκες, επιγραφές κ.λπ. Τέτοια υλικά φαίνονται και σήμερα σε διάφορα σημεία των τειχών, ιδιαίτερα Δε στο βόρειο. Ένα άγαλμα (η Πατρινέλλα) υπάρχει σε κόγχη του νότιου τείχους (πάνω από την δεξαμενή του υδραγωγείου).

Το 1276 υποθηκεύτηκε στον Λατίνο αρχιεπίσκοπο, στα χέρια του οποίου έμεινε ως το 1408. Στην περίοδο αυτή κινδύνεψε τρεις φορές: το 1318 από τον Φερδινάνδο Αραγωνικό, το 1337 από τον Βετράνδο ντε Βω και το 1368 από τη Μαρία των Βουρβόνων.

Το 1408 μισθώθηκε, μαζί με την βαρονία της Πάτρας, στους Ενετούς για πέντε χρόνια. Όταν τελείωσε η μίσθωση (1413) επιστράφηκε στον αρχιεπίσκοπο για να ξαναδοθεί με μίσθωμα δύο χρόνων πάλι στους Ενετούς το 1417. Μετά την λήξη και της μίσθωσης αυτής το Κάστρο επιστράφηκε στον Λατίνο αρχιεπίσκοπο, στα χέρια του οποίου έμεινε ως το 1430, χρονιά που το κυρίεψε ο Κων. Παλαιολόγος και του έδωσε, μετά από 225 χρόνια σκλαβιάς και περιπέτειας, την ελευθερία του.

Όταν βρισκόταν στα χέρια των Παλαιολόγων το Κάστρο κινδύνεψε πολύ (1447) από τον Τούρκο σουλτάνο Μουράτ Β'. Χάρη, όμως στην αντίσταση των Ελλήνων το Κάστρο σώθηκε και μαζί του σώθηκε και η Πελοπόννησος.

Το 1460 το κυρίεψε ο Μωάμεθ ο Β' και άρχισε η πρώτη Τουρκοκρατία (1460-1485), στην διάρκεια της οποίας πολιορκήθηκε, χωρίς επιτυχία, από τον Ενετό Ιάκωβο Βαρβαρίγο και τον Έλληνα οπλαρχηγό Μιχαήλ Ράλλη (1466), από τον Ισπανό ναύαρχο Ανδρέα Ντόρια (1532), ο οποίος και το κυρίεψε, αλλά μόνο για έξι μήνες (14 Οκτ. 1532 – 8 Απρ. 1533). Το 1686 το κυρίεψε ο Ενετός στρατάρχης Φραγκίσκος Μοροζίνι (Πελοποννησιακός) και το κράτησε 28 χρόνια, αφού έκανε σε αυτό όσες επιδιορθώσεις μπόρεσε.

Από τον Μοροζίνι ήρθε και πάλι στα χέρια των Τούρκων (1715), με σοβαρότατες ζημιές από τον δυνατό σεισμό του 1714 (27 Ιουλίου).

Στη διάρκεια της Β' Τουρκοκρατίας (1715-1821) το Κάστρο χτυπήθηκε δύο φορές από σεισμό (1785 και 1811) και δύο φορές από εκρήξεις της μπαρουταποθήκης του (Μάρτιος 1731 και Μάιος 1811).

Στην ορλωφική επανάσταση του 1770 πολιορκήθηκε σκληρά χωρίς αποτέλεσμα. Οι Τούρκοι κατάπνιξαν το κίνημα και κατέστρεψαν την πόλη.

Το 1821 (21 ή 23 Μαρτίου), με την έναρξη της Ελληνικής επανάστασης στην Πάτρα, το Κάστρο πολιορκήθηκε από τους Έλληνες, μα δεν ελευθερώθηκε. Η λευτεριά του ήρθε στις 7 Οκτωβρίου 1828 από τον Γάλλο στρατηγό Μαιζόν, ο οποίος το παρέδωσε στους Έλληνες στις 15 Αυγ. 1829.

Στον πόλεμο του 1940 βομβαρδίστηκε από τα ιταλικά αεροπλάνα και έπαθε αρκετές ζημιές (κύρια στο δυτικό πύργο και στον πύργο πάνω από την ΝΔ είσοδο).

Κάστρο Πάτρας – Εσώτερο οχυρό

Στα χρόνια 1941-1944 ήταν στην γερμανική κατοχή, από την οποία λευτερώθηκε (μαζί με την Πάτρα) στις 4 Οκτ. 1944.

Αρκετές επιδιορθώσεις του Κάστρου (στερέωση τειχών και πύργων, επισκευή ετοιμόρροπων τμημάτων κ.λπ.) έγιναν στα χρόνια 1971-1973.

Από το 1973 το Κάστρο είναι στην εποπτεία της 6^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Στο λυόμενο θέατρο (640 θέσεων) του Κάστρου γίνονται (κάθε καλοκαίρι) διάφορες εκδηλώσεις, στα πλαίσια του Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας και του Οργανισμού Καλλιτεχνικών – Πολιτιστικών Εκδηλώσεων.

Ο κάθε επισκέπτης του Κάστρου, θα πρέπει να προσέξει καλά τα τείχη (κύρια τις εξωτερικές πλευρές, αν και αρκετά σημεία της βόρειας και της νότιας είναι απλησίαστα), τους πύργους, τους προμαχώνες και την ανατολική είσοδο.

Στην εξωτερική πλευρά του βόρειου τείχους, και συγκεκριμένα στα χαμηλά τμήματά της, θα δει μια ισχυρή τοιχοδομία από μεγάλους λαξευτούς πωρόλιθους και μάρμαρα. Τα τμήματα αυτά ανήκουν στο βυζαντινό κάστρο. Σε όλη την έκταση του βόρειου τείχους θα πρέπει να προσέξει τα πολλά υλικά αρχαίων κτισμάτων, που έχουν εντοιχιστεί. Τέτοια υλικά θα δει και στις άλλες πλευρές των τειχών, κύρια όμως στη νότια. Ο ημικυκλικός πύργος που υπάρχει στο μέσο περίπου του μήκους του βόρειου τείχους και ο προμαχώνας του είναι προσθήκες ενετικές ή τούρκικες.

Μεγάλο μέρος της ανατολικής και της νότιας πλευράς είναι φράγκικες προσθήκες (13^{ου} και 14^{ου} αιώνα). Το τμήμα του ανατολικού τείχους κοντά στον εφτάπλευρο προμαχώνα της ΝΑ γωνίας ανήκει στους βυζαντινούς, ενώ ο προμαχώνας (εφτάπλευρος) καθώς και η διαμόρφωση της θολωτής εισόδου της ανατολικής πύλης (πύλη ζευγαλοτειού ή Εβραϊκή) ανήκουν στους Τούρκους.

Ο δυτικός στρογγυλός πύργος – προμαχώνας της δυτικής πλευράς είναι βενετικής κατασκευής (αρχές 15^{ου} αιώνα).

Στο νότιο τείχος και στη κόγχη του μικρού ορθογώνιου πύργου κατασκευασμένου από αρχαία υλικά (μάλλον κατασκευής Παλαιολόγων) θα δει ο επισκέπτης ακρωτηριασμένο άγαλμα, που ανήκει στον Δία ή στον Πατρία και που η παράδοση το ονομάζει «Πατρινέλλα».

Στο εσωτερικό του Κάστρου θα πρέπει ο επισκέπτης να προσέξει:

Το στενόμακρο άνοιγμα που είναι αμέσως μετά την κύρια ανατολική είσοδο και καταλήγει στην επάνω οχύρωση του τείχους. Σε αυτό συρόταν (άνω-κάτω) σιδερένια σχάρα που προστάτευε την πύλη. Στο ίδιο μέρος θα δει δύο πέτρινους κρίκους (μεντεσέδες) που εξέχουν στους τείχους και στους οποίους στηριζόταν η πύλη για το ανοιγόκλειμά της. Θα προσέξει ακόμα εκεί κάποιες τρύπες στο τείχος. Σε αυτές αποσύρονταν οι αμπάρες που συγκρατούσαν την πύλη όταν θα έπρεπε να μένει κλειστή.

Μπροστά από τον Πύργο-Γούλα (εσωτερικό οχυρό) υπάρχει πέτρινη γέφυρα δύο τόξων. Χρησίμευε για το πέρασμα της τάφρου που υπήρχε εκεί (φαίνεται ακόμη). Αν ο επισκέπτης θέλει να μπει στον Πύργο-Γούλα (είναι κλειστός) και να δει το χώρο του (οικήματα ερειπωμένα, αποθήκες, δεξαμενές, οχύρωση), θα πρέπει να πάρει άδεια από την 6^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Δυτικότερα της γέφυρας θα προσέξει ο επισκέπτης ερείπια κτίσματος (τα μόνα σωζόμενα). Ανήκουν, μάλλον, στο ναό της Αγίας Σοφίας (πρώτων βυζαντινών χρόνων), που στην εποχή των Ενετών μετατράπηκε σε λατινική εκκλησία και αργότερα (τουρκοκρατία) σε τζαμί.

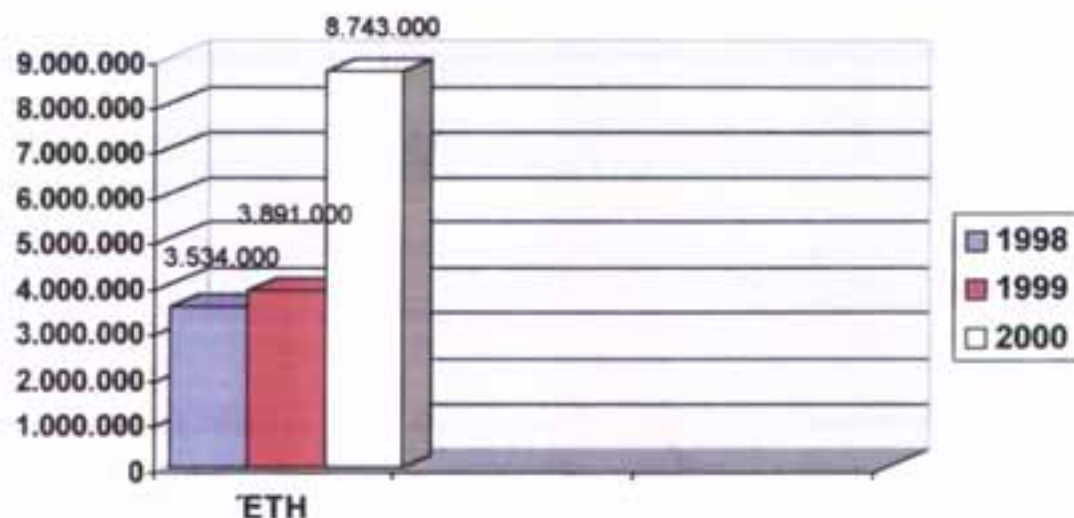
Αξιοπρόσεκτη, τέλος, είναι η διπλή οχύρωση (άνω και κάτω) των τειχών και των πύργων-προμαχώνων, με τον διάδρομο έπαλξης, τις πολλές στενόμακρες πολεμίστρες της άνω οχύρωσης και τις μεγάλες θολωτές της κάτω (αυτή η οχύρωση σώζεται καλύτερα στο νότιο τείχος).

Να ευχηθεί ο επισκέπτης να γίνει στις μέρες του ανασκαφή του εσωτερικού χώρου του Κάστρου και η αναστήλωση των τειχών του και των πύργων του, για να μπορέσει να απολαύσει τους ιστορικούς θησαυρούς και να δει το Κάστρο όπως ακριβώς ήταν πριν από πολλούς αιώνες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ (ΕΤΟΣ 2000)	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ (ΔΡΧ.)
Παράσταση «ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ»	229	687.000
Συναυλία «ΤΡΙΧΟΡΔΟ»	205	615.000
Παράσταση «ΤΡΩΑΔΕΣ»	80	240.000
Συναυλία «ΙΑΣΙΣ»	258	774.000
Συναυλία «NINO ROTA ENSEMBLE»	179	537.000
Παράσταση «ΑΓΡΙΕΛΙΑ»	501	751.500
Παράσταση «ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΣΤΑΤΟΝ ΦΩΣ»	53	159.000
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ	458	916.000
Συναυλία «ΤΡΥΠΕΣ»	1.161	4.063.500
ΣΥΝΟΛΟ	3.124	8.743.000

Το παρακάτω γράφημα μας δείχνει την σημαντική αύξηση των εσόδων που είχε η ΔΕ.ΠΑ.Π στην διάρκεια της τριετίας καθώς ο κόσμος της Πάτρας αλλά και οι ξένοι επισκέπτες αγκαλιάζουν όλο και περισσότερο τον θεσμό του φεστιβάλ και ενδιαφέρονται για τον πολιτισμό.

4.1.1. Κάστρο-Οικονομικά στοιχεία

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει το Κάστρο της Πάτρας φιλοξενεί μια σειρά εκδηλώσεων του διεθνούς φεστιβάλ Πατρών αλλά και άλλων φορέων. Κατά την τριετία 1998-2000 το Διεθνές Φεστιβάλ πραγματοποίησε εκεί τις εξής παραστάσεις και συναυλίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1

ΕΚΔΗΛΩΣΗ (ΕΤΟΣ 1998)	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ (ΔΡΧ.)
Συναυλία «ΑΒΑΤΟΝ»	143	286.000
Συναυλία «ΞΥΛΙΝΑ ΣΠΑΘΙΑ»	800	1.600.000
Συναυλία «ΙΑΣΙΣ»	142	284.000
Συναυλία «ΣΩΚΡΑΤΗ ΜΑΛΑΜΑ»	682	1.364.000
ΣΥΝΟΛΟ	1.767	3.534.000

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

ΕΚΔΗΛΩΣΗ (ΕΤΟΣ 1999)	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ (ΔΡΧ.)
Παράσταση «ΚΑΘΟΔΟΣ»	134	402.000
Συναυλία «ΔΙΑΦΑΝΑ ΚΡΙΝΑ»	800	2.400.000
Συναυλία «ΥΑΚΙΝΘΟΣ»	288	864.000
Συναυλία «ΣΕΙΣΤΡΟΝ»	75	225.000
ΣΥΝΟΛΟ	1.297	3.891.000

4.2 Το μοναστήρι του Γηροκομείου

Πέντε χιλιόμετρα ανατολικά του κέντρου της Πάτρας, στον πευκόφυτο λόφο του Γηροκομείου (ύψος 185 μ.), είναι το μοναστήρι του Γηροκομείου, αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου (γιορτάζει στις 15 Αυγούστου).

Η διαδρομή για το μοναστήρι είναι εξαιρετική. Κύρια από εκεί που αρχίζει ο λόφος, γίνεται θαυμάσια, καθώς ο φιδωτός ανηφορικός δρόμος (οδός Γηροκομείου) διασχίζει τον όμορφο κυπαρισσο-πευκώνα.

Η επίσκεψη στο μοναστήρι είναι απαραίτητη, αφού ο επισκέπτης, εκτός από την όμορφη τοποθεσία, θα γνωρίσει ένα μοναστήρι που, στη μακρόχρονη ιστορία του, έζησε τραγικά πολεμικά γεγονότα και δέχτηκε την καταστροφική μανία των Οθωμανών κατακτητών. Ένα μοναστήρι, που μετά από κάθε λεηλασία, κάθε πυρκαγιά, κάθε ερείπωση, ξαναχτιζόταν, χάρη στην πίστη και την απέραντη ευλάβεια των Πατρινών. Είναι, τέλος, απαραίτητη η επίσκεψη, γιατί ο επισκέπτης, με το ταπεινό του και ευλαβικό του προσκύνημα στην παλιά (χιλίων χρόνων, περίπου) θαυματουργή εικόνα της Θεοτόκου, θα νιώσει την ψυχή του να γαληνεύει. Κι αν ο επισκέπτης έρχεται από μακριά, στον όμορφο ξενώνα του μοναστηριού θα γνωρίσει την φιλοξενία που προσφέρουν τα Ορθόδοξα μοναστήρια.

Κατά την παράδοση, το όνομα «Γηροκομειό» το πήρε η τοποθεσία στα μέσα του 4^{ου} αιώνα μ.Χ., τότε που ο Αρτέμιος, με διαταγή του αυτοκράτορα Κωνσταντίου, είχε έρθει να πάρει το Λείψανο του Αποστόλου Ανδρέα και οι Πατρινοί του ζήτησαν, σαν αντάλλαγμα, την κατασκευή του υδραγωγείου. Κατασκλήνωσε τον στρατό του στην τοποθεσία του σημερινού μοναστηριού και άρχισε τις εργασίες. Στο διάστημα της κατασκευής του έργου, πολλοί γέροντες από τα γύρω χωριά πήγαιναν εκεί και έπαιρναν ελεημοσύνη από τον Αρτέμιο. Από την συγκέντρωση των γερόντων η θέση ονομάστηκε Γηροκομειό, όνομα που πήρε και το μοναστήρι που κτίστηκε εκεί μετά από αιώνες.

Η παρουσία του μοναστηριού έχει την αρχή της στα 1204. Κάποιοι θέλουν την ύπαρξή του πιο παλιά (9^ο ή 10ο αιώνα). Σίγουρο είναι πως η κατασκευή του μοναστηριού βρίσκεται στα χρόνια πριν από την άλωση της Κων/λης από το Μωάμεθ.

Όταν ήρθαν οι Φράγκοι (1205) το μοναστήρι υπήρχε σαν μια ολοκληρωμένη εστία προσευχής και λατρείας και διάθετε τεράστια περιουσία. Οι καλόγεροι αρνούμενοι να υποταχθούν στον Πάπα, προτίμησαν τον δρόμο της εξορίας (έφυγαν στο Μέγα Σπήλαιο και στα άλλα κοντινά μοναστήρια) διατηρώντας έτσι την ανεξαρτησία τους. Στο Γηροκομειό εγκαταστάθηκαν οι Ναϊτες (μέλη του στρατιωτικού και θρησκευτικού τάγματος του Ναού), ενώ την περιουσία του μοιράστηκαν οι κατακτητές φεουδάρχες. Αργότερα το μοναστήρι πέρασε στην εξουσία των ιπποτών του Τάγματος του Αγ. Ιωάννου, οι οποίοι το κράτησαν ως το 1408, χρόνια που κυρίαρχοι της Πάτρας και του μοναστηριού έγιναν οι Ενετοί. Τότε γύρισαν και οι Γεροκομίτες καλόγεροι στο μοναστήρι τους, αφού οι νέοι δυνάστες έδωσαν κάποια θρησκευτική ελευθερία. Στην εποχή των Τούρκων, όταν Πατριάρχης Κων/λης ήταν ο Ιερεμίας ο Β' ο Τρανός, το μοναστήρι έγινε σταυροπηγικό (υποταγή κατευθείαν στο Πατριαρχείο, πράγμα που εξασφάλιζε το απαραβίαστο και το ακαταδίωκτο από την διοίκηση του τούρκικου κράτους, λόγω των προνομίων, που είχε δώσει ο Μωάμεθ στον Πατριάρχη). Την ιδιότητα του σταυροπηγικού την κράτησε ως το 1715.

Οι περιηγητές Ιάκωβος Σπόν (Γάλλος γιατρός και αρχαιολόγος) και Γεώργιος Ουέλερ (Άγγλος αρχαιολόγος), που επισκέφτηκαν το μοναστήρι στις αρχές του 1676, αναφέρουν πως είχε τότε 12 μοναχούς και πως το εσωτερικό του ναού είχε σπουδαίες τοιχογραφίες, επιγραφές και εικόνες αγίων, μπροστά στις οποίες έκαιγαν ασημένια καντήλια.

Το 1770 (13 Απριλίου – Μεγ. Παρασκευή) πυρπολήθηκε από τους Τουρκαλβανούς.

Στη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 ήταν ένα δοξασμένο «ταμπούρι» του Μεγάλου Αγώνα για την λευτεριά. Τότε (κύρια τα έτη 1821-22) έγιναν σε αυτό μεγάλες μάχες ανάμεσα στους Έλληνες και στους Τούρκους (3 Απριλίου 1821 – πυρπόληση του μοναστηριού, Φεβρουάριος του 1822 με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη – ανατίναξη του μοναστηριού από τους Τούρκους).

Μετά την απελευθέρωση και συγκεκριμένα στα χρόνια 1833-1836 κτίστηκε ο σημερινός ναός και τα κελιά, με την βοήθεια και των κατοίκων της Εγλυκάδας.

Το 1885 έγινε μετόχι της Μονής Ομπλού, μα τον επόμενο χρόνο ξαναπήρε την αυτονομία του.

Μονή Τριεκοσμίου - Εγλυκάδα

Στις 18 Ιανουαρίου 1943, λόγω επίταξης του μοναστηριού από τις δυνάμεις της Κατοχής, για στρατιωτικές ανάγκες, όλα τα ιερά και άλλα Σκεύη, οι εικόνες, τα οστεοφυλάκια των Αγίων Παρασκευής, Τρύφωνα, Αντύπα και Ανθίμου, και τα αρχεία του μοναστηριού, ύστερα από μια βαθιά κατανυκτική πρωινή λειτουργία, στην οποία ιερουργούσε ο αρχιμανδρίτης Γερβάσιος Παρασκευόπουλος, φορτώθηκαν

στα μουλάρια και μεταφέρθηκαν, για φύλαξη και προστασία, στο ερειπωμένο μοναστήρι Αγ. Νικολάου Μπάλα (Παλαιομονάστηρο), όπου έμειναν ως την απελευθέρωση. Στη μεταφορά πρωτοστάτησε ο τότε ηγούμενος του μοναστηριού Αρτέμιος Δρόσος (Πάτρα 1891-1970).

Στο μοναστήρι σώζονται : ο Κώδικας της μονής, που αρχίζει το 1807, πατριαρχικά έγγραφα, ασημένια επένδυση Ευαγγελίου, ασημένιο δισκοπότηρο του 1794, η εικόνα της Παναγίας Γηροκομήτισσας κ.α.

Η σημερινή εικόνα της Παναγίας Γηροκομήτισσας είναι έργο 16^{ου} – 17^{ου} αιώνα, με διαστάσεις 0,84 x 0,64 μ. και είναι επενδυμένη με ασήμι. Η επένδυση του πλαισίου είναι παλαιότερη από την επένδυση του σώματος (τα πρόσωπα της Θεοτόκου και του Θείου Βρέφους δεν έχουν επένδυση). Στην εικόνα υπάρχουν οι εξής δύο επιγραφές : **ΚΙΡΙΑ ΓΕΡΟΚΩΜΗΤΙΣΑ** και η νεότερη **ΚΟΣΑΚΗ ΚΑΧΗΜΑΚΗ 1810** (είναι τα ονόματα των δύο δωρητών της επένδυσης, Κωστάκη και Ασημάκη).

Στη ΒΑ γωνία του χώρου του μοναστηριού (χώρος 10 στρεμμάτων με τεράστιο κήπο και πολύ εξαιρετικό νερό) βρίσκεται ο ναός των Αγίων Πάντων, κτισμένος το 1812 από τον σύλλογο βυρσοδεψών, στον οποίο ανήκει.

Η ύπαρξη στο λόφο του Γηροκομείου σπουδαίων ιδρυμάτων όπως : το Καραμανδάνειο Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος, ο Κωνσταντοπούλειος Οίκος Ευγηρίας κλπ., δείχνουν την αξία της θέσης από άποψη φύσης, κλίματος και θέας.

4.2.1 Οικονομική Συνεισφορά του Μοναστηριού

Το γηροκομείο της Πάτρας είναι το μοναδικό μοναστήρι κοντά στο κέντρο της πόλης. Πρέπει να διαμένουν μέσα στην Μονή γύρω στα 200 άτομα που έχουν προσφέρει την ζωή τους στον Κύριο. Καθώς επίσης στην Ιερά Μονή γίνονται και Ιερά μυστήρια όπως γάμοι, βαφτίσια, κηδείες. Εκτός από αυτά τα μυστήρια που μαζεύεται αρκετός κόσμος, ο Ναός μαζεύει πλήθος κόσμου στην γιορτή της Παναγίας (15 Αυγούστου).

Εκείνη την ξεχωριστή ημέρα το Γηροκομείο επισκέπτονται χιλιάδες επισκέπτες και προσκυνητές από όλοι την Ελλάδα, και κατά συνέπεια η οικονομική συνεισφορά του μνημείου στην Πόλη των Πατρών είναι πολύ σημαντική. Παρακάτω θα δούμε κάποιους πίνακες με στοιχεία που θα μας αποδείξουν αυτήν την συνεισφορά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1

ΕΤΟΣ	1998	1999	2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	350.000	290.000	380.000
ΕΣΟΔΑ ΑΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ (ΔΡΧ)	500	500	500
ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ	175.000.000	145.000.000	190.000.000

Για τον υπολογισμό των εσόδων της τριετίας λόγω έλλειψης επίσημων στοιχείων κάναμε την παραδοχή ότι ο κάθε επισκέπτης αφήνει στον Ναό Γηροκομείου κατά μέσο όρο 500 δρχ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

ΕΤΟΣ	1998	1999	2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	350.000	290.000	380.000
ΕΞΟΔΑ ΑΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ (ΔΡΧ)	4000	4000	4000
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	1.400.000.000	1.160.000.000	1.520.000.000

Στον παραπάνω πίνακα βλέπουμε τα έσοδα που αποκομίζουν οι Πατρινοί επαγγελματίες από τους επισκέπτες οι οποίοι είναι περαστικοί και δεν διανυκτερεύουν στην Πάτρα.

Για τον υπολογισμό του ποσού των 4000 δρχ. έχουμε λάβει υπόψη μας τον μέσο όρο των χρημάτων που θα χαλάσει ένας περαστικός επισκέπτης για τον καφέ του, για ένα πρόχειρο φαγητό καθώς και ίσως για ένα ενθύμιο από την Πάτρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

ΕΤΟΣ	1998	1999	2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕ- ΡΕΥΣΕΩΝ	117.000	96.000	127.000
ΕΞΟΔΑ ΔΙΑΜΟΝΗΣ (ΔΡΧ)	15.000	15.000	15.000
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	1.755.000.000	1.440.000.000	1.905.000.000

Στον πίνακα 4.3 υποθέσαμε ότι το ένα τρίτο (1/3) των συνολικών επισκεπτών-προσκυνητών διανυκτερεύουν στην πόλη μας, οπότε με ένα μέσο όρο 15.000 δρχ. ανά άτομο έχουμε τα παρακάτω έσοδα για τον εμπορικό και επαγγελματικό κόσμο της Πάτρας.

Τα παραπάνω ποσά τα οποία είναι βεβαίως ιδιαιτέρως σημαντικά, απεικονίζουν με προσέγγιση μόνο τα έσοδα και τα οφέλη της Πάτρας από το Μοναστήρι του Γηροκομείου. Κάτι που πρέπει να προστεθεί στα παραπάνω στοιχεία είναι ότι υπάρχει μια σειρά από επαγγελματίες οι οποίοι επωφελούνται από τους επισκέπτες και των οποίων τα έσοδα δεν είναι εύκολο να υπολογιστούν. Τέτοιοι είναι οι ιδιοκτήτες πρατηρίων βενζίνης, περίπτερο, εστιατόριο, κέντρα διασκέδασης κ.τ.λ.

4.3 Ο Βυζαντινός ναός Αγ. Νικολάου (στο Πλατάνι)

Ο μικρός βυζαντινός ναός (11,65 x 8,20 μ.) του Αγ. Νικολάου, κτισμένος το 10ο αιώνα και διατηρημένος σε πολύ καλή κατάσταση, βρίσκεται στο χωριό Πλατάνι, 13 χιλιόμετρα ΒΑ της Πάτρας και δύο χιλιόμετρα νότια του παραλιακού χωριού Άγιος Βασίλειος.

Είναι ναός μονόκλιτος τρίκογχος με τούβλινο τρούλο, ο οποίος (τρούλος), κατά τους αρχαιολόγους, είναι μεταγενέστερος του όλου κτίσματος. Στο δυτικό σκέλος του τρίκογχου είναι προσκολλημένος ο νάρθηκας. Ο κυρίως ναός έχει σχήμα σταυρού. Εσωτερικά το σχήμα του είναι κυκλικό και εξωτερικά πολυγωνικό.

Το χτίσιμό του, μέχρι ύψος 1,20 μ. είναι από ακανόνιστες ποταμίσιες πέτρες και από εκεί και πάνω συνεχίζεται με σειρές πελεκημένων πωρόλιθων και τούβλων (μια σειρά πωρόλιθοι και μια σειρά τούβλα). Το χτίσιμο αυτό, που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα των βυζαντινών μνημείων στην Ελλάδα, λέγεται «πλινθοπερίβλητο».

Για αποφυγή της μονοτονίας, αλλά και για περισσότερη ομορφιά στο χτίσιμο, ο κατασκευαστής τοποθέτησε, μετά από κάθε τρεις σειρές πωρόλιθων, μια σειρά λοξών τούβλων, ενώ στις οριζόντιες κλειδώσεις τοποθέτησε, σε αραιά διαστήματα, δύο σειρές τούβλων, και στις κάθετες κλειδώσεις δύο τούβλα όρθια σε κοντινά διαστήματα.

Το εξωτερικό πολυγωνικό σχήμα του Ναού, το «πλινθοπερίβλητο» κτίσιμο, οι σειρές των λοξών τούβλων, τα ζευγάρια των όρθιων τούβλων, καθώς και τα τούβλινα τοξωτά παράθυρα (μονόλοβα στο νάρθηκα και δίλοβα στον κυρίως ναό), εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη.

Μέχρι τις αρχές του αιώνα μας (1910 περίπου) ο Ναός βρισκόταν κάτω από θαμνώδεις χωμάτινες προσχώσεις και φαινόταν τμήμα της οροφής (τρούλου). Με την αποχωμάτωση ήρθε στο φως ο Ναός, όπως σώζεται σήμερα.

Εσωτερικά ο Ναός, ο οποίος μέχρι το 1995 λειτουργούσε ως ενοριακός, είναι κατάμαυρος από πυρκαγιές των Τούρκων. Τα επιχρίσματα με τις τοιχογραφίες είναι εντελώς πεσμένα και μόνο ένα μικρό

τμήμα τους σώζεται (δεξιά του κυρίως Ναού), πάνω στο οποίο διακρίνεται καλά η κεφαλή της Θεοτόκου.

Βυζαντινός ναός Αγίου Νικολάου στο Πλάτανο 4

Οι Πλατανιώτες πιστεύουν) πίστη που προέρχεται από διηγήσεις των προγόνων τους), πως ο Ναός αρχικά ήταν αφιερωμένος στην Παναγία. Ονομάστηκε δε Ναός του Αγ. Νικολάου, γιατί στο ναό αυτό τοποθετήθηκε το Λείψανο του Αγίου Νικολάου, όταν τα μέταφερναν κρυφά από τα Μύρα της Λυκίας, που τα κυριέψαν οι Τούρκοι, για να τα φυγαδεύσουν, μέσω της Κυλλήνης, στο Μπάρι της Ιταλίας. Η φυγάδευση του Λείψανου υπολογίζεται πως έγινε την εποχή του Αλέξιου Β' του Κομνηνού (1180 – 1183). Πιστεύουν ακόμη πως στο Ναό υπάρχουν ασημένια και χρυσά σκεύη, μανουάλια και άλλα αντικείμενα, τα οποία για να τα σώσουν από τους κατακτητές τα έκρυψαν σε κάποια κρύπτη. Επειδή στην αυλή του Ναού βρέθηκε, πριν λίγα χρόνια, ένα κτιστό στρογγυλό στόμιο χωμένου πηγαδιού, ισχυρίζονται πως μάλλον εκεί βρίσκονται οι κρυμμένοι θησαυροί (η Κοινότητα προγραμματίζει την εκσκαφή του).

4.4 Το Ρωμαϊκό Υδραγωγείο (Καμάρες)

Στη θέση «Ασύρματος», 500μ. Περίπου ανατολικά του Κάστρου, στα ριζά του λόφου του Δασυλλίου, βρίσκονται αξιόλογα τμήματα του Ρωμαϊκού Υδραγωγείου. Η οδός Αρτέμιδος, που προχωρεί ακριβώς ανατολικά του Κάστρου, βγάζει στα τμήματα αυτά. Κάποια άλλα τμήματα σώζονται στα ριζά του λόφου Αρόης, 700 περίπου μ. ΝΑ των προηγούμενων.

Το υδραγωγείο αυτό, που ήταν και το πρώτο συστηματικό υδραγωγείο της Πάτρας (η αρχαία πόλη υδρευόταν κύρια από πηγάδια) είναι έργο Ρωμαϊκό, ίσως της εποχής του αυτοκράτορα Αυγούστου. Κατά τον ιστορικό Στέφανο Θωμόπουλο (Ιστορία της πόλεως των Πατρών) το υδραγωγείο το κατασκεύασε ο στρατηγός Αρτέμιος τον 4^ο αιώνα, ύστερα από διαταγή του αυτοκράτορα Κωνσταντίου, για να δεχτούν οι Πατρινοί να του παραδώσουν τα λείψανα του Αποστόλου Ανδρέα.

Ρωμαϊκό Υδραγωγείο (Καμάρες)

Η άποψη, όμως, αυτή του Θωμόπουλου δεν φαίνεται να έχει ιστορική βάση, και στηρίζεται, μάλλον, σε παράδοση πολύ κατοπινή. Ίσως την εποχή της επίσκεψης του Αρτέμιου (μέσα 4^{ου} αι. Μ.Χ.) να έγινε κάποια επισκευή του υδραγωγείου. Κατά την επιμελήτρια βυζαντινών αρχαιοτήτων Αφέντρα Μουτζάλη, το υδραγωγείο είναι ρωμαϊκό με χρήση στη βυζαντινή εποχή.

Το υδραγωγείο, γνωστό με το όνομα «Καμάρες», όνομα που πήρε από τις καμάρες των τόξων του, ήταν όμοιο με το υδραγωγείο της Μυτιλήνης. Τα νερά του τα έπαιρνε από το χωριό Ρωμανού, όπου σώζονται κάποια τμήματα του λιθόκτιστου αγωγού.

Ο Άγγλος περιηγητής Ουέλερ, το 1689 βρήκε το υδραγωγείο ακέραιο και αναφέρει, στην περιγραφή του, πως ήταν μια αξιόλογη και μεγαλοπρεπής οικοδομή, η οποία είχε δύο σειρές τόξα (τη μια πάνω στην άλλη) και στήλες που στηρίζονται, και από τα δύο μέρη, σε στηρίγματα. Εξωτερικά τα τόξα ήταν κατασκευασμένα από τούβλα, ενώ εσωτερικά από πελεκητές πέτρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

5.1 Το Κάστρο του Ρίου

Το Κάστρο του Ρίου έχει ανεγερθεί στο ομώνυμο ακρωτήριο στη δυτική είσοδο του κορινθιακού κόλπου. Βρίσκεται Β.Α. της πόλεως των Πατρών και απέχει εφτάμιση χιλιόμετρα. Η λέξη Ρίον παράγεται από την λέξη ρις-ρινός και σημαίνει μέρος που εξέχει, εξοχή στεριάς, ακρωτήριο.

Με το όνομα Ρίον απαντάται ελληνική αποικία στην Κορσική και πόλης παραθαλάσσια στη Μεσσηνία. Απέναντι από το Ρίον βρίσκεται το Αντίρριο. Στους αρχαίους χρόνους ονομάζονταν, Ρίο Αχαϊκό και Ρίο Μολυκρικό ή Αιτωλικό (Αντίρριο), η ονομασία Μολυκρικό βγήκε από κάποια μικρή πόλη πιο πάνω από αυτό, ανατολικά, σημερινός Άγιος Γεώργιος.

Στο Ακρωτήριο του Ρίου ίδρυσαν οι Ρωμαίοι, μετά την νίκη στο Ακτιο (31 π.Χ.), αξιόλογη στρατιωτική βάση. Το Ρίο στην αρχαία εποχή δεν ήταν πόλη, αλλά χερσαία περιοχή, που περιβρεχόταν από ποτάμια και θαλάσσια νερά. Πλησιέστερη μικρή πόλη στο Ρίο ήταν η Αργυρά. Κατά τον Τίτο Λίβιο το Ρίο ήταν η ποθητή διαμονή των αποδημητικών πελαργών.

Δύο ποτάμια κατέληγαν στη θάλασσα από τις δύο πλευρές του ακρωτηρίου, ο Σέλεμνος και ο Χάραδος, που πήγαζαν από τις δυτικές υπώρειες του Παναχαϊκού. Το πρώτο ποτάμι διασχίζοντας το χωριό Καστρίτσι εξέβαλε στον Κορινθιακό κόλπο, το άλλο διερχόμενο από τα χωριά Βελβίτσι και Μποζαϊτικά στον Πατραϊκό κόλπο. Η μυθολογία αναφέρει ότι το πόσιμο νερό του ποταμού Σελέμνου έκανε τους άντρες και τις γυναίκες να λησμονούν τους παλιούς έρωτες.

Από την αρχαιότατη εποχή ο πορθμός του Ρίου θεωρήθηκε σπουδαιότατο στρατηγικό σημείο για την ασφάλεια κυρίως του κορινθιακού κόλπου. Ο πορθμός του Ρίου χωρίς υφάλους, αλλά με ισχυρά ρεύματα και μικρές παλίρροιες υπήρξε η συνηθισμένη διάβαση αυτών που κατέρχονταν από την δυτική Ελλάδα στην Πελοπόννησο.

Κατά την κάθοδο των Δωριέων (1100 π.Χ.) οι Ηρακλείδες, δηλαδή, οι απόγονοι του Ηρακλή, Τήμενος, κρεσφόντης, και Αριστόδημος, πέρασαν στην Πελοπόννησο με τα πλοία τους από το λεγόμενο Ρίον, όπως επιβεβαιώνει και ο Ηρόδοτος.

Κατά την αρχαιότητα υπήρχε ιερό του Ποσειδώνα και τούτο αναφέρεται από τον Θουκυδίδη, Στράβωνα και Πausανία. Τα οικοδομικά κατάλοιπα του ιερού του Ποσειδώνα που υπήρχαν στο Ρίο, χρησιμοποιήθηκαν στα 1499 για την ανέγερση του κάστρου. Ορθογώνιοι λίθοι σηκού φαίνονται και σήμερα εντοιχισμένοι στο δεξιό πέρασ της πλευράς προς την Πελοπόννησο. Περιηγητές του περασμένου αιώνα (1816) αναφέρουν αρχιτεκτονικά λείψανα αρχαίου ναού μέσα στον περίβολο του τείχους.

Οι κάτοικοι κοντά στα δύο Ρία τελούσαν κοινές ετήσιες γιορτές, τα Ποσειδώνια και τα Ρίεια με τραγούδια, θυσίες, χορούς και αγώνες.

Η εορτή των Ρίων, καλούμενη από τον Πλούταρχο «Τα Ρίεια», καθιερώθηκε στη μνήμη του Ησίοδου για την ακόλουθη αιτία. Ο Ησίοδος σε μεγάλη ηλικία πήγε στην παραθαλάσσια μικρή πόλη Οινεώνα (η της Ναυπάκτου) και κατέλυσε στο σπίτι του Μιλήσιου Γανύκτορα. Τα παιδιά του θεώρησαν τον Ησίοδο διαφθορέα της αδελφής τους, τον δολοφόνησαν και το σώμα του το έριξαν στην θάλασσα. Από τον βυθό της θάλασσας δελφίνια παρέλαβαν το σώμα του και το μετέφεραν στην ξηρά, στο Μολυκρικό Ρίο. Ο Πausανίας θεωρεί το γεγονός ψευδές και παραδέχεται ότι τα παιδιά του Γανύκτορα κατέφυγαν στη Μολυκρία από την Ναύπακτο για τον φόνο του Ησίοδου και επειδή στη Μολυκρία ασέβησαν προς τον Ποσειδώνα, τιμωρήθηκαν εκεί για αυτή την ασέβεια τους. Η εορτή γινόταν στο Αντίρριο. Σύμφωνα με

επιγραφή της Σικυώνας ετελούντο στα Ρίεια και γυμνικοί αγώνες «Ρί-εια πάλην και πυγμήν και παγκράτιον».

Μέχρι του Ρίου έφτανε η επικράτεια των Επειών κατά την Ομηρική εποχή. Μεταξύ των ακρωτηρίων του Ρίου και Δρεπάνου υπάρχει φυσικός όρμος που λεγόταν Πάνορμος και αποτελεί μικρό λιμάνι. Στο χώρο αυτό κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου στα 429 π.Χ. έλαβαν χώρα ναυμαχίες μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών. Ο στρατηγός των Αθηναίων Φορμίων καταβύθισε στα 429 π.Χ. τον στόλο των Σπαρτιατών στην περιοχή αυτή και οι Λακεδαιμόνιοι αφού νικήθηκαν, κατέφυγαν στην Πάτρα και την Δύμη. Οι Αθηναίοι έστησαν τρόπαιο στο Ρίο, αφιέρωσαν πλοίο στο ναό του Ποσειδώνα και απέπλευσαν στη συμμαχική τους πόλη Ναύπακτο.

Το Κέντρο του Ρίου (αιεροφωτογραφία).

Ο Ξενοφών εξιστορώντας τα του Κορινθιακού πολέμου αναφέρει ότι λάβαινε χώρα κυρίως στον Κορινθιακό κόλπο και το Ρίο άλλοτε ήταν υπό την κατοχή των Κορίνθιων και των συμμάχων τους Αθηναίων και άλλοτε των Σπαρτιατών, οι οποίοι στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου έγιναν κύριοι αυτού.

Κοντά στον Πάνορμο υπήρχε άλλοτε μουσουλμανικό μοναστήρι δερβισών, από το οποίο η θέση εξακολουθεί να είναι γνωστή με το όνομα τεκές.

Επί Αράτου Σικυωνίου, αρχηγού της Αχαϊκής Συμπολιτείας, οι Αιτωλοί με πλοία κεφαλλονίτικα διεκπεραιώθηκαν στο Ρίο και εισέβαλαν στην Πελοπόννησο. Ο στρατηγός των Αιτωλών Πυρρίας αργότερα κατέστρεψε και λεηλάτησε την γύρω από το Ρίο περιοχή. Κατά τον συμμαχικό πόλεμο (220-217 π.Χ.) γίνονταν συχνές επιθέσεις από το Ρίο για λεηλασία των Πατρών. Στο Ρίο καλούσαν Ρόδιοι και Χίοι πρέσβεις τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο, αλλά οι Αιτωλοί Παρέτειναν τον χρόνο συνάντησης και τελικά αυτή, κατά τον Πολύβιο Ε'29, ματαιώθηκε.

Από το Ρίο ο Αλάριχος τον 4^ο αιώνα μ.Χ. πέρασε ακώλυτα από την Πάτρα στην Αιτωλία.

Στη βόρεια έπαλξη του φρουρίου υπήρχε ναυτικός φανός (1913) με πράσινο σταθερό χρώμα προς τον Πατραϊκό κόλπο και ερυθρό σταθερό προς τον Κορινθιακό κόλπο.

Κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και επί Θεοδοσίου Β' του Μικρού (408-405) και μετέπειτα οι ναοί της Πάτρας και της γύρω περιοχής μετατρέπονταν σε χριστιανικούς και αφιερώνονταν σε διάφορους αγίους και οι αρχαίες ειδωλολατρικές εορτές αντικαθίσταντο με χριστιανικές. (Έτσι ο Άγιος Νικόλαος αντικατέστησε τον Ποσειδώνα, ο Προφήτης Ηλίας τον Ήλιο, ο Παντοκράτορας στην Πάτρα τον Ολύμπιο Δία και ο Απόστολος Ανδρέας την Δήμητρα).

Έτσι και τα Ρεία αντικαταστάθηκαν από την εορτή της Ζωοδόχου Πηγής και από τότε υπάρχει ο ναΐσκος της Ζωοδόχου Πηγής στο Κάστρο.

Το Κάστρο του Ρίου ανεγέρθηκε το 1499 από τον Σουλτάνο Βαγιαζήτ Β' και ονομαζόταν Κάστρο του Μοριά ή της Πάτρας κατ' αντίθεση προς το απέναντι κάστρο, που επίσης ανέγειρε στο ακρωτήριο του Αντιρρίου και λεγόταν Κάστρο της Ρούμελης. Μερικοί Ευρωπαίοι ονομάζουν το ακρωτήριο του Ρίου Chateau de Morea και Moreas Castle.

Με τα δύο αντικριστά κάστρα ο Βαγιαζήτ Β' έλεγχε τη δυτική είσοδο του Κορινθιακού και αποτελούσαν τα κλειδιά του κόλπου. Χαρακτηρίζονταν σαν οι σιαγώνες του κορινθιακού, στα νεότερα χρόνια Μικρά Δαρδανέλια, και ειδικότερα Καστέλι του Μορέως ή της Πάτρας το Ρίο, και Καστέλι της Ρούμελης το Αντίρριο.

Το Κάστρο του Ρίου έχει σχήμα ισοσκελούς τριγώνου με την κορυφή, στην οποία υψώνεται τριπλός ισχυρός πύργος, στραμμένη προς τα αιτωλικά παράλια. Η προς την Πελοπόννησο πλευρά, εφοδιασμένη και αυτή με πύργους, προστατευόταν εξωτερικά με πλατιά τάφρο που συγκοινωνούσε και στα δύο πέρατα με την θάλασσα και ήταν γεμάτη με θαλασσινό νερό. Πάνω από την τάφρο υπάρχει γέφυρα τοξωτή, που οδηγούσε στην κεντρική πύλη. Στη νοτιοανατολική γωνία το τείχος ενισχυόταν με προμαχώνα και ένα στρογγυλό πύργο, ενώ δύο ανάλογοι πύργοι υπάρχουν και στο μέσον της νότιας πλευράς. Πύργοι, προμαχώνες και επάλξεις ενίσχυαν και τις άλλες πλευρές, ενώ ένα μεγάλο κυκλικό οικοδόμημα στο εσωτερικό του Κάστρου προφύλασσε την ανατολική πλευρά αλλά και ολόκληρο το φρούριο, μέσα στο οποίο έμενε η φρουρά και μικρός αριθμός τούρκικων οικογενειών. Ελληνικές οικογένειες ήταν εγκατεστημένες έξω από το φρούριο. Οι ημικυκλικοί πύργοι, η τάφρος και ο περίδρομος των τειχών θεωρούνται έργο των Ενετών. Το 1532 ο Andrea Doria από την Γένοβα με τον Ισπανικό στόλο κυρίευσε το φρούριο, αν και προβλήθηκε ισχυρή αντίσταση από την εκεί φρουρά.

Το 1603 ήρθαν οι δαιμόνιοι Ιππότες της Μάλτας, γνωστοί και με το όνομα «Ιππότες της Ρόδου» και «Ιωαννίτες Ιππότες», κυρίευσαν το κάστρο και το κατέστρεψαν. Επανήλθαν οι Τούρκοι, το ανακατέλαβαν και το επιδιόρθωσαν. Η Βενετία, η θαλασσοκράτειρα είναι πά-

να στο προσκήνιο και φροντίζει να κατέχει τα παραθαλάσσια κάστρα. Έτσι, λοιπόν, τον Ιούνιο του 1687 έρχεται στο Ρίο μια βενετσιάνικη αρμάδα και το πολιορκεί. Μετατρέψανε τα τούρκικα τζαμιά σε χριστιανικούς ναούς και στο Ρίο επαναλειτούργησε ο ναύσκος της Ζωοδόχου Πηγής μέσα στο φρούριο με ιερέα τον Λατίνο Δομίνικο Βιεσόλα. Με την συνθήκη του Κάρλοβιτς το 1699 η Ενετία κυριάρχησε στην Πελοπόννησο. Για να υπάρχει ασφάλεια στον Κορινθιακό κόλπο, οι Ενετοί φρόντισαν να επισκευάσουν και τα δύο φρούρια. Το κατεστραμμένο και ερειπωμένο φρούριο του Αντιρρίου το κατεδάφισαν και το ανέγειραν από την αρχή, το δε φρούριο του Ρίου το επιδιόρθωσαν και πρόσθεσαν νέες οχυρώσεις το έτος 1713. Μια λατινική επιγραφή είναι τοποθετημένη πάνω από την πύλη της θάλασσας που ανοίχτηκε με τις νέες οχυρώσεις. Η επιγραφή αυτή είναι σχεδόν σβησμένη, αλλά με κάποια προσοχή διαβάζει κάνεις τα εξής: « Porta Salus Castri auxiliis intransitibus arte ingressum praudit militibus que leo anno 11omini 1713». Η θαλάσσια πόρτα της σωτηρίας για την οποία μας μιλάει η επιγραφή σήμερα δεν υπάρχει. Οι Τούρκοι προέβαλαν αντίσταση, αλλά το κάστρο καταλήφθηκε από τους Ενετούς, οι οποίοι το επισκεύασαν και του δώσανε τη σημερινή μορφή.

Το 1715 καταλήφθηκε από τους Τούρκους μετά από πολιορκία πέντε ημερών και παρέμεινε σε αυτούς μέχρι την Επανάσταση του 1821.

Το 1718 Τούρκοι και Έλληνες διατάχθηκαν να μετοικήσουν στο Ρίο, όπου ανεγέρθησαν οικία του αρχιστράτηγου και αποθήκες τροφίμων (Μέρτζιος). Μόνο ντόπια πλοίαρια εισέρχονταν στον Κορινθιακό, οι Τούρκοι φοβούνταν τα ξένα πλοία μήπως είναι πειρατικά. Το 1821 κατοικούσαν στο Ρίο πενήντα τούρκικες οικογένειες στρατιωτικών και τούτο αναφέρεται στον απολογισμό δημογεροντίας Πατρών του 1819.

Ο περιηγητής Πουκεβίλ (IV, 405) αναφέρει χωρίον στο Ρίον, κατοικούμενο από 180 οικογένειες ελληνικές και τούρκικες, και υποστηρίζει ότι είναι σε πλεονεκτικότερη θέση τα Δαρδανέλια του Λεπά-

ντο από τα Δαρδανέλια του Ελλησπόντου, γιατί αυτά που είναι αντிகριστά διασταυρώνουν τα πυρά τους.

Οι ξένοι περιηγητές, που επισκέφθηκαν την περιοχή, περιγράφουν το κάστρο και τις οχυρώσεις του. Μεταξύ αυτών είναι ο Ληκ (1805), ο Πουκέβιλ (1816), που βρήκε το κάστρο σε κακή κατάσταση και ο Ντοντιγουέλ (1819), που λέγει ότι είδε στο εσωτερικό του ένα τζάμι και μερικά μισοκατεστραμμένα σπίτια, τα οποία χρησιμοποιούσε η φρουρά.

Την 21/03 του 1821, τούρκικες δυνάμεις από το Ρίο ήρθαν στην Πάτρα και προσέβαλαν την οικία Παπαδιαμαντόπουλου. Τον Μάρτιο του 1822, από το Ρίο ήρθε στην Πάτρα για πολεμικές ενέργειες, ο Γιουσούφ πασάς, με τις τούρκικες φρουρές Ρίου, Αντιρρίου και Ναυπάκτου. Το 1828 φονεύεται προ της εισόδου του φρουρίου από Τούρκους λιποτάκτες ο Δελή Αχμέτ Πασάς.

Την 30/10/1828, ύστερα από σκληρή πολιορκία και επίμονες διαπραγματεύσεις, παραδώσαν οι Τούρκοι το κάστρο στους Γάλλους του στρατηγού Μαιζόν. Ο Γάλλος στρατηγός Μαιζόν είχε αναλάβει να εκδιώξει από την Πελοπόννησο τα τελευταία υπολείμματα του τουρκο-αιγυπτιακού στρατού. Το Κάστρο του Ρίου ήταν ο τελευταίος προμαχώνας των τούρκων στην Πελοπόννησο.

Για την παράδοση του Κάστρου ενδιαφέροντα στοιχεία μας παραθέτει ο Γάλλος Μανζάρ στο βιβλίο των Αναμνήσεών του. Μεταξύ των άλλων αναφέρει και ένα ερωτικό ειδύλλιο του με μια ωραιότατη Τουρκάλα που τελικά έμεινε ανεκπλήρωτο. Οι Γάλλοι έκαναν πολλές επισκευές στο Κάστρο. Στο Κάστρο υπάρχουν μνήματα Γάλλων στρατιωτικών και κοντά στον ναίσκο δύο μαρμάρινες στήλες. Σε μία από αυτές είναι χαραγμένη η ακόλουθη επιγραφή : «LE CAPITAINE DU CENIE LIEFFROY DECEDE LE 12x 1828». Οι Γάλλοι στρατιώτες προσβάλλονταν από ελονοσία και ο στρατηγός Μαιζόν σε αναφορά του στο βασιλιά της Γαλλίας θίγει και αυτό το θέμα :

«... Οι πυρετοί εξακολουθούν να προσβάλουν έναν αρκετό μεγάλο αριθμό στρατιωτών. Μετά λύπης μου προσθέτω ότι η ανάρρωση

τους είναι βραδεία και φοβούμαι ότι η περίοδος των βροχών που πρόκειται να αρχίσει θα είναι δυσμενής για τους ασθενείς μας. Το μηχανικό τμήμα ιδίως υπέφερε πολύ. Αι απώλειαί των είναι πολύ ανώτεροι των υπολοίπων σωμάτων. Αποδίδεται η δυσμενής αυτή κατάσταση εις τα δύσκολα έργα άτινα επετέλεσαν με τον συνήθη ζήλο των. Οι τέσσαρες λόχοι των σκαπανέων δεν διαθέτουν ήδη πλέον των 200 ανδρών ικανών να βαδίζωσιν».

Από τους Γάλλους το φρούριο παρέλαβε ο Νικόλαος Τριτάκης εκ μέρους της Ελληνικής κυβερνήσεως και το 1832 φρούραρχος ήταν ο Κ. Τζαβέλας. Από το 1925 λειτούργησε σταθμός ασυρμάτων του πολεμικού ναυτικού. Υπήρξε οχυρό το 1940-41 και τοποθετήθηκαν εκεί δύο πυρμααία πυροβόλα του θωρηκτού Λήμνος. Στη θαλάσσια τάφρο του φρουρίου διασώζονται ακόμη τα τούρκικα λουτρά.

Το φρούριο στα νεότερα χρόνια το χρησιμοποίησαν και οι Γερμανοί κατακτητές μέχρι της 04/10/1944 και άνοιξαν καινούριο δρόμο προς αυτό ακολουθώντας το παρέλαβε ο ελληνικός στρατός και το χρησιμοποίησε ως στρατόπεδο.

Μια μεγάλη αποθήκη του Κάστρου μετατράπηκε σε φυλακή για 300 άτομα και κυρίως φυλάκιζαν βαρυποινίτες. Οι συνθήκες διαβίωσης των φυλακισμένων ήταν δυσμενέστατες και εκείνος που περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα τη φρίκη των φυλακών, την εκμετάλλευση των καταδίκων, τις θηριώδες και τους ξυλοδαρμούς είναι ο Κ. Πανόπουλος από τα Μαζαίικα των Καλαβρύτων. Κυκλοφόρησε το 1947 ένα ολόκληρο βιβλίο, μια λαϊκή φυλλάδα διακοσίων σελίδων που επιγράφεται : «Η εξομολόγηση του λήσταρχου Κ. Πανόπουλου προς την Κοινωνία». Το βιβλίο αυτό είναι ένα δριμύ κατηγορώ κατά της κοινωνίας και των ιθυνόντων.

Ο Κώστας Ουράνης που επισκέφθηκε το Κάστρο του Ρίου, γράφει τα ακόλουθα για τις φυλακές του :

«Σε μία από τις πλευρές των επάλξεων είναι αραδιασμένα τα κελιά των καταδίκων όμοια με κλουβιά θηριοτροφείου. Τα παράθυρα με τα χοντρά σιδερένια κάγκελα έχουν μοναδική θέα, έναν τοίχο. Οι

πόρτες είναι ανοιχτές, αλλά κάτι ακόμα από την παλιά φρίκη από μένει στους τοίχους των κελιών, όπου διάφοροι κατάδικοι έχουν αφήσει γραμμένα τα ονόματά τους και μερικές φράσεις σχετικές με την φυλάκισή τους. Μια από αυτές με συγκίνησε : «Έχω εδώ μέσα δεκαεπτά χρόνια!», έλεγε η φράση. Τίποτα άλλο. Καμιά επιγραφή. Ποιος να ήταν ο άνθρωπος αυτός; Τι να είχε κάνει; Δεκαεπτά χρόνια! Μία ζωή ολόκληρη κάτω από το θόλο του στενού αυτού κελιού, με μόνο θέαμα έναν τοίχο, με μόνο άκουσμα τον υπόκωφο παφλασμό των κυμάτων... Πώς δεν είχε καταλήξει να τρελαθεί μετρώντας τις ατέλειωτες μονότονες μέρες που χρειάσθηκαν για να συμπληρωθούν τα δεκαεπτά αυτά χρόνια; Ο σύνοδος μου με πάει σε έναν από τους πύργους, όπου έκλειναν για τιμωρία τους κατάδικους, εκείνους που είχαν κάνει κάτι αντίθετο στους κανονισμούς. Η φυλακή αυτή σηκώνει τις τρίχες του κεφαλιού του ανθρώπου. Είναι ένα στρογγυλό θολωτό υπόγειο γεμάτο υγρασία και σκοτάδι, που θυμίζει τα τρομερά υπόγεια των φυλακών του κάστρου της Φεράρας στην Ιταλία, τα όμοια με τάφους. Αναπνέει κανείς εκεί μέσα μια θανατερή μούχλα, και η υγρασία τρυπάει τα κόκαλα σαν καυστικό υγρό. Όταν βγήκα έξω, η έρημη και σκυθρωπή αυλή του κάστρου, με τα χορτάρια της και τα γαϊδουράγκαθά της, μου φάνηκε παράδεισος! Ο συνοδος μου, μου έδειξε το εκκλησάκι, όπου οι καταδικασμένοι σε θάνατο περνούσαν την τελευταία τους νύχτα και το μέρος, αντίκρυ στην τάφρο, όπου τους πήγαιναν να τους κόψουν το κεφάλι. Σύρριζα στο Κάστρο, ακινητούσε πάνω στα νερά της τάφρου ένα σαπισμένο πλοιάριο. Είναι η βάρκα του Χάροντα που πήγαινε τους ετοιμοθάνατους από το εκκλησάκι στον δήμειο. Ενώ, σκυμμένος πάνω από το τείχος, την κοίταζα, από τα τελματώδη νερά της τάφρου, τα γεμάτα ματωμένες ανταύγειες, ανέβαιναν θανατερές αναθυμιάσεις...».

Μία καλή εποχή για να δούμε τι ακριβώς συμβαίνει, είναι πιστεύω η λογοτεχνία μας. Για αυτό τον λόγο παράθεσα το παραπάνω απόσπασμα του Κώστα Ουράνη.

Κατά το χρονικό διάστημα που χρησιμοποιήθηκε το Κάστρο για φυλακή βαρυποινιτών, γεννήθηκαν θρύλοι για Αράπη, ότι λουφάζει μέσα στο Κάστρο, για στοιχειά κ.α.

Ο Φ.κόντογλου περιγράφοντας το Κάστρο αναφέρει : «Το Κάστρο που είναι χτισμένο απάνω στον Μοριά δεν είναι θεωρητικό, επειδή είναι χτισμένο σε ένα κάβο χαμηλό, στο ίσο της θάλασσας. Στα αρχαία χρόνια αυτόν τον κάβο τον λένε Ρίον, μα και σήμερα Ρίο τον λένε. Ρίο θα πει μύτη, μύτικας, γιατί στα αρχαία ρις θα πει μύτη... ».

Ο Ι.Μ.Παναγιωτόπουλος στο δοκίμιό του «Στυγνή Μόνωση», παρομοιάζει το σημερινό άνθρωπο με μεσαιωνικό κάστρο και συγκεκριμένα λέει : «Η εσωτερική ύπαρξη του ανθρώπου έχει καταντήσει μεσαιωνικό κάστρο. Δεν υπάρχουν παρά πολεμίστρες για να τοποθετείς το όπλο σου και να σημαδεύεις και να σκοτωθείς».

Το κάστρο του Ρίου σήμερα δεν εντυπωσιάζει γιατί είναι το εσωτερικό του εγκαταλειμμένο και η αυλή του πένθιμη. Η πολεμική του ψυχή τόχει εγκαταλείψει από τότε που το πρόσβαλε η φυλάκιση ληστών και δολοφόνων και που μολύνθηκε με μια μαύρη αχλύ ζόφου.

Ο Κ. Ουράνης λέγει : «Έτσι πέτρινο, βαρύ και κατάμονο στο βάθος του ταραγμένου κόλπου, το Κάστρο του Ρίου είχε κάτι το εφιαλτικό και θύμιζε τα λοιμοκαθατήρια, από τα οποία περνάει μακριά και με φρίκη η ζωή».

Μελαγχολία και θλίψη γεννάει στην ψυχή του επισκέπτη το Κάστρο του Ρίου και μόνο από τις επάλξεις του μπορεί κανείς να αντικρίσει το απέναντι κάστρο του Αντιρρίου, τα βουνά της Ρούμελης και να ακούσει τον παφλασμό των κυμάτων που χτυπούν στα τείχη, και έτσι να ξεφύγει για λίγο από το ζοφερό αυτό Κάστρο.

Το Ρίο σήμερα είναι σημαντικός συγκοινωνιακός κόμβος. Από το 1947 λειτουργεί πυκνή συγκοινωνία με πορθμεία προς το Αντίρριο της Ακαρνανίας και εξυπηρετεί τη συγκοινωνία με την Στερεά Ελλάδα και την Ήπειρο.

Το 1977 πραγματοποιήθηκε διεθνές συνέδριο για την ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου και εκδόθηκαν τα πρακτικά του πολυγραφημένα.

Σήμερα το Ρίο είναι το πρώτο θέρετρο των Πατρών και σε αυτό συντέλεσε και το ξηρό του κλήμα.

Η δημιουργία της κοινωνίας του Ρίου άρχισε μετά την απελευθέρωση της χώρα μας από τους Τούρκους.

Οι πρώτοι συνοικισμοί που δημιουργήθηκαν είναι : ο Άγιος Γεώργιος και τα Ζαϊμέϊκα. Ο πρώτος κατοικείται από κατοίκους που κατάγονται από την Ζαρούχλα, ο δεύτερος από κατοίκους που προέρχονται από την Βαρβάρα. Ο συνοικισμός Άγιος Γεώργιος ονομάστηκε από το όνομα της Εκκλησίας, που έχτισαν με προσωπική εργασία.

Το 1884 ιδρύεται ο σιδηροδρομικός σταθμός του Ρίου και τότε παρουσιάζεται και δημιουργείται ο τρίτος συνοικισμός του Ρίου, ο οικισμός του σιδηροδρομικού σταθμού. Ο συνοικισμός αυτός σημειώνει μεγάλη ανάπτυξη και αποβαίνει το κέντρο της ευρύτερης περιοχής του Ρίου.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή (1922) δημιουργείται τέταρτος συνοικισμός από πρόσφυγες που ήρθαν από την Σμύρνη και τον Πόντο. Ο συνοικισμός αυτός αποτελείται από είκοσι πέντε οικογένειες και η πολιτεία παραχώρησε σε κάθε οικογένεια αγροτικό κλήρο δεκαπέντε περίπου στρέμματα. Οι κλήροι που παραχωρήθηκαν ήταν βαλτώδεις, όμως οι πρόσφυγες με την εργατικότητα τους, τους μετέβαλαν σε γη της επαγγελίας. Ο συνοικισμός αυτός ονομάστηκε Προσφυγικά.

Με την λήξη του δεύτερου παγκοσμίου εμφανίζεται και πέμπτος συνοικισμός, ο παραθαλάσσιος. Σε αυτόν ανεγείρονται πολυτελείς επαύλεις, άλλες κοντά στην θάλασσα και άλλες λίγα μέτρα πιο πάνω από αυτή. Σε αυτό τον συνοικισμό, άλλες οικογένειες μένουν μόνιμα και άλλες μόνο παραθερίζουν. Οι κάτοικοι αυτοί αποτελούν το νέο Ρίο.

Ένας έκτος συνοικισμός δημιουργήθηκε τα τελευταία χρόνια από τους κατοίκους του χωριού Πιτίτσα, λόγω κατολισθήσεως του χωριού τους, και ονομάζεται Πιτιτσάνικα . Εγκαταστάθηκαν στο μεγάλο κτήμα του Ζωγράφου, το οποίο απαλλοτριώθηκε από το κράτος.

Σήμερα το Ρίο σφύζει από ζωή και συνεχώς εξελίσσεται. Διαθέτει τέσσερα ξενοδοχεία, κάμπινγκ, εξάιρετα εστιατόρια, λειτουργεί Γυμνάσιο και Λύκειο και βρίσκεται πολύ κοντά στο Πανεπιστήμιο. Όλα αυτά προοιωνίζουν μεγάλη ανάπτυξη του Ρίου.

5.2 Το Χαμάμ.

Το χαμάμ που πρωτοεμφανίστηκε στη Συρία στις αρχές του 8^{ου} αιώνα, ήταν οι ρωμαϊκές «θέρμες» σε απλούστερη μορφή και προσαρμοσμένες στη μουσουλμανική ζωή.

Ήταν κτίσματα για την εκπλήρωση των επιταγών της υγιεινής, που ήταν συνυφασμένη με τους ορισμούς της θρησκείας των μουσουλμάνων, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να πλένονται συχνά και μάλιστα με τρεχούμενο νερό. Τα Χαμάμ, που μπορούσαν να θεωρηθούν σαν κέντρα αστικής ζωής, γειτόνευαν συνήθως με τα τζαμιά, τα κέντρα θρησκευτικής ζωής.

Τα Χαμάμ της Πάτρας βρίσκεται στην οδό Μπουκαούρη 29 στην Άνω Πόλη, κοντά στο Κάστρο. Το κτίριο κτίστηκε πριν από 500 χρόνια (γύρω στα 1500) και από τότε λειτουργούν σε αυτό το Χαμάμ (Τούρκικα θερμόλουτρα) συνεχώς, με μικρές μόνο διακοπές.

Χαμάμ οξιάς, Αττική.

Το Χαμάμ της Πάτρας είναι το μοναδικό που λειτουργεί σήμερα στην Ελλάδα και με ένα όμοιο στο Παρίσι είναι τα μοναδικά που απέμειναν στην Ευρώπη. Το παλιό κτίριο του Χαμάμ της Πάτρας (ανακαινισμένο πρόσφατα) με τους διαδρόμους, που οδηγούν στις θολωτές, επενδυμένες με μάρμαρο, αίθουσες, τους αρχιτεκτονικούς θόλους, που το πάνω τμήμα τους είναι διάτρητο για να εξασφαλίζει τον φωτισμό και τον εξαερισμό, τα καγκελόφραχτα αψιδωτά παράθυρα, τους πέτρινους τοίχους, έχει κριθεί διατηρητέο.

Πολλοί Πατρινοί όλων των ηλικιών, άντρες και γυναίκες, και κάποιοι ξένοι περαστικοί από την πόλη, επισκέπτονται το Χαμάμ και απολαμβάνουν μια διαδικασία για την υγεία και την καθαριότητα, με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο χώρο, όπως πριν από πέντε αιώνες.

Στη πρώτη φάση της διαδικασίας (βαρύ χαμάμ-θερμοκρασία 43ο C') οι επισκέπτες κάθονται 20 λεπτά, μέχρι να γίνει η εφίδρωση. Μετά ακολουθεί η φάση του ελαφριού χαμάμ στις παραδοσιακές «γούρνες» (39ο C'), όπου οι λουόμενοι πλένονται. Οποιος θέλει μπορεί αντί τις «γούρνες» να προτιμήσει για πλύσιμο τα ντους με το χλιαρό νερό. Τα αποτελέσματα του Χαμάμ είναι ευεργετικά για τον οργανισμό.

Τα Χαμάμ λειτουργούν από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Ιούλιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

6.1 Οι Ιεροί ναοί του Πολιούχου Απόστολου Ανδρέα

Κοντά στη θάλασσα, στο χώρο μεταξύ των οδών Τριών Ναυάρχων και Παπαφλέσσα, βρίσκονται οι δύο Ναοί (παλιός και νέος) του Πολιούχου της Πάτρας Αποστόλου Ανδρέα, προσκύνημα Πανελλήνιο και Πανορθόδοξο. Η περιοχή των Ναών στους βυζαντινούς χρόνους ονομαζόταν «Σχολείο του Απόστολου Ανδρέα».

Ο παλιός Ναός, ρυθμού βασιλικής, έργο του αρχιτέκτονα Λύσανδρου Καυταντζόγλου, κτίστηκε στα χρόνια 1836-1843. Πριν υπήρχε εκεί ο άλλος ναός, ο οποίος κτίστηκε μετά την οριστική επικράτηση του χριστιανικού (μάλλον την περίοδο του 5^{ου} αιώνα), πάνω στα ερείπια του αρχαίου ναού της Δήμητρας και στη θέση που μαρτύρησε ο Απόστολος Ανδρέας. Ο παραλιακός αυτός ναός είχε ρυθμό βασιλικής και ήταν «έργο πολυτελές και εκλαμπρόν των χριστιανών αυτοκρατόρων», όπως αναφέρεται. Για ασφάλεια από τους πειρατές, ο ναός είχε οχυρωματικό τείχος, με πύργους στις γωνιές του, και ήταν ορατός από μεγάλη απόσταση. Ίσως αυτή η οχύρωση να αποτελούσε και το *φρούριο της Πάτρας*, του οποίου τα ερείπια βρίσκονται κάτω από το σημερινό έδαφος.

Στον πρώτο αυτό ναό, που δημιουργήθηκε μέχρι το 1770 (αφού πολλές φορές καταστράφηκε, κύρια από τους σεισμούς: 1664, 1714, 1769), προσκύνησε ο Βασίλειος (9^{ος} αιώνας), αργότερα αυτοκράτορας του Βυζαντίου, και ο Κων. Παλαιολόγος, όταν το 1429 μπήκε ελευθερωτής στην Πάτρα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχε μετατραπεί σε τέμενος, διατηρώντας, όμως το όνομα του Αγίου Ανδρέα.

Ο ιταλός λόγιος και περιηγητής Πιτσικόλλι Κυριακός ο Αγκωνίτης, που θεωρείται ως ο μεσαιωνικός Πausανίας, περιγράφει πως στο πρώτο του ταξίδι στην Ελλάδα επισκέφτηκε στην Πάτρα, στις 27 Φεβρουαρίου 1436, και είδε κοντά στο ναό του Απ. Ανδρέα έναν υπό-

γειο διάδρομο με καμάρες και θόλο, όπου βρίσκονται και πηγή με άγιασμα (σημερινό πηγάδι Αγ. Ανδρέα).

Ο Άγγλος περιηγητής Γεώργ. Ουέλερ, που το 1676 επισκέφτηκε την Ελλάδα, αναφέρει πως βρήκε τον ναό σχεδόν ερειπωμένο (ίσως από τον σεισμό του 1664).

Το Κτιτορικό του Μεγάλου Σπηλαίου αναφέρει ότι στην θέση του ναού βρέθηκε μαρμαρόστρωτο δάπεδο με τον δικέφαλο αετό.

Τετράγωνη λίθινη πλάκα, μάλλον εποχής Παλαιολόγων, με ανάγλυφη παράσταση γοργόνας και δικέφαλου αετού, βρέθηκε στο ναό (σήμερα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας). Στις τέσσερις πλευρές της πλάκας υπάρχει η ελληνική επιγραφή: «*Ο Άγιος Ανδρέας επέτα εις τα ουράνια ώσαν αετός εις τα ύψη και έβλεπε καθαρά το κάλλος του Θεού το αμήχανον*».

Άγιος Κιπριός Ναιος

Ερείπια του κατεστραμμένου αυτού ναού (ανατολικό τοίχος ιερού) σώζοντας ως τις αρχές του 1800 και χρησιμοποιούνταν σαν στάβλος. Τούτο βεβαιώνεται από γκραβούρα του χαρακτή W. Miller, η οποία βασίζεται σε σχέδιο του περιηγητή W. Williams.

Οι προσπάθειες των Πατρινών να ξαναχτίσουν τον κατεστραμμένο από τους Τουρκαλβανούς (1770) ναό δεν καρποφόρησαν, γιατί ποτέ δεν τους δόθηκε η σχετική άδεια. Η σφοδρή, όμως επιθυμία τους να λατρεύουν τον Απόστολο Ανδρέα στον τόπο του μαρτυρίου Του, τους οδήγησε στην κατασκευή μικρού πρόχειρου ναού με καλαμμένα στέγη, που σκεπαζόταν από σπασμένα κεραμίδια. Αυτόν τον πρόχειρο ναό βρήκε το 1828 ο περιηγητής Mangøart.

Ο σημερινός παλιός Ναός, ήταν καθεδρικός ναός της Πάτρας στα χρόνια 1845-1856. Θαύμα χριστιανικής τέχνης οι ολόσωμες εικόνες της οροφής του (Πατριάρχες, σκηνές από την Βίβλο, Πατέρες), έργα του μεγάλου αγιογράφου, πολιτικού και θεατρικού συγγραφέα, Δημήτρη Χατζηασλάνη, γνωστού ως Βυζάντιου, και ο ασημένιος πολυέλαιος, που κρέμεται στη μέση του Ναού, έργο του Σπ. Παπαμόσχου. Στο Ναό φυλάσσονται τα Άγια Λείψανα του Πρωτόκλητου (τμήμα δακτύλου και τμήμα χεριού), ενώ δεξιά και μπροστά στον Κυρίως ναό, κοντά στο Άγιο Βήμα, βρίσκεται ο μαρμάρινος Τάφος του Αποστόλου.

6.2 Νέος Ναός

Ο νέος μεγαλόπρεπος Ναός, ρυθμού βυζαντινού, χυτός από τα θεμέλια ως την κορυφή από σιδηροπαγές σκυροκονίαμα, υψώνεται, πλάι στον παλιό, στολίδι λαμπρό της Πάτρας και προσκύνημα ιερό των κατοίκων της. Τα αρχικά σχέδια του Ναού ήταν του Γάλλου Αιμίλιου Ρομπέρ (διαγωνισμός 1902), τα οποία τροποποιήθηκαν, μετά το 1945, για να πάρει ο Ναός βυζαντινό χαρακτήρα.

Ο θεμέλιος λίθος μπήκε την 1^η Ιουνίου 1908 από τον βασιλιά Γεώργιο Α' και την άνοιξη του 1910 τελείωσε η κατασκευή των θεμελίων. Την επίβλεψη των εργασιών ανέγερσης είχε ο αρχιτέκτονας Αναστάσιος Μεταξάς και μετά το θάνατο του (1937) ο αρχιτέκτονας Γεώργιος Νομικός.

Τα εγκαίνια του Ναού έγιναν στις 26 Σεπτεμβρίου 1974, ημέρα εορτής ανακομιδής της τιμίας Κάρας του Απόστόλου Ανδρέα. Στη μεγάλη καθυστέρηση ολοκλήρωσης του έργου (66 χρόνια, 3 μήνες και 25 ημέρες –από θεμέλιο λίθο μέχρι εγκαίνια) έπαιξαν σημαντικό ρόλο οι πόλεμοι (Βαλκανικοί, δύο Παγκόσμιοι), οι πολύχρονες εσωτερικές ανωμαλίες και οι οικονομικές δυσχέρειες.

Νέος Μεγαλόπρεπος Ναός

Ο νέος Ναός του Πρωτόκλητου Απόστολου Ανδρέα είναι ο μεγαλύτερος και καλλιτεχνικότερος ναός των Βαλκανίων και ένας από τους μεγαλύτερους της Ευρώπης. Εσωτερικά έχει μήκος 55 μ., πλάτος 43 και ύψος κεντρικού τρούλου, από το δάπεδο, 46 μ. Στον μεγάλο χώρο του μπορούν άνετα να εκκλησιαστούν 5.500 άτομα.

Ο κεντρικός μεγάλος τρούλος, με τον πεντάμετρο επίχρυσο σταυρό του, και οι δώδεκα μικρότεροι ολόγυρα –όλοι χαλκοσκεπείς- (συμβολίζουν τον Χριστό και τους δώδεκα μαθητές Του), τα μεγάλα και τα μικρά τόξα, τα πολλά παράθυρα, οι σκαλιστές μαρμάρινες κολόνες των τρούλων και των λοιπών εξωτερικών χώρων, το πλούσιο αρχιτεκτονικό σχήμα με της πολλές γωνίες, δίνουν μια ανεπανάληπτη εξωτερική όψη στο Ναό. Κι όλη αυτή η θαυμάσια όψη κάνει τον επισκέπτη, κύρια αυτόν που αντικρίζει τον Ναό για πρώτη φορά, να στέκει και να παρατηρεί με κατάπληξη αυτό το χριστιανικό μεγαλούργημα. Κι όταν θα μπει στο εσωτερικό του, η κατάπληξή του θα πολλαπλασιαστεί και η ψυχή του θα φτερουγίσει από χαρά. Το εσωτερικό του σχήμα του Ναού, το μέγεθος του χώρου του, τα πολλά σκαλιστά μάρμαρα του τέμπλου, του άμβωνα, του δεσποτικού θρόνου κ.λπ. Ο μεγάλος ασημένιος επιτάφιος στην αριστερή γωνία του Ναού, κοντά στο τέμπλο, με τις ανάγλυφες σκηνές από το Πάθος, την Ανάσταση και την προσευχή του Κυρίου στο όρος των Ελαιών. Οι κολόνες με τα μαρμάρινα σκαλιστά λευκά κεφαλοκολόνα. Τα πολύχρωμα παράθυρα. Τα ψηφιδωτά του κεντρικού δαπέδου, φτιαγμένα από χρωματιστά κομμάτια μαρμάρου, που απεικονίζουν τον Δικέφαλο αετό περιτριγυρισμένο από χριστιανικά σύμβολα. Το ύψος του κεντρικού τρούλου με τα 20 μεγάλα παράθυρα και την μεγάλη εικόνα του Ιησού, που υποβαστάζεται από τέσσερις αγγέλους, ανάμεσα στους οποίους υπάρχουν οι εικόνες της Παναγίας, του Αγίου Ανδρέα, του Αγ. Νικοδήμου και του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου. Η Παναγία η Πλατυτέρα, στην κόγχη του Ιερού, με την πανοραματική απεικόνιση της Πάτρας «υπό την σκέπην Της». Η υπόλοιπη αγιογράφηση των τοίχων, από την οποία ξεχωρίζουν οι σκηνές από την δημιουργία (κάτω από τα παράθυρα του τρούλου) και οι σκηνές από την γέννηση, την σταύρω-

ση, την κάθοδο στον Άδη, την μεταμόρφωση του Κυρίου (στους χώρους που δημιουργούν τα μεγάλα τόξα), έργα του ζωγράφου Ιωάννη Καρούσου. Οι τέσσερις Ευαγγελιστές στις βάσεις των μεγάλων τόξων 2,5 μ. περίπου από το δάπεδο, έργα ψηφιδωτά του καλλιτέχνη Σωτήρη Βορβόγλη. Ο μεγάλος, με τρία διαζώματα, ξυλόγλυπτος πολυέλαιος, μοναδικός στον κόσμο σε μέγεθος και διακόσμηση, έργο του Θεοφάνη Νομικού. Όλα αυτά τα αρχιτεκτονικά και καλλιτεχνικά δημιουργήματα, κι όσα δεν αναφέρονται εδώ, είναι που πολλαπλασιάζουν την έκπληξη του επισκέπτη-προσκυνητή και τον γεμίζουν χαρά και αγαλλίαση.

Κάποια άλλα ανεκτίμητα «στολίδια» του Ναού, θησαυροί της Πατρικής Εκκλησία, της Χριστιανοσύνης ολόκληρης ιερά προσκυνήματα, η Τίμια Κάρα και ο Τίμιος Σταυρός του Αποστόλου Ανδρέα, που φυλάσσονται στην δεξιά γωνία, κοντά στο τέμπλο, αυτά κι αν είναι που θα δώσουν στον προσκυνητή αγαλλίαση ψυχής και φόβο θεού.

6.2.1 Οικονομική Συνεισφορά του Ιερού Ναού

Ο Άγιος Ανδρέας είναι ένα μνημείο με τεράστια πολιτιστική σημασία για την πόλη της Πάτρας και την Ορθόδοξη κληρονομιά μας. Παράλληλα όμως είναι και ένας πόλος έλξης που προσελκύει κάθε χρόνο χιλιάδες επισκέπτες και προσκυνητές.

Συνεπώς η οικονομική συνεισφορά του μνημείου στην Πόλη των Πατρών είναι πολύ σημαντική. Στους παρακάτω πίνακες θα δούμε κάποια στοιχεία που δίνουν μία εικόνα για τον αριθμό των επισκεπτών-προσκυνητών καθώς και τα έσοδα τόσο του Ναού όσο και της Πόλης από αυτούς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1

ΕΤΟΣ	1998	1999	2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	850000	930000	900000
ΕΣΟΔΑ ΑΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ (ΔΡΧ.)	500	500	500
ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ	425.000.000	465.000.000	450.000.000

Για τον υπολογισμό των εσόδων της τριετίας λόγω έλλειψης επίσημων στοιχείων κάναμε την παραδοχή ότι κάθε επισκέπτης αφήνει στον Ναό κατά μέσο όρο 500 Δρχ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2

ΕΤΟΣ	1998	1999	2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	850000	930000	900000
ΕΣΟΔΑ ΑΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ (ΔΡΧ.)	4000	4000	4000
ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ	3.400.000.000	3.720.000.000	3.600.000.000

Στον παραπάνω πίνακα βλέπουμε τα έσοδα που αποκομίζουν οι Πατρινοί επαγγελματίες από τους επισκέπτες οι οποίοι είναι περαστικοί και δεν διανυκτερεύουν στην Πάτρα.

Για τον υπολογισμό του ποσού των 4000 Δρχ. έχουμε λάβει υπόψη μας τον μέσο όρο των χρημάτων που θα χαλάσει ένας περαστικός επισκέπτης για τον καφέ του, για πρόχειρο φαγητό καθώς και ίσως για ένα ενθύμιο από την Πάτρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3

ΕΤΟΣ	1998	1999	2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ	283.000	310.000	300.000
ΕΞΟΔΑ ΔΙΑΜΟΝΗΣ (Δρχ.)	15.000	15.000	15.000
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	4.245.000.000	4.650.000.000	4.500.000.000

Στον πίνακα 6.3 υποθέσαμε ότι το ένα τρίτο (1/3) των συνολικών επισκεπτών-προσκυνητών διανυκτερεύουν στην Πόλη μας, οπότε με ένα μέσο όρο 15.000 Δρχ. ανά άτομο έχουμε τα παραπάνω έσοδα για τον εμπορικό και επιχειρηματικό κόσμο της Πάτρας.

Τα παραπάνω ποσά τα οποία είναι βεβαίως ιδιαιτέρως σημαντικά, απεικονίζουν με προσέγγιση μόνο τα έσοδα και τα οφέλη της Πάτρας από τον Άγιο Ανδρέα. Στα παραπάνω ποσά θα πρέπει να προστεθεί μία σειρά από επαγγελματίες οι οποίοι επωφελούνται από τους επισκέπτες και των οποίων τα έσοδα δεν είναι εύκολο να υπολογιστούν. Τέτοιοι είναι οι : ιδιοκτήτες πρατηρίων βενζίνης, περίπτερα, εστιατόρια, κέντρα διασκέδασης κ.λ.

6.3 Το Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ»

Εκατόν τριάντα χρόνια από σήμερα (2001) υψώνεται στην πλατεία Γεωργίου Α' το μεγαλόπρεπο Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ», φτιαγμένο σε οικόπεδο που παραχώρησε στο Δήμο το Υπουργείο Οικονομικών και στο χώρο όπου είχε τοποθετήσει το θέατρο ο Σταμάτης Βούλγαρης, όταν το 1829 χάραξε το πολεοδομικό σχέδιο της καινούριας Κάτω πόλης. Τα σχέδια του Θεάτρου «ΑΠΟΛΛΩΝ» ήταν του Γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ.

Την απόφαση για την οικοδόμηση του Δημοτικού Θεάτρου πήραν οι έμποροι της Πάτρας (Έλληνες και ξένοι), με πρώτο τον Γερμανό Αμβουργκερ, οι οποίοι δημιούργησαν, για αυτόν τον σκοπό, μετοχική εταιρία και εξέδωσαν μετοχές, αξίας 200 δρχ. η καθεμία. Ο θεμέλιος λίθος του Δημοτικού Θεάτρου μπήκε στις 11 Φεβρουαρίου 1871 και μέσα στο 1872 η κατασκευή του ήταν έτοιμη. Κόστισε 148.542 παλιές δραχμές, και στο κόστος αυτό ο Δήμος συμμετείχε με ποσοστό 33,61%, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό άνηκε στους εμπόρους, οι οποίοι είχαν και την διοίκηση του θεάτρου.

Το Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ», αυτή η μικρογραφία της «Σκάλας του Μιλάνου», είναι το αρχαιότερο από τα σωζόμενα κλειστά θέατρα των νεότερων χρόνων και ένα από τα θέατρα όπερας στην Ευρώπη (προηγήθηκαν: το Παρίσι (1860), η Βαρκελώνη (1862), η Βιέννη και Δρέσδη (1869), ενώ ακολούθησε το Παλέρμο (1875).

Ανακαινισμένο ως τώρα τρεις φορές (1899, 1956, 1970), διαθέτει τρεις σειρές θεωρείων επενδυμένες με βελούδο, γαλαρία, υπερώο και πλατεία. 340 θεατές μπορούν να παρακολουθήσουν με άνεση διάφορες παραστάσεις, που δίνονται σε αυτό.

Από τον ίδιο χρόνο της κατασκευής άρχισαν και οι παραστάσεις μελοδράματος. Πρωτοπαρουσιάστηκε το μελόδραμα «Χορός μεταμφιεσμένων» του Βέρντι και ακολούθησαν (στην ίδια θεατρική περίοδο 1872-1873) «Μάκβεθ» και «Ριγολέτος» του Βέρντι, «Crispino e la Comaze» του Ρίτσι, «Πιπέλε» του Ντε Φεράρι και «Φροσύνη» του Καρρέρ.

Μέχρι το 1900 συνεχίστηκαν οι παραστάσεις μελοδράματος μεγάλων συνθετών (Βέρντι, Ρίτσι, Καρρέρ, Ντονιτσέτι, Απολλόνι, Μαρκέτι, Πατσίνι, Πετρέλα, Λεκόκ, Γκούνο, Πλάνκετ, Ουζίλιο, Σούπε, Βαλλέντε, Μπιζέ, Μασκάνι). Από τα μελοδράματα αναφέρω, ενδεικτικά, τα εξής : «Μάρκος Μπότσαρης», «Σαπφώ», Ιόνη», «Φάουστ», «Ισχύς της ειμαρμένης», «Οι κώδωνες της Κορνεβίλης», «Τραβιάτα», «Οθέλος».

Δεν ήταν μόνο μελοδράματα η παραστάσεις στο Δημοτικό Θέατρο, την παραπάνω περίοδο (1872-1900). Δόθηκαν και παραστάσεις στο όπερας και οπερέτας. Συγκεκριμένα, στη θεατρική περίοδο 1883-1884 (Σεπτέμβριος), παρουσιάστηκε η κωμική όπερα «Ο Λεπλεπιτζής Χορ-Χορ Αγάς» του Αρμένιου συνθέτη Τιγκράν Τσουχατζιάν, από τον θίασο του Σ. Μπενλιάν, ενώ την άνοιξη του 1888 ο γαλλικός θίασος οπερέτας του Lassale, που ήρθε από την Αθήνα, παρουσίασε τρία έργα του Λεκόκ, ένα του Πλανκέτ και ένα του Ερβέ.

Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ» (εξωτ.άποψη)

Στην περίοδο 1901-1922 συνεχίστηκαν οι παραστάσεις μελοδράματος (κύρια ελληνικού) και οπερέτας (Λαυράγκας, Παπαϊωάννου, Καστελλάνο, Παντόπουλος, Λαουτάρη ...), ενώ παρουσιάστηκαν μεγάλοι ελληνικοί θιάσοι (Κοτοπούλη, Μυράτ, Κυβέλη, Μουστάκα, Πλέσσα), επιθεωρήσεις (π.χ. η πατρινή επιθεώρηση Ν. Αθανασίου και Τ. Τουρνά) και δόθηκαν αποκριάτικοι χοροί (πρώτος χορός μπάλμασκέ του Συλλόγου κουρέων 21-02-1908).

Τα μελοδράματα και οι οπερέτες δεν είχαν, την περίοδο αυτή, τον συχνό ρυθμό της προηγούμενης περιόδου. Και ενώ τα μελοδράματα φαίνεται να σταματούν το 1912 (Ιταλικό μελόδραμα του Καστελλάνο), οι οπερέτες συνεχίστηκαν μέχρι και το 1918 (ελληνική οπερέτα Παντόπουλου-Λαουτέρη).

Από το 1925, με την έναρξη των «Μπουρμπουλιών» (παιδικά στην αρχή), αλλά και με την διεξαγωγή των χοροεσπερίδων (είχαν αρχίσει από το 1908) το Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ» αποτελεί την ζωντανή καρδιά του Πατρινού Καρναβαλιού. Η όμορφη αίθουσά του θα φιλοξενήσει και διάφορους αθηναϊκούς θιάσους καθώς και εκδηλώσεις συλλόγων και άλλων φορέων, μουσικές παραστάσεις (π.χ. το 1967 τραγούδησε ο διάσημος Ντομένικο Μοντούνιο), βραδιές ποίησης, διαλέξεις, κ.λπ.

Κατά την διάρκεια των ετών 1977-1985 στο Δημοτικό Θέατρο γινόταν ο χορός του «Κρυμμένου Θησαυρού», την τελευταία Κυριακή του Καρναβαλιού.

Από το 1988 το Δημοτικό Θέατρο Πάτρας ξαναβρίσκει τον πραγματικό του ρυθμό, με την δημιουργία μόνιμης θεατρικής επαγγελματικής στέγης, φέρει την επωνυμία Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.) Πάτρας. Αυτό το ζωντανό κύτταρο πολιτιστικής δημιουργίας, παρουσίασε και παρουσιάζει με μεγάλη επιτυχία στο Δημοτικό Θέατρο, σπουδαία θεατρικά έργα και θεατρικά αναλόγια, Ελλήνων και ξένων συγγραφέων. Πρώτο θεατρικό έργο, που παρουσίασε ήταν «Οι μικροαστοί» του Μαξίμ Γκόρκι (προηγήθηκε «Ο Πρωτέας» του πώλ Κλωντέλ στο Κάστρο Πάτρας -καλοκαίρι 1988-, στα

πλαίσια του Διεθνούς Φεστιβάλ Πάτρας), ενώ πρώτο θεατρικό αναλόγιο ήταν το «Χαιρετίσματα από την Μπέρτα», του Τένεση Ουίλιαμς.

Στις επόμενες θεατρικές περιόδους (κάθε θεατρική περίοδος αρχίζει τον Οκτώβριο και τελειώνει τον Μάιο –το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Πάτρας διακόπτει στην περίοδο Καρναβαλιού) και ως το τέλος του 1997, Παρουσιάστηκαν, με απόλυτη επιτυχία δεκάδες έργα ξένων και Ελλήνων θεατρικών συγγραφέων, ορισμένοι από αυτούς είναι οι εξής : Γουίλιαμ Σαίξπηρ, Κάρλο Γκολντόνι, Μπερτολτ Μπρέχτ, Στήβεν Μπέρκοφ, Μπέν Τζόνσον, Αριστοφάνη, Ξένιας Καλογεροπούλου κ.α.

Στο Δημοτικό Θέατρο «ΑΠΟΛΛΩΝ», πέρα από τις θεατρικές παραστάσεις του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., οργανώνονταν, κατά διαστήματα από φορείς της πόλης, διάφορες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και στην περίοδο του Καρναβαλιού δίνονται χοροί μεταμφιεσμένων, τα γνωστά «Μπουρμπούλια» .

Από τον εξώστη του θεάτρου έχουν δοθεί ομιλίες πολιτικών αρχηγών και υποψηφίων Δημάρχων.

6.3.1 Θέατρο Απόλλων – Οικονομικά στοιχεία

Το θέατρο του Απόλλωνα είναι ένα από τα λίγα πολιτιστικά μνημεία της Πάτρας που διατηρούν αμείωτη την συνεισφορά τους και παραμένουν ενεργοί συμμετέχοντες στα καλλιτεχνικά δρώμενα της πόλης από την κατασκευή του μέχρι και σήμερα.

Στο θέατρο Απόλλων δραστηριοποιούνται σήμερα πολλοί φορείς οι σημαντικότεροι από τους οποίους είναι: α) Το δημοτικό θέατρο του δήμου της Πάτρας (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ), β) η ΔΕΠΑΠ, γ) το Ωδείο Πατρών.

Στην συνέχεια σας παρουσιάζουμε κάποια στοιχεία για την δραστηριότητα του θεάτρου κατά την τριετία 1998-2001.

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ	ΕΣΟΔΑ
1998-99	75	11.500	25,300,000
1999-00	82	12.000	37,200,000
2000-01	119	26.897	55,200,000

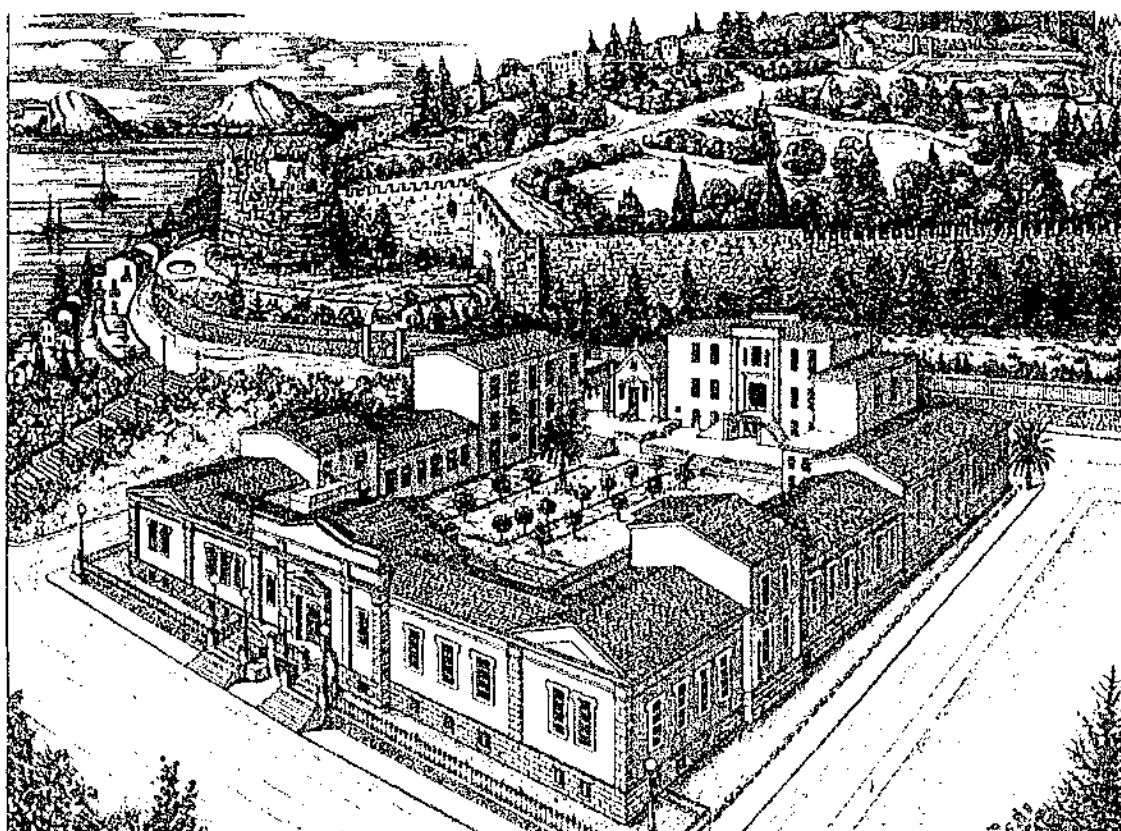
Το 1998 πραγματοποιήθηκαν από το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ 5 θεατρικές παραγωγές, το 1999 9 παραγωγές, ενώ το 2000 έγιναν 10 θεατρικές παραγωγές.

Όπως μας δείχνουν και τα στοιχεία το θεατρικό κοινό στην Πάτρα αυξάνεται κάθε χρόνο και έχει μια δυναμική παρουσία όπως επίσης και απαίτηση για συνεχώς περισσότερες και καλύτερες παραστάσεις και εκδηλώσεις.

6.4 Το παλιό Δημοτ. Νοσοκομείο (Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου)

Το νεοκλασικό κτίριο, όπου στεγαζόταν το παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο, βρίσκεται στην Άνω πόλη, κοντά στο νότιο τείχος του Κάστρου. Θεμελιώθηκε από τον Όθωνα στις 15-10-1857 σε οικόπεδο 3650 τ.μ. και σε σχέδιο του Δανού αρχιτέκτονα Ch. E. Hansen. Άρχισε να λειτουργεί το 1872, με την επωνυμία «Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών ο Άγιος Ανδρέας».

Το 1973 το Νοσοκομείο μεταφέρθηκε στο νέο κεντρικό συγκρότημα, όπου και σήμερα λειτουργεί με την ίδια επωνυμία, και το κτίριο εγκαταλείφθηκε.

Το Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου (παλιό Δημοτ. Νοσοκομείο). Στο βάθος το Κάστρο.

Το 1984, με απόφαση του εφετείου Πάτρας, το κτίριο του παλιού Νοσοκομείου παραχωρήθηκε στον Δήμο, ο οποίος άρχισε (1989) εργασίες αποκατάστασής του. Έχουν τελειώσει οι εργασίες εξωτερικών και εσωτερικών όψεων και έχει αποκατασταθεί πλήρως ένα τμήμα της βόρειας πτέρυγας, στο οποίο στεγάζονται (από τον Δεκέμβριο του 1992) οι υπηρεσίες του Πολιτιστικού Τομέα Δήμου Πατρέων.

Στις ανακαινιζόμενες αίθουσες Hansen (πρόσοψη κτιρίου), που θα τελειώσουν μέσα στο 1997, θα στεγαστεί μόνιμη συλλογή (παλαιά και νέα αποκτήματα), την αίθουσα περιοδικών εκθέσεων, την εικαστική βιβλιοθήκη, το τμήμα εκδόσεων, την εικαστική σχολή και τα παιδικά εργαστήρια που προβλέπεται να λειτουργήσουν. Στις υπόγειες αίθουσες Hansen προβλέπεται να λειτουργήσει το Μουσείο Ιστορίας της Ιατρικής και να στεγάσει το Μουσείο Τυπογραφίας με παλιές και νέες τυπογραφικές μηχανές.

6.5 Η Δημοτική Βιβλιοθήκη

Κέντρο της Πάτρας (Μαιζώνος και Δημ. Βότση), δίπλα από το Δημαρχείο, βρίσκεται το κτίριο στο οποίο στεγάζεται η Δημοτική Βιβλιοθήκη, μία από τις μεγαλύτερες της Χώρας. Ιδρύθηκε το 1908, όταν Δήμαρχος ήταν ο Δημ. Βότσης, και εγκαινιάστηκε το 1910. Πρωτοστεγάστηκε στο κτίριο του σημερινού διδακτηρίου Γούναρη-Καραϊσκάκη, στο οποίο έμεινε ως το 1926, που διέκοψε την λειτουργία της. Τότε τα βιβλία της (4617 τόμοι) μπήκαν σε κιβώτια και τοποθετήθηκαν στα υπόγεια της Δημαρχίας. Το 1944, λίγο πριν λήξει η Κατοχή, τα βιβλία μεταφέρθηκαν στο σπίτι του πρώην Δημάρχου Ιω. Βλάχου και από εκεί στο κτίριο όπου στεγάζεται σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο. Το 1947 (30 Νοεμβρίου), ημέρα της γιορτής του Πολιούχου Αποστόλου Ανδρέα, εγκαινιάστηκε η μεταπολεμική βιβλιοθήκη, επί Δημάρχου Θεόδωρου Ζαφειρόπουλου, με 18.200 τόμους. Στο κτίριο, που οι ενέργειες ανέγερσής του άρχισαν το 1933, στεγάζεται από το 1955 (εγκαίνια 20 Μαΐου 1957). Η Βιβλιοθήκη διαθέτει σήμερα 120.000 τόμους βιβλία και είναι όλοι δελτιογραφημένοι. Εκτός από τα βιβλία διαθέτει μεγάλο αριθμό περιοδικών, αρχείο πατρινών εφημερίδων, αρχεία διάφορων συμπολιτών, ιστορικά έγγραφα, πλούσια πινακοθήκη, φωτογραφικό αρχείο, γκραβούρες, τα σχέδια του Δημοτικού Θεάτρου Πάτρας, με υπογραφή του Τσίλλερ, κ.ά.

Σε ειδικό τμήμα της Βιβλιοθήκης φυλάσσονται βιβλία σπάνια και ανεκτίμητης αξίας, έκδοσης 1572 και μετά. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής: Ο πεντάτομος «Θησαυρός της ελληνικής γλώσσας» του Γάλλου Στέφανου Ερρίκου Β', που εκδόθηκε το 1572 και αποτελεί μνημείο σοφίας, και το «Πάντα σωζόμενα» του Αρχιμήδη, που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1615. Στο ίδιο τμήμα φυλάσσονται πολύτιμα έγγραφα και βιβλία με υπογραφές προσωπικοτήτων (π.χ. Κωστή Παλαμά, Γιάννη Βλαχογιάννη, Περικλή Γιαννόπουλο, Παν. Κανελλόπουλο, Στέφανου Θωμόπουλου, Γιάννη Ρίτσου, Μουσολίνι, κ.ά.).

Ένα μεγάλο μέρος των βιβλίων και των άλλων εντύπων της Δημοτικής Βιβλιοθήκης προέρχεται από δωρεές: του Δήμου Πατρέων, του Υπουργείου Πολιτισμού, του Υπουργείου Παιδείας, του Παναγιώ-

τη Κανελλόπουλου, του Δημ. Γούναρη, του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου, του Δημ. Μαξίμου, των Μιχ. Και Φωκίωνα Κόλλα, του Κώστα Τριαφαύλλου, κ.ά. Το 1976 δωρίθηκε, από την Αμερικάνικη Υπηρεσία Πληροφοριών, και η Αμερικάνικη Βιβλιοθήκη που λειτουργούσε στην Πάτρα από το 1947.

Η κεντρική μεγάλη αίθουσα της Βιβλιοθήκης (έχει και άλλες μικρότερες) χρησιμεύει και ως αναγνωστήριο.

Η Βιβλιοθήκη διαθέτει δανειστικό τμήμα λογοτεχνικών βιβλίων και δανειστικό τμήμα παιδικών βιβλίων (στο ισόγειο).

Έχει αρχίσει η μηχανογράφηση των βιβλίων. Το δανειστικό τμήμα λειτουργεί με το σύστημα αυτό.

Λημματοκή Βιβλιοθήκη στην οδό Παλαιού Φοίνικα, Πάτρα

Το 1993 επισκέφτηκαν τη Βιβλιοθήκη 30.000 αναγνώστες, το 1994 ο αριθμός των αναγνωστών μειώθηκε στις 20.000, το 1995 οι αναγνώστες ήταν 21.519, το 1996 ήταν 25.000, το 1997 ήταν 23.000 περίπου, και στην συνέχεια μέχρι το 2001 κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα επισκεπτών.

Στο ισόγειο της Βιβλιοθήκης λειτουργεί Δημοτική Πινακοθήκη, ενώ σε μικρή αίθουσα του ισογείου (γωνία Μαιζώνος και Βότση) στεγάζονται τα «Λαϊκά αναγνωστήρια», που ιδρύθηκαν το 1945 και διαθέτουν σήμερα περίπου 7.000 τόμους βιβλία, τα οποία δανείζονται στους αναγνώστες.

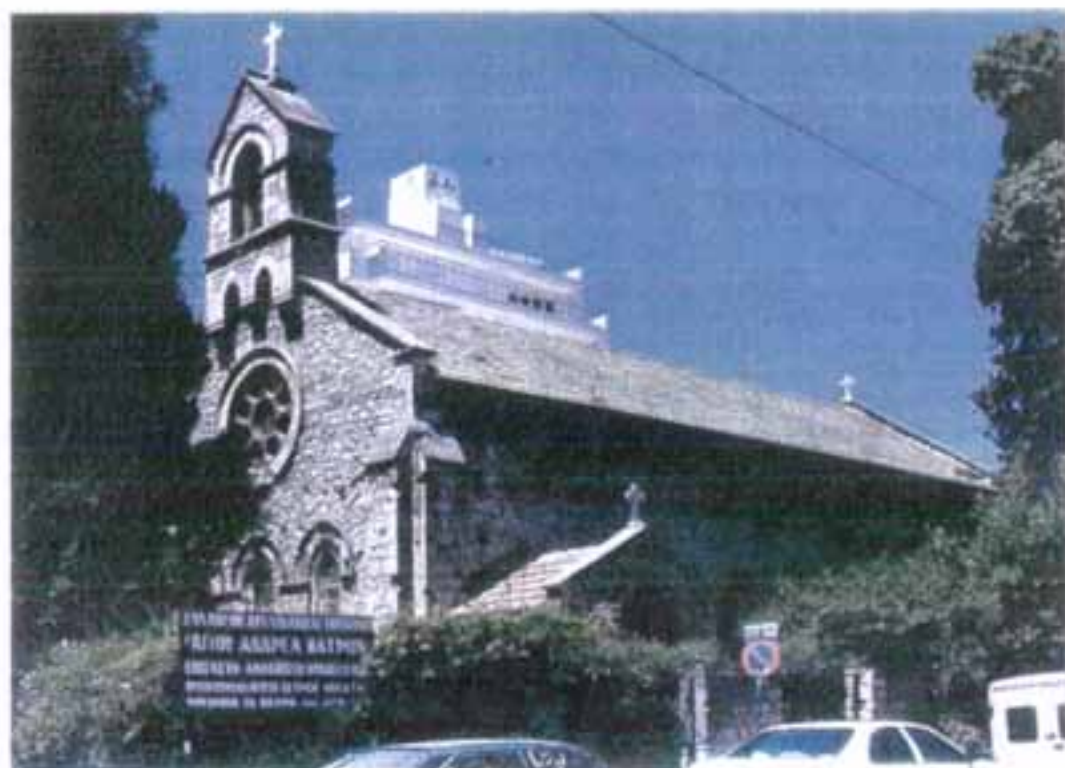
Αξίζει να σημειωθεί ότι, επί Τραϊνού υπάρχει στην Πάτρα αξιόλογη βιβλιοθήκη, την οποία επισκέφτηκε ο Λατίνος γραμματικός και κριτικός, Αύλος Γέλλιος.

6.6 Η Αγγλικανική Εκκλησία (Άγιος Ανδρέας)

Βρίσκεται στην διασταύρωση των οδών Αγ. Διονυσίου και Σατοβριάνδου, τριγυρισμένη από αιωνόβια κυπαρίσσια και ελιές. Θεμελιώθηκε το 1872, σε οικόπεδο που παραχώρησε η Ελληνική Κυβέρνηση στην Αγγλική προτεσταντική παροικία της Πάτρας, και τον θεμέλιο λίθο έβαλε ο αρχιεπίσκοπος Πάτρας Κύριλλος Β'. Το κτίσιμο του ναού (ξένος ο αρχιτέκτονας) τελείωσε το 1878.

Ο ρυθμός του ναού είναι νεο-γοτθικός, με χαρακτηριστικό στοιχείο την απλή και λιτή μορφολογία. Είναι κτισμένος με γρανιτένιες πέτρες που τις έφεραν με πλοία από την Σκοτία. Εντυπωσιάζουν τα τοξωτά οξυκόρυφα παράθυρα, το οξυκόρυφο καμπαναριό, η είσοδος με το θολωτό πρόπυλο, οι στενές αντηρίδες των γωνιών, η δίρριχτη στέγη...

Η εκκλησία θυμίζει πολύ την Αγγλικανική εκκλησία της Αθήνας, έργο του Σταμάτη Κλεάνθη (1838).

Μέχρι τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, που η βρετανική παροικία της Πάτρας ήταν μεγάλη, η εκκλησία λειτουργούσε κανονικά, αφού είχε δικό της μόνιμο ιερέα. Με την έναρξη του πολέμου οι Βρετανοί έφυγαν και η εκκλησία αφέθηκε σε θλιβερή κατάσταση (είχε πάθει ζημιές από τους ιταλικούς βομβαρδισμούς της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940).

Μετά τον πόλεμο η εκκλησία λειτουργούσε μία με δύο φορές τον χρόνο, αφού οι Βρετανοί που επέστρεψαν στην Πάτρα ήταν λίγοι και δεν μπορούσαν να έχουν μόνιμο ιερέα.

Σήμερα, που ο αριθμός των Βρετανών της Πάτρας αυξάνεται, η εκκλησία ξαναζωντανεύει.

Το 1989 η Αγγλόφωνη Κοινότητα χώρισε τον ναό σε δύο μέρη. Το ένα (ιερό) χρησιμοποιείται για προσκύνημα και τέλεση των μηνιαίων θείων λειτουργιών και το άλλο χρησιμοποιείται σαν εκπαιδευτικό κέντρο.

Επειδή το οικοδόμημα, παρόλο που φαίνεται γερό, παρουσιάζει επικίνδυνες φθορές (θρυμματίζεται το εσωτερικό του), η Κοινότητα της Αγγλικανικής Εκκλησίας της Πάτρας έχει αρχίσει εργασίες ανασύλωσης, με την στήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού και την βοήθεια των μελών της Κοινότητας.

Ο χώρος του Ναού έχει χρησιμοποιηθεί και ως χώρος εκθέσεων (ζωγραφικής, γλυπτικής) διάφορων πολιτιστικών φορέων της Πάτρας.

6.7 Το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο «Γλαύκος»

Σε όλη την διάρκεια του μεσοπολέμου, και αφού ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος ανέδειξε επιτακτικά την ανάγκη της ενεργειακής αυτονομίας της χώρας, το ζήτημα της αξιοποίησης των εγχώριων υδάτινων πόρων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας βρισκόταν στην ημερήσια διάταξη. Ωστόσο η ιδέα για την αξιοποίηση του χειμαρρώδους ποταμού Γλαύκου ήταν κιόλας παλαιά: οι σχετικές συζητήσεις είχαν αρχίσει στο δημοτικό συμβούλιο της Πάτρας τα τελευταία χρόνια του 19^{ου} αιώνα. Είκοσι πέντε περίπου χρόνια αργότερα, με βάση τον νόμο 2789 που ψηφίστηκε τον Ιούνιο 1922 επί πρωθυπουργίας Δημητρίου Γούναρη, ο Δήμος της Πάτρας πήρε δάνειο από την Εθνική Τράπεζα για την κατασκευή των πρώτων υδροηλεκτρικών έργων έργων. Τα έργα αυτά ήταν ένας υδατοφράχτης, μια σήραγγα προσαγωγής μήκους 1.700 μέτρων, ένας υδατόπυργος, μια δεξαμενή 15.000 κυβ. μέτρων, και τέλος το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο για την παραγωγή ρεύματος υψηλής τάσεως 8.000 βόλτ. Τα έργα εκτελέστηκαν με την ευθύνη της Κρατικής Εκτελεστικής Επιτροπής που προέβλεπε ο παραπάνω νόμος, εγκαινιάστηκαν στις 10 Σεπτεμβρίου 1927 και παραδόθηκαν στον Δήμο της Πάτρας για προσωρινή εκμετάλλευση. Το εργοστάσιο περιελάμβανε τρεις μονάδες (υδροστροβίλου) τύπου Francis και ηλεκτροδοτούσε την πόλη της Πάτρας.

Όμως γρήγορα αποδείχθηκε ότι τέτοιας κλίμακας έργα στο δύσβατο ελληνικό έδαφος δεν ήταν απλή υπόθεση. Λίγους μήνες μετά τα εγκαίνια, ανάμεσα στον Νοέμβριο 1927 και τον Φεβρουάριο 1928, τα έργα υπέστησαν αλλεπάλληλες ζημιές από πλημμύρες και πτώση βράχων. Το φράγμα σχεδόν καταστράφηκε, η σήραγγα αχρηστεύτηκε, βράχος που κατάπεσε από το Λυκοβούνι έφραξε την κοίτη και οι υδροστροβίλοι υπέστησαν φθορά. Οι ζημιές επανορθώθηκαν πρόχειρα και το εργοστάσιο εξακολούθησε να λειτουργεί, αλλά με πολλά προβλήματα και συχνές διακοπές. Τον Μάιο του 1929 ανέλαβε την εκμετάλλευση του σταθμού η ΑΕ Ελληνική Υδροηλεκτρική Εταιρεία «Ο Γλαύκος», που είχαν ιδρύσει ο Δήμος της Πάτρας και η Εθνική Τράπεζα. Η πρώτη ενέργεια της εταιρείας, για να εξασφαλίσει την στα-

θερότητα της παραγωγής, αφού η παροχή νερού μειωνόταν αισθητά τους θερινούς μήνες, ήταν να εγκαταστήσει και μία θερμική μονάδα στην Πάτρα, με κινητήρα τύπου Diesel 750 ίππων.

Το 1932 η «Γλαύκος» ξεκίνησε μια σειρά μελετών και έργων για την αναδιοργάνωση του σταθμού. Το 1936 προχώρησε στην ανακατασκευή του φράγματος και στην συνέχεια στην εκτέλεση έργων διευθέτησης του χειμάρρου. Το 1937 εγκαταστάθηκε ένας νέος υδροστρόβιλος τύπου Pelton και τέλος ενισχύθηκαν οι γραμμές μεταφοράς. Με το πέρας αυτών των έργων ανανέωσης, το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο λειτουργούσε πλέον χωρίς διακοπές και η ετήσια παραγωγή το έφτασε από 1.200 ΩΧΒ το 1927 σε 9.000 ΩΧΒ το 1939. Αντίστοιχα ο ρυθμός των καταναλωτών-πελατών του σταθμού αυξήθηκε από 4.000 περίπου το 1929 σε 11.200 το 1939.

Υδροηλεκτρικό εργοστάσιο «Γλαύκος»

Πρέπει να σημειωθεί ότι στους πελάτες του σταθμού του Γλαύκου περιλαμβάνονταν οι περισσότερες από τις σημαντικές βιομηχανικές εγκαταστάσεις της Πάτρας. Το δίκτυο κάλυπτε επίσης γειτονικές κοινότητες για φωτισμό καθώς και αγροτικές περιοχές για αρδευτικούς σκοπούς.

Ο «Γλαύκος» δημιούργησε επίσης ειδικό πρατήριο για την πώληση οικιακών ηλεκτρικών συσκευών. Μετά των Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ένας νέος υδροστρόβιλος Francis 2.800 KVA αντικατέστησε τους παλαιότερους, ενώ ο υδροστρόβιλος Pelton ανακατασκευάστηκε. Ο σταθμός του Γλαύκου υπήρξε από τους τελευταίους που εξαγοράστηκαν από την ΔΕΗ, στα 1966. Σήμερα ο σταθμός εξακολουθεί να παράγει 4,3 MW και απασχολεί 15 άτομα ως μόνιμο προσωπικό.

Το 1995-96 πραγματοποιήθηκαν μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις με στόχο τον εκσυγχρονισμό του σταθμού που αλλοίωσαν σε μεγάλο βαθμό την εγκατάσταση. Ο στρόβιλος Pelton παραχωρήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας και βρίσκεται σήμερα εκτεθειμένος στο προαύλιο του, ενώ τμήματα του υπολοίπου εξοπλισμού βρίσκονται διάσπαρτα στην περιοχή του σταθμού.

Όμως παρόλα αυτά το τοπίο με την μικρή κοιλάδα είναι θαυμάσιο ακόμα. Ο θόρυβος των νερών που κυλούν, τα πολλά και διάφορα δέντρα (πεύκα, ελιές, κυπαρίσσια, φοίνικες, ευκάλυπτοι, κ.ά.), οι καταπράσινοι θάμνοι, το κάνουν να μοιάζει εξωτικό. Και μόνο αυτή η όμορφη φύση θα αποζημιώσει με το παραπάνω τον επισκέπτη. Θα τον μαγέψει και θα τον κρατήσει περισσότερο κοντά της.

Η πέτρινη βρύση με το κρύο νερό (έρχεται κατευθείαν από το βουνό), που βρίσκεται πριν από την είσοδο του εργοστασίου, θα τον ξεδιψάσει. Και αν ο επισκέπτης θέλει να πει καφέ, αναψυκτικό ή να φάει φαγητό της ώρας, θα τα βρει στο εξοχικό κέντρο και στην ταβέρνα που υπάρχουν εκεί.

6.8 Το σπίτι του Παλαμά

Βρίσκεται στην οδό Κορίνθου 241 και Κολοκοτρώνη. Ανήκει σε ιδιώτη (Ευγενία Βασιλοπούλου) και αποτελείται από το ισόγειο και έναν όροφο. Το ισόγειο είναι ενοικιασμένο (καταστήματα), ενώ ο όροφος είναι κλειστός και άδειος. Δύο μαρμάρινες πινακίδες, εντοιχισμένες στην εξωτερική πλευρά του ορόφου, θυμίζουν πως στο σπίτι αυτό γεννήθηκε ο εθνικός μας ποιητής Κωστής Παλαμάς και η Ιταλίδα δημοσιογράφος και πεζογράφος Ματθίλδη Σεράο.

Η Σεράο γεννήθηκε στις 7 Μαρτίου 1856 και ήταν κόρη του Ιταλού πρόσφυγα, καθηγητή της μουσικής, Φραγκίσκου Σεράο και της Ελληνίδας λόγιας Παυλίνας Βαρέλη, η οποία στο σπίτι αυτό (ιδιοκτησίας τότε της οικογενείας Μιχ. Παλαμά) διατηρούσε (πριν παντρευτεί) παρθεναγωγείο. Πεντάχρονη η Ματθίλδη έφυγε με τους γονείς της στη Νεάπολη της Ιταλίας, όπου αναδείχθηκε σπουδαία δημοσιογράφος και πεζογράφος. Πέθανε στις 25 Ιουλίου 1926.

Στοιχ. Κ. Τσιόλιας. ΦΩΤΟ: Γ. Μητρίλης

Ο Κωστής Παλαμάς είδε το φως του ήλιου στο σπίτι και στο δωμάτιο (από το 1857 έμενε στο σπίτι αυτό η οικογένειά του), στις 13 Ιανουαρίου 1859, ημέρα Τετάρτη και ώρα 2μ.μ. Έζησε σε αυτό έξη χρόνια (ως το 1865) και ύστερα, ορφανός από γονείς (πέθαναν και οι δύο το 1865 – πρώτα η μάνα του και σαράντα μέρες μετά ο πατέρας του) έφυγε για το Μεσολόγγι, γενέθλια πόλη του πατέρα του, και έζησε κοντά στο θείο του.

Για ένα διάστημα, μετά τον θάνατο του ζεύγους Παλαμά και της μετοίκησης του μικρού Κωστή, το σπίτι χρησιμοποιήθηκε ως σχολείο θηλέων.

Το 1988, με αφορμή τις εκδηλώσεις του Δήμου Πατρέων για τα 45 χρόνια από το θάνατο του ποιητή, έγινε προσπάθεια να αγοραστεί το σπίτι από το Δήμο, ώστε μελλοντικά να γίνει μουσείο Κωστή Παλαμά. Η προσπάθεια αυτή δεν καρποφόρησε και έτσι το σπίτι που γεννήθηκε ο ποιητής της «Ασάλευτης ζωής» και του «Δωδεκάλογου του Γύφτου» μένει εκεί κλειστό και έρημο, και περιμένει την πολιτεία να κάνει το καθήκον της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΚΡΙΤΙΚΗ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1 Η κατάσταση των μνημείων σήμερα.

Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας μας πάνω στα μνημεία της πόλης των Πατρών όλων των περιόδων από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι τα νεότερα, καταλήξαμε σε ορισμένα συμπεράσματα όσον αφορά την ανάδειξη και αξιοποίησή τους τόσο στην σημερινή εποχή όσο και στο μέλλον.

Η Πόλη της Πάτρας όπως προκύπτει και από τις σελίδες αυτής της εργασίας διαθέτει ένα σημαντικό πλούτο μνημείων από όλες τις ιστορικές εποχές. Κάθε εποχή έχει αφήσει μια πληθώρα μικρών ή σημαντικότερων μνημείων τα οποία αναδεικνύουν τον ιστορικό της χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει ότι θα μπορούσε με την κατάλληλη αξιοποίηση και ανάδειξη αυτών των μνημείων να μετατραπεί η πόλη της Πάτρας σε μία πολιτιστική Μητρόπολη στην οποία θα μπορούσε ο επισκέπτης αλλά και ο ντόπιος κάτοικος να πραγματοποιήσει ένα νοερό ταξίδι στην ιστορία μας, μέσα από χειροπιαστές αποδείξεις.

Παράλληλα με την ιστορική τους αξία, πολλά από τα μνημεία της Πάτρας έχουν διπλό ρόλο να επιτελέσουν, αφού παραμένουν ενεργά, και χρησιμοποιούνται ακόμα για διάφορους σκοπούς. Οι σκοποί αυτοί κυρίως πολιτιστικού χαρακτήρα αναβαθμίζουν το πνευματικό επίπεδο της πόλης αλλά επίσης έχουν σημαντικότερη οικονομική προσφορά στον εμπορικό και επιχειρηματικό κόσμο σε μία εποχή που άλλες οικονομικές δραστηριότητες ατονούν ή περνάνε κρίση.

Τέτοια μνημεία όπως το Αρχαίο Ωδείο, το Κάστρο της Πάτρας, ο Άγιος Ανδρέας, το δημοτικό θέατρο ΑΠΟΛΛΩΝ, το Κάστρο του Ρίου κ.τλ. προσελκύουν κάθε χρόνο δεκάδες χιλιάδες επισκέπτες οι οποίοι προσέρχονται είτε για να παρακολουθήσουν τις εκδηλώσεις των

φεστιβάλ που πραγματοποιούνται εκεί, είτε για προσκυνήματα, ή τέλος για να γνωρίσουν από κοντά αυτά τα μνημεία.

7.2 Κριτική

Παρόλο που αρκετά μνημεία όπως προαναφέραμε χρησιμοποιούνται και προσφέρουν ενεργά στην οικονομική ζωή της πόλης, υπάρχουν πάρα πολλά άλλα σημαντικά μνημεία τα οποία δεν έχουν αναδειχθεί όπως πρέπει και παραμένουν ανεκμετάλλευτα και αναξιοποίητα.

Η κατάσταση αυτή κυρίως οφείλεται σε μια σειρά από δυσκολίες και λόγους που έχουν να κάνουν με :

α) Σύγκρουση με τοπικά οικονομικά συμφέροντα. Στην περίπτωση της ανάδειξης του Ρωμαϊκού Αμφιθεάτρου πρέπει να απαλλοτριωθεί και να κατεδαφιστεί ένα μεγάλο κομμάτι του κέντρου της πόλης στο οποίο υπάρχουν καταστήματα και οικίες. Όπως καταλαβαίνουμε αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο αφού θα κατέστρεφε περιουσίες εκατοντάδων πολιτών της Πάτρας.

β) Διοικητική γραφειοκρατία. Όλοι γνωρίζουμε ότι ο διοικητικός μηχανισμός στην Ελλάδα πάσχει από σοβαρό πρόβλημα γραφειοκρατίας. Αυτό έχει σαν συνέπεια πολλές αξιόλογες προσπάθειες και πρωτοβουλίες να καθυστερούν να χρονίζονται και να μην προωθούνται στην κατάλληλη στιγμή χάνοντας πολλές φορές τα απαραίτητα κονδύλια που θα μπορούσαν να απορροφηθούν από την κεντρική Κυβέρνηση είτε από την Ευρωπαϊκή ένωση.

γ) Έλλειψη οικονομικών πόρων. Η ανάδειξη αρκετών από τα μνημεία απαιτεί μεγάλα χρηματικά ποσά. Αυτό σημαίνει ότι οι εργασίες προχωρούν αργά και σε βάθος χρόνου. Επίσης επειδή στην χώρα μας υπάρχουν πάρα πολλά μνημεία σε όλη την επικράτεια της είναι λογικό τα κονδύλια που κατανέμονται από το Υπουργείο πολιτισμού να διασπείρονται και να μην καλύπτουν τις απαιτήσεις της κάθε περιοχής.

δ) Έλλειψη πολιτιστικής στρατηγικής και οράματος της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η ανάδειξη των μνημείων δεν είναι όπως έχει διαφανεί και στο παρελθόν στις πρώτες προτεραιότητες των κατά καιρούς δημοτικών αρχών.

Αυτό οφείλεται κυρίως σε δύο λόγους. Πρώτον, στα σημαντικά προβλήματα της πόλης τα οποία είχαν προτεραιότητα και ήταν ζωτικής σημασίας. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η ενέργεια και η προσοχή των δημοτικών αρχών να απορροφάται εκεί και να μην δίνεται τόση σημασία στον πολιτισμό.

Δεύτερον, στην έλλειψη μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής πολιτικής η οποία να έχει συνέχεια και συνέπεια, να μην επηρεάζεται από τις αλλαγές στην εξουσία και να έχει σαν απώτερο στόχο την ανάδειξη της πόλης σε μόνιμη πολιτιστική Πρωτεύουσα με αρχή και αφορμή το 2006.

ε) Δυσκολία λόγω κάλυψης από σύγχρονα κτίρια. Πολλά από τα μνημεία βρίσκονται κάτω από τον πολεοδομικό ιστό της σύγχρονης πόλης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα σημαντικότερα μνημεία όπως το Ρωμαϊκό Αμφιθέατρο και το Ρωμαϊκό Μαυσωλείο να είναι πρακτικά αδύνατον να αποκαλυφθούν.

Οι παραπάνω λόγοι δεν είναι φυσικά οι μοναδικοί. Υπάρχουν ακόμα αρκετοί που δεν αναφέρονται εδώ και έχουν να κάνουν με την ιδιαιτερότητα κάθε μνημείου ξεχωριστά. Σημασία όμως έχει ότι το άθροισμα αυτών των λόγων συντελεί στην καθυστέρηση της ανάδειξης και αξιοποίησης αυτών των μνημείων.

7.3 Προτάσεις

Από την πλευρά μας δεν θα μπορούσαμε να κλείσουμε αυτήν την εργασία χωρίς να αναφέρουμε τρόπους και προτάσεις που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην καλλίτερη αξιοποίηση και ανάδειξη των μνημείων. Ορισμένες προτάσεις έχουν ήδη διατυπωθεί από αρμόδιους φορείς, αλλά δεν έχουν εισακουστεί οπότε είναι σκόπιμο να τις επαναλάβουμε, και κάποιες άλλες είναι δικές μας ιδέες. Επίσης τα μέτρα που προτείνουμε χωρίζονται σε δύο κατηγορίες : α) σε ειδικά μέτρα για κάθε μνημείο ξεχωριστά και, β) σε συλλογικά μέτρα που θα βοηθούσαν στην ανάδειξη όλων των μνημείων και στην ενίσχυση της οικονομικής συνεισφορά τους.

7.3.1 Ειδικά μέτρα για κάθε μνημείο.

1) Μυκηναϊκό Νεκροταφείο Βούντενης.

Ολοκλήρωση της διαμόρφωσης και ανάδειξης του χώρου ώστε να γίνει επισκέψιμος από σχολεία και τουρίστες και ένταξής του σε μία πολιτιστική διαδρομή που θα περιλαμβάνει διάφορα μνημεία της περιοχής.

2) Αρχαίο Ρωμαϊκό Ωδείο

Το μνημείο έχει καταπονηθεί από την συνεχή χρήση του για τις θερινές πολιτιστικές του εκδηλώσεις και για να μπορέσει να λειτουργήσει αξιοπρεπώς στο μέλλον και όχι μόνο για το 2006 χρειάζεται ουσιαστικές επεμβάσεις και συγκεκριμένα :

α) Μελέτη στερέωσης και συμπλήρωσης τμημάτων, όπου απαιτείται για την στατική επάρκειά του, και συμπλήρωση της αναμαρμάρωσης του άνω διαζώματος.

β) Μελέτη ηλεκτροδότησης του μνημείου, αναγκαία για την ανάδειξη του, αλλά και για τους θιάσους που το χρησιμοποιούν.

γ) Στερέωση των κλιμάκων εξόδου από το άνω διάζωμα και διαμόρφωση περιμετρικού εξωτερικού διαδρόμου ώστε να μπορεί να αδειάζει γρήγορα το θέατρο σε περίπτωση κινδύνου.

δ) Τοποθέτηση κατάλληλων κιγκλιδωμάτων στα ψηλότερα τμήματα για την αποφυγή ατυχήματος.

ε) Κατασκευή μόνιμων τουαλετών στον χώρο.

3) Ρωμαϊκό Αμφιθέατρο

Το μνημείο βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της σημερινής πόλης και έχει ενταχθεί από το ΥΠΠΟ σε πρόγραμμα σταδιακών απαλλοτριώσεων λόγω της μεγάλης δαπάνης που απαιτείται. Η ολοκλήρωση των απαλλοτριώσεων και η συστηματική ανασκαφή του θα επιτρέψουν να διαπιστωθεί η κατάσταση διατήρησης του, ώστε το 2006 να ενταχθεί στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που θα πραγματοποιηθούν.

4) Γέφυρα του ποταμού Μειλίχου.

Η ρωμαϊκή γέφυρα έχει σχεδόν πλήρως αναδειχθεί. Απομένει η απαλλοτρίωση δύο οικοπέδων και μίας οικίας για να απελευθερωθεί πλήρως ο χώρος. Ο Ρωμαϊκός δρόμος συνέδεε στην αρχαιότητα την Αθήνα με την Ολυμπία μέσω Πατρών. Μπορεί λοιπόν κατά το 2004 να χρησιμοποιηθεί κατά την λαμπαδηδρομία.

5) Το Ρωμαϊκό Μαυσωλείο.

Ανάδειξη των τμημάτων του με κατάλληλο φωτισμό, και διαμόρφωση των υπόγειων χώρων ώστε να γίνει επισκέψιμο.

6) Το Κάστρο της Πάτρας.

Το κάστρο της πόλης είναι πολύ σημαντικό για τον τουρισμό της Πάτρας και για αυτό πρέπει να γίνουν ενέργειες, ώστε να προβληθεί περισσότερο :

α) Να γίνουν ανασκαφές και να έρθει στο φως ότι σπουδαίο κρύβεται κάτω από τις επιχωματώσεις.

β) Να γίνει διαμόρφωση του χώρου με μονοπάτια και δρομάκια και να τοποθετηθούν παγκάκια.

γ) Να γίνει ένα μικρό αναψυκτήριο.

δ) Να δημιουργηθεί κτίσμα που να μην έρχεται σε αντίθεση με το περιβάλλον, και να περιλαμβάνει περίπτερο με γκραβούρες και τα σχετικά έντυπα, βιβλία και κάρτες που θα αναφέρονται στο κάστρο και την γύρω περιοχή.

ε) Να εισέρχονται οι επισκέπτες με εισιτήριο έτσι που να βρεθούν κάποιοι πόροι για την παραπέρα ανάδειξη του χώρου.

7) Ρωμαϊκό Υδραγωγείο.

Προτείνεται η απαλλοτρίωση ζώνης σε όλη την διαδρομή του, η ανασκαφή και συντήρηση του μνημείου και η δημιουργία αρχαιολογικού περιπάτου καθ'όλη την διαδρομή του.

8) Το κάστρο του Ρίου.

Προτείνεται η καταβολή εισιτηρίου στους επισκέπτες καθώς και η δημιουργία περιπτέρου με κάρτες και βιβλία που να αναφέρονται στο κάστρο και στην περιοχή.

9) Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο.

Για την αξιοποίηση του κτιρίου του παλιού δημοτικού νοσοκομείου προτείνονται τα εξής :

α) Την επαναφορά του κτιρίου στην αρχική του αρχιτεκτονική μορφή απαλλαγμένο από μεταγενέστερες προσθήκες.

β) Την συγκέντρωση των πολιτιστικών λειτουργιών του δήμου στο κτίριο του νοσοκομείου.

γ) Την διαμόρφωση αιθουσών, μουσικών θεάτρων, συναυλιών, συνεδρίων και διάφορων εκδηλώσεων.

10) Το Υδροηλεκτρικό Εργοστάσιο <<ΓΛΑΥΚΟΣ>>.

Το εργοστάσιο του Γλαύκου είναι ο παλαιότερος υδροηλεκτρικός σταθμός στην Ελλάδα. Συνεπώς προτείνεται η μετατροπή του σε τεχνολογικό μουσείο της Δ.Ε.Η. όπου ο επισκέπτης θα έχει την δυνατότητα να μάθει για την ιστορία της υδροκίνησης και του ηλεκτρισμού από τις πρώτες μέρες έως σήμερα.

11) Το σπίτι του Κ. Παλαμά.

Για το σπίτι του Κωστή Παλαμά προτείνουμε :

- α) Φωταγώγηση του κτιρίου στις Εθνικές εορτές και σε όσες ημέρες επιθυμεί ο δήμος.
- β) Αναγνώριση του κτιρίου σαν διατηρητέου μνημείου και στην συνέχεια η απαλλοτρίωση αυτού, ώστε να περιέλθει στην κυριότητα του δημοσίου.
- γ) Μετατροπή του κτηρίου σε "Μουσείο Κωστή Παλαμά" και χρησιμοποίησή του για οποιοδήποτε σκοπό, που θα έχει σχέση με την πνευματική κίνηση της πόλης.

7.3.2 **Γενικά Μέτρα.**

Εκτός από τις εξειδικευμένες προτάσεις για κάθε μνημείο υπάρχουν και ορισμένα μέτρα που θα μπορούσαν να παρθούν για την γενικότερη αναβάθμιση της πολιτιστικής και τουριστικής κίνησης στην Πάτρα. Ορισμένα από αυτά είναι τα εξής :

- α) Σύνδεση αρχαιολογικών χώρων με δημιουργία πολιτιστικών μονοπατιών.

Οι αρχαιολογικοί χώροι της Πάτρας και της ευρύτερης περιοχής θα μπορούσαν να ενοποιηθούν και να δημιουργηθούν διαδρομές με λεωφορεία ή τραμ που θα δίνουν την ευκαιρία στον επισκέπτη να θαυμάσει συγκεντρωμένους τους αρχαιολογικούς θησαυρούς της περιοχής.

- β) Πρόσκληση του Δήμου και επαφή με σχολεία και τουριστικά γραφεία της πόλης.

Ο Δήμος της Πάτρας μπορεί να έρθει σε επαφή με τους επαγγελματίες που διατηρούν τουριστικά γραφεία στην πόλη ώστε να τους πείσει να συμπεριλάβουν στις εκδρομές που διοργανώνουν

επισκέψεις στα μνημεία της περιοχής. Το ίδιο θα μπορούσε να γίνει με την Διεύθυνση δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ώστε να καθιερωθούν εκδρομές των Πατρινών μαθητών και γνωριμία με τα σημαντικά μνημεία της περιοχής τους.

γ) ΠΑΤΡΑ – Πολιτιστική Πρωτεύουσα 2006.

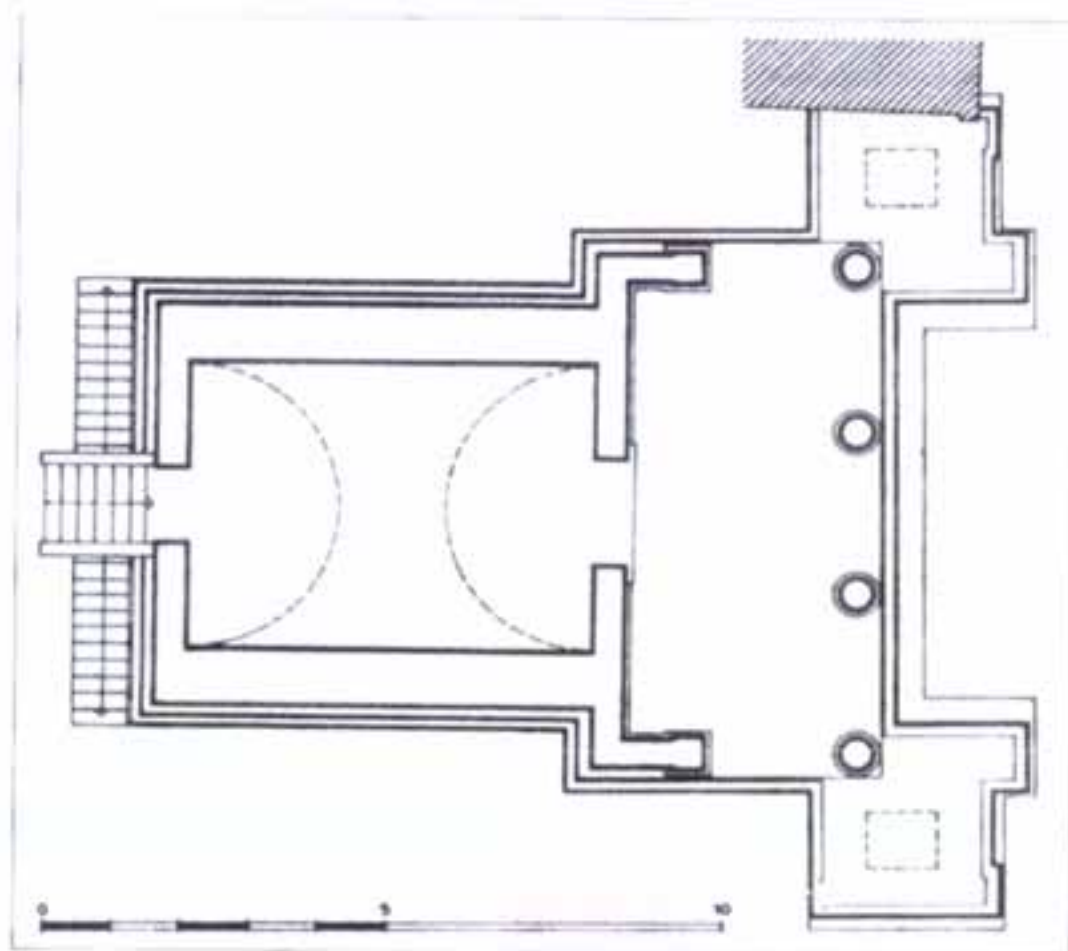
Η ανάληψη της διοργάνωσης από την πόλη του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης το 2006 αποτελεί μεγάλη πρόκληση και δίνει την ευκαιρία στην περιοχή να οργανώσει ένα ευρύ πρόγραμμα ανάδειξης όλων των μνημείων απαιτώντας τα ανάλογα κονδύλια. Η προσπάθεια αυτή αν επιτύχει θα αναβαθμίσει δραματικά την προβολή της Πάτρας σε όλη την Ευρώπη και θα αποτελέσει υποθήκη για την μεγάλη Πολιτιστική, Οικονομική και τουριστική ανάπτυξη της πόλης στο μέλλον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

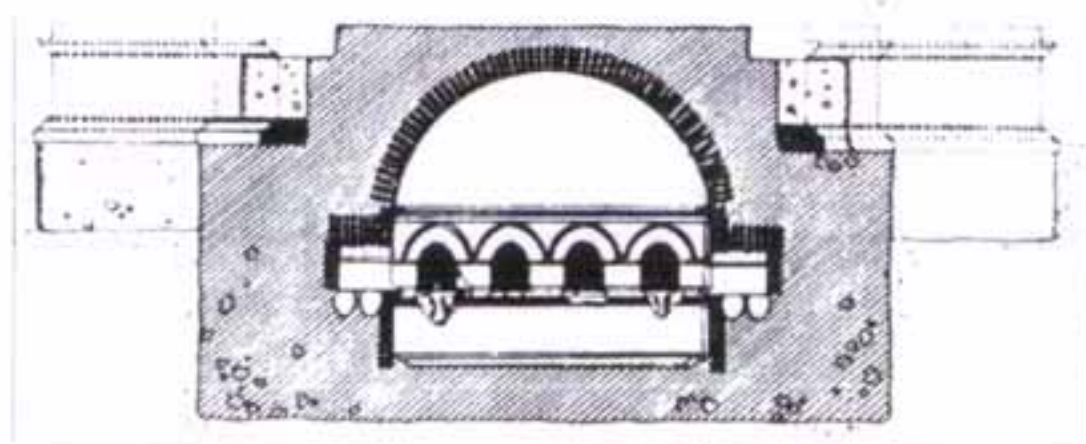
ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

ΚΑΤΟΨΗ ΚΑΙ ΤΟΜΗ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΜΑΥΣΩΛΕΙΟΥ

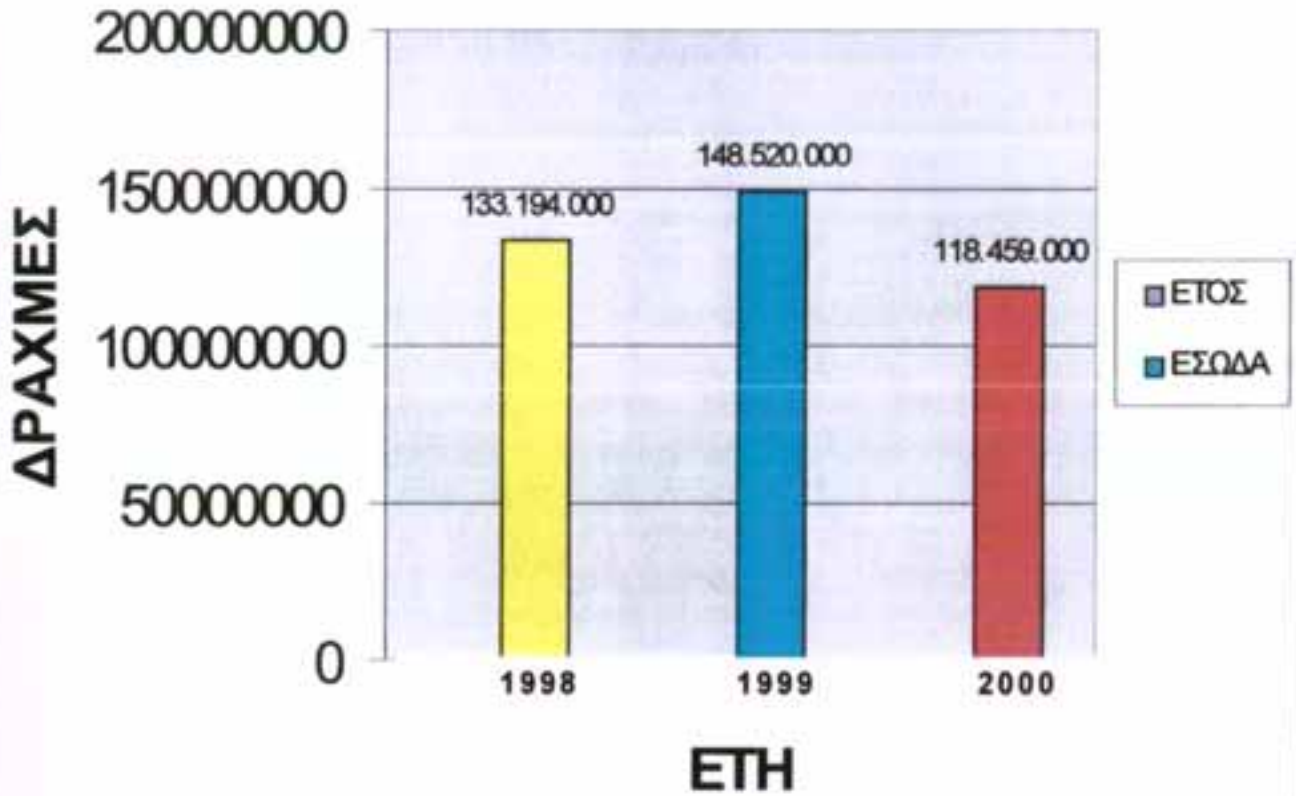

Ρωμαϊκό Μουσουλείο: Αναπαράσταση κατοψης.

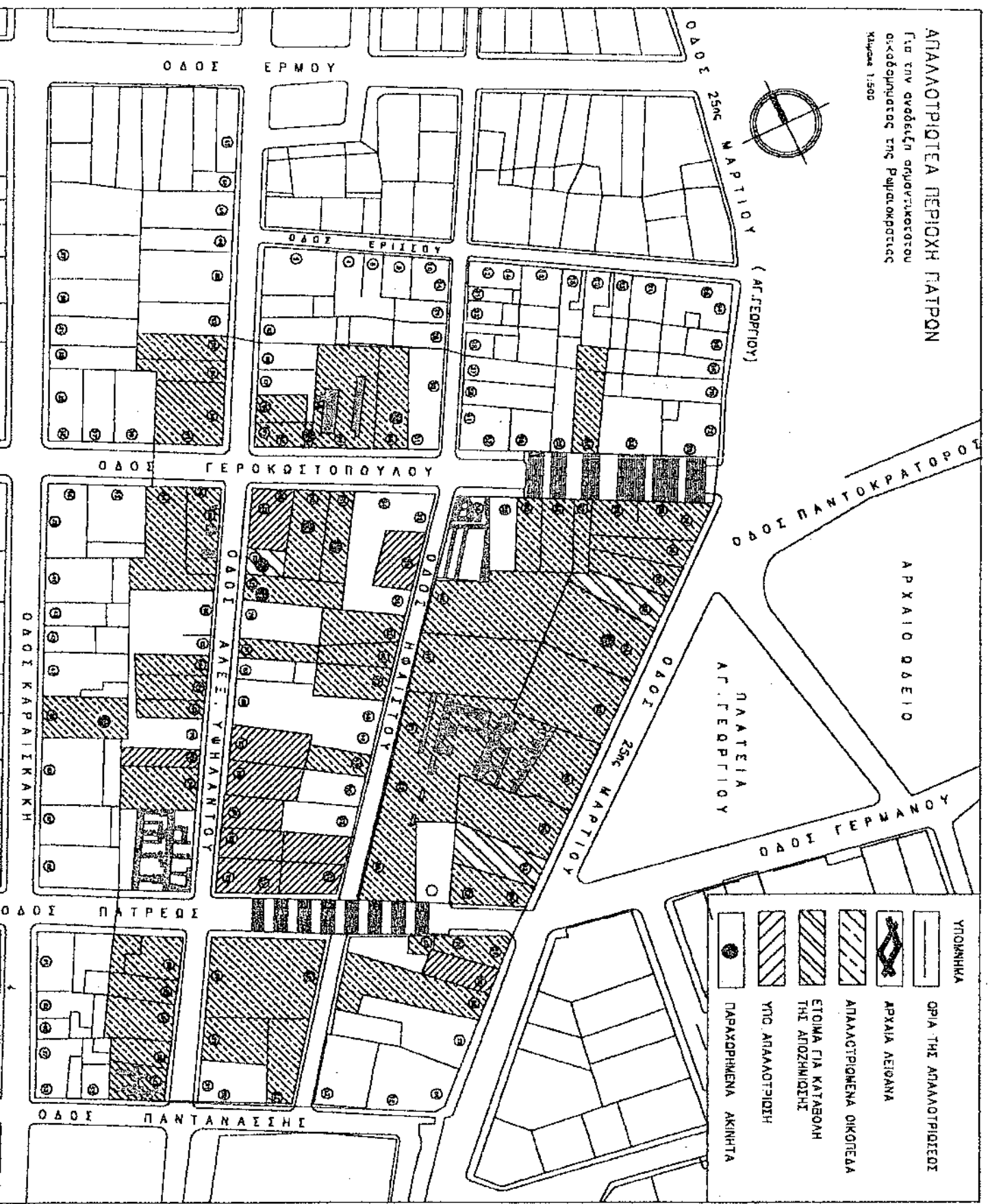
Ρωμαϊκό Μουσουλείο: Τομή. Διακρίνονται: ο θόλος, που καλύπτει τον υπό κωνικό θόλο, οι στήλες, οι κολώνες κάτω κρημνός, οι τοίχους, οι τοίχους προίλοχός (κορήτια), οι τέσσερις κόγχες και οι προπυλαίους, οι τριγωνικές κολώνες αντίστοιχα στις κόγχες.

ΕΣΩΔΑ ΤΡΙΕΤΙΑΣ ΑΠΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΠΑΤΡΩΝ

ΚΑΤΟΨΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟΥ

ΑΠΛΑΝΟΤΡΙΠΤΕΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΤΡΩΝ
 Για την ανάδειξη αρχαιολογικού
 οικοδομήματος της Ρωμαϊκής εποχής
 κλίμακα 1:500

- ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΠΛΑΝΟΤΡΙΠΤΕΩΣ
- ΑΡΧΑΙΑ ΛΕΙΨΑΝΑ
- ΑΠΛΑΝΟΤΡΙΠΤΕΜΕΝΑ ΟΙΚΟΤΕΛΕΑ
- ΕΤΟΙΜΑ ΓΙΑ ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΩΔΙΣ
- ΥΠΟ ΑΠΛΑΝΟΤΡΙΠΤΙΣΗ
- ΠΑΡΑΧΩΡΗΜΕΝΑ ΑΚΙΝΗΤΑ
- ΥΠΟΛΗΠΤΑ

με την απελευθέρωση (1828) η Πάτρα αριθμούσε 4.000–5.000 κατ. Έκτοτε άρχισε συνεχής (εκτός κάποιων εξαιρέσεων) αύξηση του πληθυσμού της.

Πίνακας πληθυσμού της Πάτρας

1828: 4.000	1854: 19.394	1907: 37.724
1834: 6.500	1855: 19.399	1920: 52.174
1838: 6.000	1856: 19.138	1928: 61.278
1840: 8.000	1858: 19.875	1940: 79.570
1841: 11.183	1859: 20.000	1951: 88.811
1848: 15.400	1861: 23.000	1961: 96.100
1850: 14.694	1870: 26.000	1971: 112.228
1851: 14.395	1879: 25.494	1981: 142.163
1852: 14.139	1889: 33.529	1991: 154.161
1853: 19.499	1896: 37.985	

με τους πληθυσμούς του παραπάνω πίνακα και κύρια των παλαιότερων χρόνων, συμφωνούν απόλυτα οι διάφορες πηγές.²

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για την τελειοποίηση της πτυχιακής μας εργασίας χρειάστηκε να ανατρέξουμε σε κάποια βιβλία μεγάλων συγγραφέων της Πάτρας. Έπρεπε να διαβάσουμε κάποια σημαντικά κομμάτια για την ιστορία κάποιων μνημείων της Πάτρας ώστε να τα αναφέρουμε στην εργασία μας και να ενημερώσουμε εσάς για κάποιες ιστορικές λεπτομέρειες που ίσως να μην είναι γνωστές. Ορισμένα από αυτά :

α) τα βιβλία είναι :

1. **ΤΡΑΚΑΔΑΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ Π.**, Η Περιήγηση στον Νομό Αχαΐας, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1990.
2. **ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. -ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΚΩΣΤΑΣ Ν.**, Η Ιστορία της Πόλεως των Πατρών, 2^η έκδοση, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1950.
3. **ΛΥΜΠΕΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι.**, Οδηγός Πατρών, Δήμος Πάτρας, Πάτρα 1995.
4. **ΤΣΟΝΑΚΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ.**, Λεύκωμα Πόλεως Πατρών, Αυγερινόπουλος, Πάτρα 1988.
5. **ΒΡΕΤΤΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ Κ.**, Στο Παρελθόν της Αχαΐας, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1986.
6. **ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ**, Πάτρα, Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
7. **ΞΗΡΟΤΥΡΗΣ ΗΛΙΑΣ Ι.**, Για να Γνωρίσουμε την Πάτρα, Καγιάφας, Πάτρα 1983.
8. **ΒΡΕΤΤΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ Σ.**, Το Κάστρο της Πάτρας, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1993.
9. **ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν.**, Ο Απόστολος Ανδρέας, 2^η έκδοση, Ιερός Ναός Αποστόλου Ανδρέα, Πάτρα 1990.

10. **ΠΑΠΑΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ Φ.**, Τα Μοναστήρια της Αχαΐας, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1992.
11. **ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΑΣ**, Τουριστικός Οδηγός Πάτρας, Ωραμα, Αθήνα 2002.
12. **ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ.**, Ζητήματα Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1992.

β) η εφημερίδες είναι :

1. **ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΚΩΣΤΑΣ Ν.**, Η Ταυτότητα της Πόλης, Η Καθημερινή, Πάτρα 1999.
2. **ΚΟΚΚΟΒΙΚΑΣ ΚΩΣΤΑΣ Α.**, Προσπάθειες εξηλεκτρισμού της Πόλης και ο Γλαύκος, Εθνικός Κήρυξ, Πάτρα 1997.
3. **ΚΟΚΚΟΒΙΚΑΣ ΚΩΣΤΑΣ Α.**, Ματιές στην τότε πολύβουη αγορά της Πάτρας, Εθνικός Κήρυξ, Πάτρα 1998.

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ